

Underlätta, utbilda, uppskatta

– så erkänns ungas ideella engagemang

Ds 2024:15

Regeringskansliet
Socialdepartementet

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss

Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Omslag: Regeringskansliets standard

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2024

ISBN 978-91-525-0980-7 (tryck)

ISBN 978-91-525-0981-4 (pdf)

ISSN 0284-6012

Till statsrådet Jakob Forssmed

Statsrådet Jakob Forssmed beslutade den 9 oktober 2023 att uppdra åt Charlotte Rydh, generalsekreterare Giva Sverige, att biträda Socialdepartementet med att utreda hur en ordning för ett offentligt erkännande av ungas engagemang och insatser i civilsamhället skulle kunna utformas (S 2023:F). Enligt uppdragsbeskrivningen ska uppdraget redovisas senast den 9 augusti 2024.

Som sekreterare i utredningen anställdes kansliråd Jakob Kihlberg mellan den 15 oktober till 31 december 2023, och därefter ämnessakkunnig Cecilia Tengroth mellan den 11 januari till den 9 augusti 2024.

Utredningen överlämnar härmed departementspromemorian *Underlätta, utbilda, uppskatta – så erkänns ungas ideella engagemang* (Ds 2024:15). Utredningens uppdrag är därmed slutfört.

Stockholm den 9 augusti 2024

Charlotte Rydh

/Cecilia Tengroth

Innehåll

Till statsrådet Jakob Forssmed	1
Sammanfattning	9
1 Ungas ideella engagemang	13
1.1 Det svenska civilsamhället.....	14
1.1.1 Medlemskapets roll	15
1.1.2 Tydliga skillnader i ideellt engagemang mellan grupper	17
1.2 Anledningar till engagemang.....	18
1.3 Studier om ungas engagemang	20
1.4 Utmaningar för ungas ideella engagemang.....	23
2 Hur uppmärksammas engagemang?	25
2.1 Statliga belöningar.....	25
2.2 Länsstyrelser.....	27
2.3 Kommuner	28
2.4 Andra former av offentligt erkännande.....	30
2.4.1 Kommunala stödjande insatser.....	30
2.4.2 Kommunala inkluderande insatser	30
2.4.3 Föreningsmeriter	31
2.5 Erkännande inom civilsamhället	32
2.5.1 Organisationers egna priser till unga.....	32
2.5.2 Öppna priser för ideellt engagemang	34

2.5.3	Andra former av erkännande inom civilsamhället	35
3	Om utbildningar och mentorskapsprogram.....	37
3.1	Utbildningar och mentorskapsprogram.....	37
3.1.1	Riksidrottsförbundets utbildningar	38
3.1.2	Scoutrörelsens ledarskapsutbildning.....	39
3.1.3	Stiftelsen Ungt Ledarskap	39
3.1.4	LSU	40
3.1.5	Raoul Wallenberg Academy	41
3.1.6	Mentor Sverige	42
4	Internationella exempel på erkännande av ungas ideella engagemang	43
4.1	Den anglosaxiska världen.....	43
4.1.1	USA	43
4.1.2	Kanada.....	45
4.1.3	Storbritannien.....	46
4.2	Kontinentaleuropeiska exempel	46
4.3	Norden.....	49
4.3.1	Finland.....	49
4.3.2	Norge och Island.....	51
4.3.3	Nordiskt samarbete.....	52
4.4	Europeiska institutioner.....	53
5	Vad säger unga själva	57
5.1	Fem nyckelbudskap.....	58
5.1.1	Mer än en medalj, tack.....	58
5.1.2	Pengar är ett erkännande	59
5.1.3	Olika grupper har olika behov	59
5.1.4	Inkludera oss	60
5.1.5	Stöd det vi redan gör.....	61
5.2	Bredd i förslagen.....	61
5.2.1	Underlätta.....	62
5.2.2	Utbilda.....	63

5.2.3	Uppskatta.....	65
5.3	Vad visade utredningens enkät?	69
5.3.1	Övergripande resultat.....	69
5.3.2	Särskilt om olika de förslagen.....	70
5.3.3	Risker och nya förslag.....	71
6	Särskilt om validering av ungas kompetenser.....	73
6.1	Validering	74
6.2	Vem validerar ideellt engagemang?	76
6.2.1	Ideellt engagemang och utbildning	76
6.2.2	Ideellt engagemang och arbetslivet.....	78
6.2.3	Nationella kompetensmärken i Finland.....	79
6.3	EU:s arbete med nyckelkompetenser och mikromeriter	80
6.3.1	Nyckelkompetenser	81
6.3.2	Mikromeriter	81
6.3.3	Kompetenspasset.....	83
6.4	Svenska initiativ för att stärka validering av ideellt engagemang och generella kompetenser	84
6.4.1	Valideringsdelegationerna.....	84
6.4.2	LSU:s projekt att erkänna engagemang	87
6.4.3	Studieförbunden i samverkan	88
6.4.4	Nordiskt valideringsforum	90
7	Särskilt om skolans roll	91
7.1	Läroplanen för grundskolan	91
7.1.1	Stöd till skolors arbete med demokratiuppdraget	92
7.1.2	Särskilt om Ung Företagsamhet.....	95
7.1.3	Nationella skolutvecklingsprogram	95
7.1.4	Tidigare förslag.....	96
7.2	Föreningars tillträde till skolor	97
7.2.1	MUCF:s rapport om svårigheter med tillträde	97
8	Bedömningar	99
8.1	Ett civilsamhälle i förändring	99

8.2	Goda exempel på erkännande idag	101
8.3	En palett av åtgärder.....	101
8.4	Behov 1: Underlätta	103
8.4.1	Långsiktig finansiering.....	103
8.4.2	Synliggör och verifiera	103
8.5	Behov 2: Utbilda.....	105
8.5.1	Föreningskunskap.....	105
8.5.2	Ideella ledaruppdrag.....	107
8.6	Behov 3: Uppskatta	107
8.6.1	En årlig utmärkelse	108
8.6.2	Ökad inkludering	110
9	Förslag	113
9.1	Etablera ett system för digitala mikromeriter.....	114
9.1.1	Skälen för förslaget	114
9.1.2	Utformning	115
9.1.3	Samverkan.....	117
9.1.4	Reglering av uppdraget	117
9.2	Föreningskunskap i grundskolan	119
9.2.1	Skälen för förslaget	119
9.2.2	Reglering av uppdraget	120
9.2.3	Tilläggsdirektiv.....	121
9.3	Länsstyrelsens pris för ungt engagemang	122
9.3.1	Skälen för förslaget	122
9.3.2	Genomförandet	123
9.3.3	Reglering av uppdraget	124
9.4	Stärka det ideella ledaruppdraget.....	125
9.4.1	Skälen för förslaget	125
9.5	Säkerställ ungas inkludering i statliga utredningar och sakråd.....	127
9.5.1	Skälen för förslaget	127
9.5.2	Direktiven till utredningar.....	127
9.5.3	Arbetet inom Regeringskansliet.....	128
9.6	Fler möjligheter till offentligt erkännande	129

10	Konsekvenser av förslagen	131
10.1	Övergripande konsekvenser.....	131
10.2	Konsekvenser för ungas engagemang.....	131
10.3	Konsekvenser för statens budget.....	132
10.3.1	Om att etablera ett system för digitala mikromeriter.....	132
10.3.2	Om föreningskunskap.....	133
10.3.3	Om årlig utmärkelse.....	134
10.3.4	Om att stärka ungas ideella ledarskap.....	134
10.4	Konsekvenser för statliga myndigheter.....	135
10.5	Konsekvenser för jämställdheten mellan män och kvinnor.....	135
10.6	Konsekvenser för EU-rätt och internationella åtaganden.....	136
10.7	Övriga konsekvenser	136
Bilaga 1	Bilaga till regeringskanslibeslut 2023-10-09.....	137
Bilaga 2	Deltagande organisationer på workshop.....	141
Bilaga 3	Enkät.....	143
Bilaga 4	Svarande organisationer på enkäten.....	149

Sammanfattning

Den 9 oktober 2023 beslutades att en utredare skulle biträda Socialdepartementet med att utreda hur en ordning för ett offentligt erkännande av ungas engagemang och insatser i civilsamhället skulle kunna utformas. Enligt uppdragsbeskrivningen (bilaga 1) ingick det i uppdraget att föreslå ett system för erkännande som främjar ungas engagemang och speglar hela bredden i civilsamhället samt är transparent. Utredningens huvuduppgift har varit att undersöka förutsättningarna för och föreslå de administrativa och organisatoriska formerna för ett sådant system. Utredningen skulle också överväga om det fanns behov av att utforma olika slags erkännanden för olika typer av engagemang och insatser. Utöver denna huvudsakliga utredningsuppgift har utredningen även haft i uppdrag att undersöka hur de utbildnings- och mentorskapsprogram som finns inom civilsamhället kan främjas för att stärka unga ledare.

Utredningen har samlat in kunskap och idéer om hur ett mer systematiskt offentligt erkännande skulle kunna se ut genom en omfattande mötesverksamhet med unga, ungdomsorganisationer, myndigheter och forskare. Utredningen har även genomfört workshops och en enkätundersökning samt kartlagt hur system för erkännande av ungas ideella insatser ser ut i andra länder.

Från utredningens kartläggning framgår tydligt att det finns en stor stolthet hos unga i det ideella engagemanget. Att se sin organisation göra bra saker och växa, tillsammans med det egna lärandet och det sociala sammanhanget engagemanget leder till, är för många den främsta drivkraften i deras engagemang. Samtidigt finns en frustration hos många unga för att det offentliga eller ”vuxenvärlden” inte uppskattar eller underlättar för deras engagemang i tillräckligt stor utsträckning. Långsiktig och stark finansiering är för de flesta unga det bästa sättet det offentliga skulle kunna visa uppskattning för deras ideella engagemang.

Det är även tydligt att unga som gör, eller vill göra, ideella insatser i civilsamhället inte är en homogen grupp. Behoven och förutsättningarna är inom vissa delar relativt skilda och ibland även motsatta. Några skillnader handlar om att unga som har föräldrar som är ideellt engagerade är avsevärt mer benägna att engagera sig ideellt än unga utan ideellt engagerade föräldrar. I områden som kan beskrivas som socioekonomiskt utmanande är det en lägre andel ungdomar som är engagerade, och ungdomar med olika typer av funktionsvariationer är också underrepresenterade bland de ideellt engagerade. På samma sätt syns skillnader om unga och deras föräldrar har eftergymnasial utbildning eller inte, tjejer är mer engagerade än killar, och unga i storstäder är mer benägna att engagera sig ideellt jämfört med unga i mindre städer och på landsbygd.

Utredningens internationella kartläggning (avsnitt 4) visar också att det i en rad andra länder både i Europa och Nordamerika i högre grad finns fler och mer genomgripande sätt för att offentligt erkänna ungas ideella insatser. Det handlar både om att ideellt engagemang värderas högt av samhället i stort, till olika formella system för erkännande. Som exempel kan nämnas det finska systemet med digitala kompetensmärken för ideella insatser, norska kommuners frivilligpriser till unga, Tysklands strukturer för ett års volontärarbete för unga och deras så kallade Ungdomsledarkort som ger ideellt engagerade unga förmåner och ett erkännande, samt att i Litauen är volontärarbete ett obligatoriskt moment i grundskolan.

De insatser som görs dagligen över hela landet av unga på ideell basis bidrar på ett värdefullt sätt till samhället och till andra människor, men även till den enskildes välmående och utveckling. Ett starkt föreningsliv är en viktig del av ungas demokratiska bildning och delaktighet i samhället. Utredningens bedömning är att detta perspektiv bör delas, i större utsträckning än idag, av såväl allmänheten, arbetsgivare som det offentliga. En sådan perspektivförskjutning sker varken snabbt eller genom en enskild insats, utan genom ett flertal samverkande insatser.

Utredningen bedömer därför att det, utöver redan befintliga former av erkännande, behövs nya förslag till offentligt erkännande av ungas insatser i det civila samhället. Dels sådana som på kort sikt har ett värde för individen, dels sådana som underlättar för engagemang och som på längre sikt bidrar till en positiv syn på, och

ökad kunskap om, ideellt engagemang hos allmänheten, arbetsgivare och det offentliga. Sammantaget skapar de även incitament för unga att engagera sig i civilsamhället och stärker ungas sociala inkludering och möjligheter att bygga nätverk inför framtida arbetsliv.

Utredningens bedömning av vilka typer av insatser som behövs för att åstadkomma detta är sammanställda under tre teman; Underlätta, Utbilda och Uppskatta (avsnitt 8). Under dessa teman lämnar utredningen förslag på insatser (avsnitt 9). Det handlar om att stärka grundskolans roll i att förmedla kunskap om föreningslivet och att möjliggöra för ideellt engagemang, etablera ett system för att synliggöra och verifiera ungas ideella insatser genom digitala mikromeriter, införandet av ett årligt pris för ungt engagemang hos Länsstyrelserna, tillgängliggöra medel för ledarutbildningar och mentorskapsprogram samt stärkande insatser för ungas inkludering i beslutsprocesser.

Unga som idag har ideella uppdrag beskriver ett antal utmaningar med att vara aktiv. Det handlar om såväl minskade ekonomiska resurser, ökat hot och hat kopplat till ens ideella uppdrag, misstänkliggörandet av ens ideella engagemang från såväl det offentliga som allmänheten, samt mindre inflytande i beslutsprocesser. Tydligt stöd och uppskattning från det offentliga för ungas ideella engagemang, genom olika former av insatser, kan även bidra till att motverka dessa hinder. Utredningens förslag syftar till att stärka det unga ideella engagemanget idag, men har också betydelse för att stärka värdet av det ideella engagemanget och föreningslivet i Sverige över tid. Unga ideellt aktiva idag blir vuxna engagerade medborgare imorgon.

1 Ungas ideella engagemang

Ungas¹ ideella engagemang² inom det civila samhället³ är viktigt både för de unga själva och för samhället i stort. Dels genomför de unga som tar på sig ideella uppdrag viktiga insatser som kommer många andra till del, dels fungerar föreningslivet ofta som en demokratiskola där den som är engagerad själv kan förvärva färdigheter som är användbara i både arbetsliv och offentlighet. Engagemang i ideella organisationer⁴ ger även unga viktiga möjligheter att skapa och utöka sociala och professionella nätverk.

Historiskt har nivån på ungas ideella engagemang varit förhållandevis högt i Sverige. Även om det ideella engagemanget i den unga generationen ligger kvar på en relativt sett hög nivå, har andelen unga som är medlemmar i föreningar dock minskat under de senaste decennierna och vilka som är ideellt engagerade är fortsatt snedfördelat sett till faktorer som uppväxt, bostadsort och etnisk bakgrund. Det finns även särskilda utmaningar med att få unga att ta på sig ledarskaps- och förtroendeuppdrag.

¹ I denna utredning avses med begreppet *unga personer* mellan 13 och 25 år som omfattas av den nationella ungdomspolitiken.

² I denna utredning avses med begreppet *ideellt engagemang* sådana insatser som utförs frivilligt, oavlönat eller mot en mindre eller symbolisk ersättning ofta i anslutning till en ideell organisation. Det kan ske regelbundet eller vid något enstaka tillfälle. Definitionen är samma som Ersta Sköndal Bräcke högskola (nu Marie Cederschiöld högskola) använder för begreppet ideellt arbete i deras forskning om medborgerligt engagemang i Sverige. Olika begrepp används av olika aktörer för att beskriva detta så som ideella uppdrag, volontärarbete/insatser och frivilligarbete.

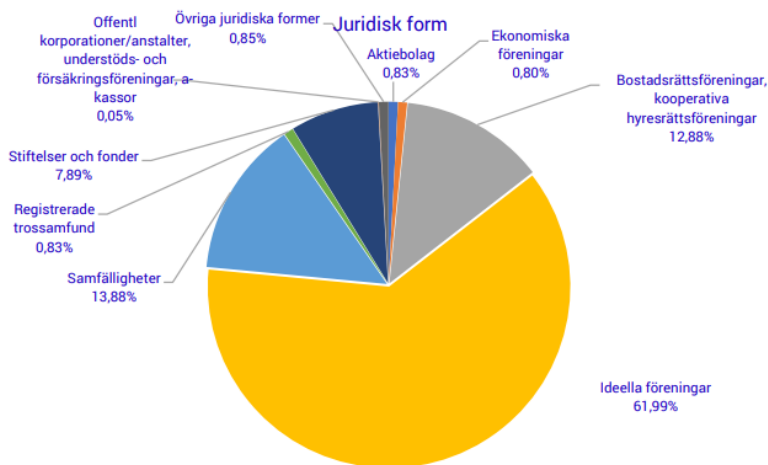
³ Med det *civila samhället* avses en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor organiserar sig och agerar tillsammans i gemensamma intressen. I området ingår nätverk, ideella föreningar, registrerade trossamfund med mera.

⁴ I denna utredning avses med begreppet *ideella organisationer* en icke-statlig organisation utan vinstintresse, som till en del drivs på frivillig basis. Ideella organisationer kan ha olika juridiska associationsformer, bland annat ideell förening, trossamfund eller stiftelse.

1.1 Det svenska civilsamhället

På en övergripande nivå utmärks svenskarnas engagemang i civilsamhället enligt forskningen av både stabilitet och förändring. Enligt studier som genomförts under senare år är det samlade engagemanget i Sverige stabilt över tid och ligger på en jämförelsevis hög nivå.⁵ Samtidigt har det skett stora förändringar i hur detta engagemang tar sig uttryck: medlemskapet i traditionella föreningar har i viss mån minskat i takt med att folkrörelsebaserade och partipolitiska sammanslutningar lämnat plats för mer löst sammansatta individ- och livsstilsorienterade organisationsformer. Inte minst tar sig detta uttryck genom den typ av nätverksbaserad mobilisering som görs möjliga av sociala medier.

Samtidigt bör det understrykas att närmare 80 procent av de människor som på ett eller annat sätt arbetar ideellt fortfarande är medlemmar i de organisationer vars målsättningar de verkar för.⁶ En majoritet av organisationerna inom det civila samhället är ideella föreningar som bygger på en klassisk demokratisk medlemsstruktur. Totalt fanns det 163 350 ideella föreningar 2021, vilket motsvarar 62 procent av det totala antalet organisationer i det civila samhället.⁷

Källa: Företagsdatabasen (FDB).

⁵ Karin Robertsson, *Nya sätt att organisera sig i civilsamhället: En översikt av aktuellt kunskapsläge* (MUCF, 2023), s. 9.

⁶ Robertsson, *Nya sätt att organisera sig i civilsamhället*, s. 15.

⁷ Statistiska centralbyrån, *Det civila samhället 2021 - Delrapport*, s. 9

1.1.1 Medlemskapets roll

Just ungas ideella engagemang kommer till uttryck på många olika områden och på olika sätt. Hos LSU, Landsrådet för Sveriges barn- och ungdomsorganisationer, finns till exempel medlemsorganisationer inom områden som fred, nykterhet, natur och miljö, barnrätt, parti- och intressepolitik, minoritets- och kulturfrågor samt skola och utbildning. Idrottsrörelsen är den enskilt största sektorn inom vilken unga är aktiva. Enligt uppgift från LSU samlar ungdomsrörelsen och dess organisationer över 650 000 barn och unga.⁸ Det handlar om allt från regelrätt föreningsverksamhet till mer sporadiskt deltagande i intressebaserade aktiviteter, till exempel på nätet. Sammanställning för 2023 visade även på en viss ökning av antalet medlemmar samt att antalet heltidstjänster i den professionella ungdomsrörelsen även ökat sedan förra årets mätning.⁹ Något som särskilt lyfts i 2023 års mätning är en oro för ett krympande demokratiskt utrymme. Det är också tydligt att statsbidragen via Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) är den absolut enskilt viktigaste intäktskällan för förbunden och kommunala bidrag är den viktigaste för förbundens lokala föreningar.

Bilden av ett stort engagemang i det unga civilsamhället finns även på andra håll. När MUCF i sin rapport från 2021 undersökt ungas samhällsengagemang uppskattas att sju av tio engagerat sig politiskt på något sätt det senaste året.¹⁰ I detta sammanhang är en politisk handling definierad som allt från att stödja en åsikt i en samhällsfråga i sociala medier, till att skriva på en namninsamling eller att köpa produkter av politiska, etiska eller miljömässiga skäl. Enligt myndigheten är det dock relativt få unga som kontaktar politiker, deltar i politiska möten eller är medlemmar i politiska partier eller ungdomsförbund. Bilden blir också delvis en annan om man ser till ungas aktivitet i mer organiserad form.

I Statistiska centralbyråns (SCB) undersökning om levnadsförhållanden i Sverige 2018/19 uppgav nästan sex av tio unga i åldern 16–19 år att de var medlemmar i minst en förening, att jämföra med

⁸ *Ungdomsrörelsen i siffror 2023* (LSU, 2023), s. 8.

Se <https://lsu.se/wp-content/uploads/2024/01/URIS2023-1.pdf>

⁹ *Ungdomsrörelsen i siffror 2023* (LSU, 2023), s. 11.

¹⁰ *Fokus21: Vilja att förändra – drivkrafter, hinder och utmaningar för ungas samhällsengagemang* (MUCF, 2021), s. 18–21.

75 procent för hela befolkningen (men då dras snittet upp av att många vuxna yrkesverksamma är med i ett fackförbund).¹¹ Omkring 30 procent av befolkningen, 16 år och äldre, deltog enligt undersökningen aktivt i minst en föreningsverksamhet. Det motsvarade ungefär 2,4 miljoner människor. Det var till exempel ungefär 975 000 personer som var föreningsaktiva inom en idrotts- eller friluftsförening och 395 000 personer som var aktiva inom en kultur-, musik-, dans- eller teaterförening. Cirka 40 procent av de unga uppgav att de gått på möte i minst en förening och 23 procent uppgav att de var aktiva.

Resultat från SOM-institutet vid Göteborgs universitet visar ett liknande mönster.¹² Bland unga, här definierat som personer mellan 16 och 29 år, uppgav 54 procent att de var medlemmar i en förening eller organisation 2022, vilket var något lägre än för befolkningen som helhet där andelen var 67 procent. SOM-institutet visade även att andelen unga som var medlemmar i en förening eller organisation förefaller ha minskat relativt kraftigt över tid, från 76 procent 1998 till 54 procent 2022.

Ur ett längre historiskt perspektiv kan man se ett antal övergripande trender. Som beskrivs av forskarna Johan Vamstad och Anders Kassman vid Marie Cederschiöld högskola visar medlemsstatistiken att framtill någon gång under 1970–1980-talen ökade deltagandet i de flesta typer av organisationer. Efter detta sker ett mer eller mindre drastiskt minskat deltagande i organisationer med förankring i de traditionella folkrörelserna, medan de allmänna organisationerna, och på senare tid särskilt de skolrelaterade organisationerna, har ökat eller behållit sina medlemstal.¹³ Förändringar i dessa siffror påverkas dels av ungas vilja att delta och engagera sig, dels av hur bidrag styrs och i detta sammanhang vikten av att organisationer kan redovisa medlemmar.

Att utvecklingen ser olika ut i olika åldersgrupper och i olika delar av föreningslivet konstateras även av MUCF. Även om föreningsaktiviteten generellt verkar ha minskat substantiellt bland unga de senaste decennierna, både sett till andelen som är medlemmar och som är förtroendevalda, finns det områden som går

¹¹ Uppgifter från Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2018–2019.

Se <https://www.scb.se/hitta-statistik/>

¹² *Svenska demokratitrender* (SOM-institutet, 2022), s. 31–33.

¹³ Johan Vamstad & Anders Kassman, *Historiska förändringar av ungdomars engagemang i civilsambället – en demokratifråga?*, Statsvetenskaplig tidskrift Årgång 124 2022 / 2, s.393

emot trenden.¹⁴ Bland dessa kan nämnas växande föreningar på kulturområdet kopplade till populära aktiviteter som dataspel och rollspel.

1.1.2 Tydliga skillnader i ideellt engagemang mellan grupper

Det finns ett antal studier som tittar på om ungas engagemang är likartat över landet och mellan olika grupper. Ett exempel på ojämn fördelning över landet är det statliga lokala aktivitets (LOK) -stödet. Detta betalas årligen ut till ca 10 000 idrottsföreningar med uppemot 60 miljoner deltagartillfällen för personer i åldrarna 7–25 år.¹⁵ Det kan konstateras att i områden med stora socioekonomiska utmaningar, där invånarna oftare har utländsk bakgrund, är deltagandet långt lägre än det förväntade. Deltagandet är högre än det förväntade i områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar och låg andel med utländsk bakgrund.¹⁶

Sambanden mellan socioekonomi, bakgrund och idrottande är systematiska och förstärks dessutom när det gäller flickors delaktighet i jämförelse med pojkars.¹⁷

Det är tydligt att ekonomiska och sociala faktorer påverkar ungas ideella engagemang. Sammanfattningsvis pekar forskning och undersökningar på att:

- Ungar som har föräldrar som är ideellt engagerade är avsevärt mer benägna att engagera sig ideellt än unga utan ideellt engagerade föräldrar.
- Generellt sett är en lägre andel ungdomar engagerade i civilsamhället som bor i områden som kan beskrivas som socioekonomiskt utsatta.
- Ungdomar med olika typer av funktionsvariationer är också underrepresenterade bland de ideellt engagerade.

¹⁴ Fokus14: Ungas fritid och organisering (MUCF, 2014), s. 106–129.

¹⁵ Jonas Arnoldsson & Andreas Linderyd, *En idrottsrörelse för alla? Geografiska analyser prövar den svenska idrottsrörelsens självbild och ger nya frågor om idrottens bidrag till folkhälsa*, Socialmedicinsk tidskrift 4/2023, s. 603

¹⁶ Anders Kassman, *Medborgerligt engagemang bland minoriteter med utländsk bakgrund*. I J. v. Essen & L. Svedberg (redaktörer), *Engagemangets gestaltningar: Insatser i och utanför civilsamhället* (pp. 163-197). Studentlitteratur 2022.

¹⁷ Åsa Kneck & Anders Kassman, *Idrottsrörelsen är inte anpassad för alla. Flickors erfarenheter om fysiska aktiviteter i och utanför den organiserade idrotten*, Socialmedicinsk tidskrift 4/2023, s. 618

- Unga med eftergymnasial utbildning och med föräldrar med eftergymnasialutbildning är i större utsträckning engagerade.
- Unga i storstäder är mer benägna att engagera sig ideellt än unga i mindre städer och på landsbygd.
- Unga som redan är politiskt engagerade är mer benägna att gå med i föreningar.
- Tjejer är mer engagerade än killar.
- Unga hbtqi-personer är mer engagerade än unga hetero-cis-personer.
- Unga med svensk bakgrund är mer engagerade än unga med utländsk bakgrund.

I avsnitt 5.1.3 lyfts även exempel på vad unga själva anger för anledningar till att de inte är engagerade eller avslutar uppdrag.

1.2 Anledningar till engagemang

Om man ser mer specifikt till ungas ideella engagemang förefaller detta ligga stabilt på en relativt hög nivå, även om andelen som är aktiva i traditionella föreningar alltså minskar.

Den befolkningsstudie som sedan 1992 genomförts sex gånger av forskare vid bland annat Marie Cederschiöld högskola visar att omfattningen av ideellt arbete i befolkningen ligger stabilt på omkring 50 procent.¹⁸ Även fördelningen av ideellt arbete mellan olika åldersgrupper är relativt stabil över tid. Bland unga i åldrarna 16–24 år har andelen som arbetar ideellt varierat mellan 41 och 54 procent sedan 1992. Under samma tidsperiod har mängden tid unga lägger ner på ideellt arbete dock ökat. År 1992 la unga i åldrarna 16–24 år i genomsnitt 9 timmar per månad på ideellt arbete, men 2019 var det genomsnittliga antalet timmar uppe i mer än det dubbla, 20 timmar per månad. I befolkningsstudierna undersöks även ideellt arbete och medlemskap i föreningar i relation till varandra. Mellan 85 och 88 procent av de som arbetade ideellt från 1998 till 2014 var

¹⁸ Se Johan von Essen & Lars Svedberg, red., *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019* (Ersta Sköndal Bräcke högskola, 2020).

också medlemmar i den organisation där de var verksamma. I den senaste undersökningen, 2019, hade andelen dock minskat till 78 procent.

Den förhållandevis höga nivån av ideella engagemang i Sverige handlar helt uppenbart om en stark organisationstradition som går långt tillbaka i tiden, där ett vittförgrenat nät av lokala och regionala föreningar inom många olika områden har kunnat växa fram. Det i sin tur har varit relaterat till en tydlig kulturdimension där ett antal värderingar knutits till det ideella engagemanget, det som ibland i forskningen har kallats en folkrörelsetradition. Det har ansetts moraliskt betydelsefullt att jobba ideellt, att vara aktiv och att påverka samhället. Dessutom har det för många historiskt sett varit en del i ett strävsamt arbete för att förbättra egna och närståendes livsbetingelser.

Enligt forskningen finns det flera anledningar till att människor engagerar sig ideellt, varav vissa tydligt bygger vidare på folkrörelsetraditionen. Det brukar framhållas att människors engagemang handlar om en vilja att bidra till ändamål man anser är viktiga och att hjälpa andra, men också om att få vara i ett socialt sammanhang där man känner sig behövd och respekterad. Engagemanget kan även gynna individens egna syften, genom till exempel nya erfarenheter och kontakter. Som forskaren Johan von Essen sammanfattat det finns det både ”intrinsikala” och ”extrinsikala” motiv som motiverar handlingen att arbeta ideellt.¹⁹ Det första avser sådana motiv som inte är instrumentella utan endast värderar handlingen utifrån dess egenvärde. I det ingår att den är värdefull eftersom den gör att man blir tillfreds med sig själv, får delta i ett önskvärt sammanhang, känner sig behövd eller att man gör något konkret. De senare motiven utgår från att handlingen har instrumentellt värde. Till exempel att den ger kontakter, att den ger kunskaper som är användbara i andra sammanhang eller att den kan tas upp i ett CV.

Det är viktigt att notera att en stor andel av det ideella arbetet i Sverige, enligt vad människor själva uppger, förefaller motiveras av de intrinsikala motiven, det vill säga arbetets egenvärde.²⁰ Även mer instrumentella skäl anges, men de uppges många gånger vara mindre viktiga av de som är engagerade i ideellt arbete. Detta svarsmönster

¹⁹ Se Johan von Essens kapitel i von Essen & Svedberg, red., *Medborgerligt engagemang*, s. 39.

²⁰ von Essen & Svedberg, red., *Medborgerligt engagemang*, s. 38.

har varit relativt likartade över de senaste decennierna och skiljer sig inte nämnvärt mellan olika ålderskategorier.

En stor andel av det ideella engagemanget inleds genom att det finns någon typ av relation till en organisation eller ett etablerat ideellt sammanhang.²¹ Till att börja med är det vanligt att engagemang går i arv i familjen. Den som har föräldrar som är engagerad ideellt, har betydligt högre sannolikhet att bli det själv. Och den som ingår i ett nätverk där människor är organiserade ideellt har också större sannolikhet att bli det själv. Inte minst förefaller detta ha att göra med att många börjar sitt ideella engagemang genom att de blir tillfrågade eller uppmanade av andra, men det handlar också om delade värderingar av det ideella engagemangets betydelse. Vidare är det vanligt att den som blir ideellt engagerad har en egen, ofta familjemässig, koppling till det som engagemanget handlar om. Det kan till exempel vara en förälder vars barn spelar i ett lag, eller att någon börjar jobba ideellt i en patientförening eftersom en familjemedlem har en sjukdom.

Avslutningsvis kan nämnas att befolkningsstudien också konstaterar att den grupp som aldrig gjort några ideella insatser utgör en relativt liten andel av befolkningen och dess befolkningsandel är stabil. Denna grupp utmärks av ”en grupp med litet eget kapital”, ”en grupp med vissa resurser men låg tillit” och ”en grupp fullt upptagen med annat”. Klasstillhörighet, tillit och tid tycks utgöra några grundläggande dimensioner. Studien lyfter att det verkar råda rätt så skilda betingelser för de här tre grupperna och att bevekelsegrunderna för att inte delta är olika.²²

1.3 Studier om ungas engagemang

Det finns ett antal studier som frågar unga själva om deras drivkrafter och hinder för ideellt engagemang. I sammanhanget är *Generationsrapporten för 2024* som Ungdomsbarometern sedan 1991 sammanställer intressant.²³ En del av de trender som framkommer har koppling till ideellt arbete. Tydliga trender är ungas ökade ekonomiska stress samt ett minskat politiskt intresse. I en orolig värld prioriterar ungdomar dagliga orosmoment och trygghet över

²¹ von Essen & Svedberg, red., *Medborgerligt engagemang*, s.36

²² von Essen & Svedberg, red., *Medborgerligt engagemang*, s. 111.

²³ Se <https://info.ungdomsbarometern.se/aterkommande-studier-ungdomsbarometern>

långsiktiga samhällsfrågor. Vänner, familj och den egna ekonomin blir i stället viktigare. Det politiska engagemanget minskar samtidigt som andelen som anser att de har små eller inga möjligheter att påverka i samhället ökar. Fler än hälften (56%) tror inte att politikerna kan lösa samhällsproblemen och tron på demokrati minskar. Rapporten är baserad på intervjuer med 15 000 ungdomar i åldern 15–24 år.

Ungdomsbarometern mäter även anledningar till engagemang i rapporten *Samhälle, politik och engagemang*.²⁴ På frågan om ”Vad är viktigt i ditt engagemang?” svarar majoriteten, 55% att det viktigaste är att jag lär mig saker/utvecklas som person. Det följs av att det är roligt (40%), att vilja påverka samhället (37%) och att göra en god gärning (36%). Övriga svar handlar om att lära känna nya människor/knyta kontakter (24%) och om att stödja/hjälpa föreningen/klubben (20%). Endast 15% svarar att det ger meriter och 9% för att tjäna pengar. 12% anger att de mår bra av att hjälpa till ideellt och 10% anger att det handlar om att känna sig viktig/behövd. Dessa svar är stabila över tid i jämförelse med svar från 2019 och 2021.

En annan fråga i rapporten är ”Vad hindrar dig från att engagera dig mer?” är det tre toppalternativen att de inte har tid (45%), att de inte vet hur de ska gå till väga (42%) och att de inte kan tillräckligt mycket (40%). 33% tror inte att engagemanget påverkar något och 21% svarar att det är för krångligt. Endast 9% anger att det är för dyrt. När svaren bryts ner efter kön framkommer att tjejer upplever större hinder i form av osäkerhet kring hur de ska gå till väga samt att de inte upplever kunna tillräckligt mycket.

Volontärbyrån beställde 2023 en Sifo-undersökning om det ideella engagemanget i Sverige.²⁵ Den visade bland annat att ungefär var fjärde ung vuxen mellan 18 och 29 år har engagerat sig i en ideell organisation. Det var en minskning jämfört med tidigare år, då ungefär var tredje ung vuxen svarade att den hade engagerat sig. Undersökningen visade också att nästan sex av tio av de mellan 18 och 29 år inte vet eller är osäkra på hur de kan komma i kontakt med

²⁴ Denna rapport är inte öppet tillgängligt utan köps från Ungdomsbarometern. Statistiken som utredningen redovisar här kommer från möte med Ungdomsbarometern där de delade svaren och samtyckte till att de återgavs i utredningen.

²⁵ *Svenskarnas engagemang 2023*, Volontärbyrån. Se <https://newsroom.notified.com/volontarbyran/media/256157/svenskarnas-engagemang-rapport-2023>

en etablerad ideell organisation eller förening. Liknande mönster framgår av Sveriges Elevkårers rapport *F-varning för demokratin* från juni 2023.²⁶ De genomförde en enkätundersökning som riktade sig till 1005 unga mellan 16–19 år, och 39% svarar att de är aktiva eller medlem i en förening. I rapporten framkommer även att knappt 1 av 5 tycker att ungas röster hörs mycket eller ganska mycket i den nationella politiken. Av de svarande uppger 27% att de upplever att vuxna i deras närhet inte uppmuntrar dem att göra sin röst hörd. Men samtidigt visar undersökningen att nästan sex av tio vill påverka sin vardag och framtid mer än vad de kan idag. Endast två av tio svarar att de vet hur de ska gå till väga för att påverka på kommunal och nationell nivå.

När det specifikt gäller unga mellan 16–25 år, den så kallade generation Z, har Volontärbyrån tagit fram guiden *Att engagera generation Z*.²⁷ Denna bygger på samtal med bland annat en referensgrupp av unga, och lyfter hur viktigt föreningslivet är när det kommer till att känna att en är med och bidrar till samhällsförändring, hittar kompisar och bygger erfarenheter som blir värdefulla i arbetslivet. I guiden ges även ett antal råd för hur en förening kan arbeta för att engagera unga.

En drivkraft för unga att engagera sig och ta på sig ledaruppdrag är att den enskilde uppfattar att detta ses som meriterande i utbildningssammanhang eller i arbetslivet. Detta gäller inte minst för unga människor som är på väg att etablera sig i yrkeslivet. En annan undersökning från 2023 från Volontärbyrån visar att unga under 25 år som engagerat sig ideellt förvisso oftast gjort det för att påverka samhället i en positiv riktning eller för att stödja och hjälpa andra. Men en grupp unga, cirka 40 procent av de svarande, uppger också att de vill utvecklas som person och cirka 15 procent uppger att de önskar få meriter till sitt CV som en anledning till sitt engagemang.²⁸ Drygt 30 procent uppger att deras frivilliga engagemang har hjälpt dem i arbetslivet.

En annan aspekt med bäring på frågan om ungas engagemang i civilsamhället och dess koppling till arbetslivet är att 68% av unga inte tycker att de fått tillräcklig information från skolan om hur

²⁶ *F-varning för demokratin. En undersökning om ungas möjligheter att påverka sitt liv, sin framtid och Sverige*. Sveriges Elevkårer, 2023.

²⁷ Se <https://www.volontarbyran.org/nyheter/engagera-unga>

²⁸ *Volontärbarometern: Rapport om ideellt engagemang 2023* (Volontärbyrån, 2023), s. 22–23. Siffrorna förefaller relativt stabila över tid.

jobbmarknaden funkar eller vilka valmöjligheter som finns.²⁹ Här kan civilsamhället vara en värdefull brygga för unga.

1.4 Utmaningar för ungas ideella engagemang

Unga som är ideellt engagerade har ett flertal utmaningar att hantera och områden som skapar stress och oro. En del av dessa kan leda till att unga avslutar sitt ideella engagemang. I LSU:s senaste rapport om *Ungdomsrörelsen i siffror* lyftes ett antal utmaningar som unga själva ser kopplat till sitt engagemang.³⁰ Särskilt lyfts en oro för ett krympande demokratiskt utrymme. Här ryms flera kriterier: minskade ekonomiska resurser, mer hat och hot, ökade administrativa krav, byråkratiska hinder, mindre inflytande i politiska processer och en förskjutning av civilsamhällets roll från idébärare till serviceutförare. Minskade medel till föreningar är en återkommande oro.

När det specifikt gäller hot och hat har det ett antal studier och rapporter genomförts de senaste åren om hur det ser ut i civilsamhället. MUCF gjorde 2022 en kartläggning av hot och hat mot det civila samhället.³¹ Kartläggningen var en del i arbetet med att få en helhetsbild av hur utsatta förtroendevalda, journalister, konstnärer, opinionsbildare, forskare och det civila samhällets organisationer är. Enkätundersökning riktade sig till 4 000 ideella föreningar och registrerade trossamfund. Undersökningen visade bland annat att 14 procent av organisationerna eller dess medlemmar under de senaste tolv månaderna blivit utsatta för trakasserier, hot eller våld kopplat till verksamheten. Över hälften av de organisationer som utsatts relaterar händelserna till ställningstagande eller opinionsbildning i en särskild fråga. Utsattheten är särskilt stor bland dem som bedriver opinionsbildning. Totalt sett har 22 procent av företrädarna utsatts för trakasserier, hot eller våld åtminstone någon gång under den tid då de varit engagerade i organisationen.

²⁹ Mentor Sveriges och Fryshusets rapport *Unga röster*, 2017, s 11. Rapporten bygger på svar från 3219 unga mellan 13–24 år.

³⁰ *Ungdomsrörelsen i siffror 2023* (LSU, 2023) s. 15 Se <https://lsu.se/wp-content/uploads/2024/01/URIS2023-1.pdf>

³¹ Kartläggning av hot och hat mot det civila samhället | MUCF

I april 2024 tog arbetsgivarorganisationen Fremia tillsammans med stiftelsen Expo fram en rapport om hot och hat mot civilsamhället.³² I denna framkommer att graden av hot och hat har ökat. Samtliga tillfrågade organisationer hade drabbats av hot och hat som riktas emot organisationen eller enskilda företrädare. En del av organisationerna beskriver läget som mycket allvarligt och frågar sig själva om det ens är värt att fortsätta med sin verksamhet. Flera organisationer vittnar också om en större försiktighet och att ens organisation blivit mer sluten. Graden av systematik, resurser, samt professionalism i hanteringen av hot och hat varierar kraftigt mellan organisationerna i studien. Vissa har inte möjlighet, resurser eller kunnandet att hantera detta överhuvudtaget medan andra har det.

³² Hat och hot mot civilsamhället. Organisatoriska erfarenheter i en utsatt tid. Expo, 2024.

2 Hur uppmärksammas engagemang?

I följande avsnitt beskrivs översiktligt det svenska statliga belöningsystemet (avsnitt 2.1), liksom vissa andra former av erkännande inom det offentliga (avsnitt 2.2 - 2.4) samt olika former av erkännande som finns inom civilsamhället (avsnitt 2.5). I detta kapitel konstateras bland annat att det finns olika sätt det offentliga idag uppmärksammar ungas ideella engagemang. Det finns också välutvecklade former för erkännande inom civilsamhället självt.

2.1 Statliga belöningar

Staten delar ut ett antal belöningar, både på myndighetsnivå och genom ett nyligen reformerat centralt belöningsssystem. Dessa statliga belöningar kan bland annat delas ut för insatser inom civilsamhället.

Inom ramen för det som brukar kallas Sveriges främsta utmärkelser, utmärkelser inom det statliga ordensväsendet och regeringens utmärkelser, kan utmärkelser i flera fall tilldelas personer som gjort förtjänstfulla insatser inom civilsamhället.³³ Det gäller till exempel regeringsmedaljer som *Illis quorum meruere labores* ("Åt dem vars gärningar gör dem förtjänta av det") och För medborgerlig förtjänst som delas ut för att belöna insatser för kulturella, vetenskapliga och andra allmännyttiga ändamål. Det gäller även *Vasaorden* som, till skillnad från övriga statliga ordnar, företrädesvis ska tilldelas för insatser inom privat verksamhet.

³³ *Ett modernt offentligt belöningsssystem och de allmänna flaggdagarna* (prop. 2021/22:232). För exempel på myndighetsspecifika belöningar se även *Ett modernt belöningsssystem, de allmänna flaggdagarna och anslaget till hovet* (SOU 2021:74).

Utöver dessa utmärkelser har regeringen instiftat särskilda priser för specifika frågor. Ett exempel är Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA-priset).³⁴ Detta instiftades 2002 efter Astrid Lindgrens död och syftar till att hedra hennes minne och öka intresset för barn- och ungdomslitteratur i världen. Priset administreras av myndigheten Kulturrådet och kansliet ansvarar för kommunikation, stöd till juryn, ekonomi och alla aktiviteter som rör priset och pristagarna.³⁵ Pristagarna utses av en jury med tolv ledamöter och prissumman är 5 miljoner kronor. Kandidaterna nomineras av organisationer och institutioner från hela världen. Även juryn och de tidigare pristagarna har rätt att föreslå kandidater. De nominerade offentliggörs varje år i oktober och på våren året därpå meddelar juryn vem som får priset. Priset delas ut av H.K.H. Kronprinsessan Victoria vid en högtidlig ceremoni i Stockholm.

Likande är regeringens musikexportpris som instiftades 1997. Det delas ut årligen till en artist som under föregående år varit internationellt framgångsrik och medverkat till svenska musikaliska exportframgångar och bidragit till en positiv bild av Sverige. Priset delas ut av en jury. Ansvarigt departement är Utrikesdepartementet.

Per Anger-priset är regeringens internationella pris för mänskliga rättigheter som delas ut av Forum för levande historia. Varje år tilldelas priset en person eller organisation som har gjort stora humanitära och demokratifrämjande insatser i sitt hemland.

Ett antal statliga förvaltningsmyndigheter har också skapat egna belöningssystem för att uppmärksamma enskildas insatser, inte minst inom det militära och polisiära området. Huvudsakligen gäller sådana utmärkelser anställda, men till exempel universitet och högskolor delar även ut en rad utmärkelser till andra personer för exceptionella insatser.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att dessa statliga utmärkelser och priser inte är direkt lämpade som belöning för ungas insatser inom det civila samhället. I huvudsak belönas ett begränsat antal förtjänstfulla insatser som antingen är av långvarig natur (ofta motsvarande ”livsverk”) eller av helt exceptionellt slag.

³⁴ Regeringen utfärdade den 12 december 2002 förordningen SFS 2002:1091, Litteraturpris till Astrid Lindgrens minne.

³⁵ Kulturrådets föreskrift 2014:1.

2.2 Länsstyrelser

Ett flertal länsstyrelser har olika former av årliga priser och utmärkelser. Det handlar till exempel om årets jämställdhetspris, innovationspriset SKAPA, miljö- och klimatpris, årets Nybyggare som lyfter fram företagsamma personer med utländsk bakgrund. Men utöver dessa har ett antal länsstyrelser även upparbetade koncept som syftar till att uppmärksamma ideella insatser inom länet.

Länsstyrelsen i Västra Götaland³⁶, och Skåne³⁷ uppmärksammar sedan 2019 ”vardagshjältar” i samverkan med kommuner inom respektive län. Kommunledningarna skickar in nomineringar av personer som gjort en extra utmärkande insats för kommunen eller länet, och som inte brukar uppmärksammas i andra sammanhang. Det kan till exempel vara inom det sociala området, vården, idrotten, kulturen, utbildning eller föreningsliv. Inspirationen kommer från Kungens Sverigemiddag³⁸ och där länen velat göra en regional variant. De som erhåller utmärkelsen blir inbjuden till residenset för en länsmiddag och får ett diplom. Pressmeddelande skickas ut från länsstyrelsen och lokaltidningar har visat sig uppmärksamma det vidare.

Länsstyrelsen i Kronoberg har ett likande upplägg som de genomförde för första gången den 15 november 2023. Arrangemanget var en Kronobergsmiddag på residenset i Växjö. Även detta är en regional variant av Kungens Sverigemiddag. Syftet med Kronobergsmiddag är att visa uppskattning för personer som har gjort viktiga insatser i länet, och länets kommuner nominerar två personer vardera. Det finns inga krav på att de som är nominerade ska vara unga eller att det ska finnas kopplingar till civilsamhället. På förra årets middag var det en blandad skara människor inbjudna från olika delar av länet; företagare, unga entreprenörer, representanter från civilsamhället m.fl.

³⁶ Se <https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/om-oss/nyheter-och-press/nyheter---vastra-gotaland/2023-09-15-eldsjalar-i-fyrbodal-pa-lansmiddag.html>

³⁷ Se <https://www.news.cision.com/se/lansstyrelsen-skane/r/landshovdingen-bjuder-in-vardagshjaltar-till-residenset-i-malmo,c3586849>

³⁸ Sverigemiddag är en form av representationsmiddag som infördes med anledning av Kungens 40 år på tronen år 2013. Inbjudna gäster är representanter från kulturliv, näringsliv, hälso- och sjukvård, utbildning, idrott och föreningsliv från Sveriges 21 län, samt landets landshövdingar.

Utöver detta genomför Länsstyrelsen i Kronoberg sedan 10 år även årligen Landsbygdens kuggjulsgala som uppmärksammar landsbygdens viktiga eldsjäl. Under 2023 delades det ut priser till följande kategorier: årets lantbrukare, årets gårdsbutik, årets landsbygdsidrottsförening, årets hembygdsförening, årets samhällsförening och årets unga landsbygdsentreprenör. Syftet är uppmuntra och uppmärksamma driftiga människor som driver landsbygdens utveckling. Pristagarna har valts ut av en jury bestående av representanter från Länsstyrelsen Kronoberg, Hela Sverige ska leva Kronoberg, LRF Sydost, Region Kronoberg, RF-SISU, Kronobergs hembygdsförbund och Hjälpnätverket bestående av ALMI Företagspartner, Coompanion, Drivhuset, Företagarna, Nyföretagarcentrum, Ung företagsamhet, Leader Linné Småland, Företagsfabriken och Ungdrive.

I sammanhanget kan noteras att ett flertal län årligen uppmärksammar unga företagare, bland annat Norrbotten, Jämtland, Stockholm och Södermanlands län. En del av detta sker i samverkan med intresseorganisationen Företagarna som varje år delar ut utmärkelserna Årets Företagare och Årets Unga Företagare (under 35 år) på lokal, regional och nationell nivå. Den samverkan som sker är inte formaliserad utan sker mot bakgrund av de relationer som finns etablerade genom dialoger om regionala företagfrågor. Föreningens syfte med utmärkelsen är att uppmärksamma företagare som bidrar till en positiv samhällsutveckling. Föreningen Företagarna finns över hela landet och har delat ut priset Årets Unga Företagarna sedan 2012. De regionala vinnarna deltar sedan i en rikstävling i Stockholms Stadshus i oktober.

2.3 Kommuner

Ett stort antal av landets kommuner delar ut utmärkelser eller genomför särskilda aktiviteter för att uppmärksamma personer som gjort viktiga insatser i civilsamhället lokalt och regionalt. Det kan handla om priser som kommunen delar ut till årets eldsjäl eller om att förtjänta individer kan nomineras till och erhålla stipendier av

olika slag.³⁹ Som ett exempel kan det nämnas att Örnsköldsviks kommun delar ut stipendier till insatser inom både friluftslivet, idrotten och kulturen i kommunen.⁴⁰ Särskild hänsyn tas i flera fall till unga utövare och satsningar på verksamhet för unga. Kommunen har även ett ledarskapsstipendium för ideella ledare där särskild hänsyn tas till unga ledare och satsningar på verksamhet för unga.

Ett annat exempel på hur ideellt engagemang ofta uppmärksammas av det offentliga lokalt är genom evenemang som galor, konferenser och mässor. I Sverige anordnar många kommuner egna evenemang av detta slag för att uppmärksamma lokala eldsjälar, entreprenörer och idrottsledare m.m. Ett exempel är konferensen *92 möjligheter* på Gotland.⁴¹ Detta är en relativt omfattande konferens som anordnats sedan 2015 och som syftar till att samla entreprenörer och engagerade gotlänningar, för att främja samarbete, företagande och engagemang i öns 92 socknar. Vid konferensen delas bland annat priset *Årets eldsjäl* ut, ofta till någon som gjort viktiga ideella insatser.

Ytterligare ett exempel är Stockholm Stads Ungdomsledarstipendier. Det är Stockholm stads idrottsnämnd som delar ut dessa stipendier till personer som varit aktiva som barn- och ungdomsledare inom det lokala föreningslivet i Stockholms stad – ledare som gjort insatser, som enligt idrottsnämndens bedömning, borde uppmärksammas och belönas. Stipendierna delas ut på våren i Stockholms stadshus under högtidliga former, tillsammans med firandet av stadens alla SM-guldmedaljörer. Stipendiesumman är på 20 000 kr och delas lika mellan ungdomsledaren och den förening som personen är aktiv i. Totalt tio stipendier delas ut, varav två är riktade till ledare i föreningar för personer med funktionsnedsättning eller etablerad verksamhet för barn och unga med funktionsnedsättning i annan förening. En avgränsning är att stipendierna avser barn- och ungdomsverksamhet i föreningar som beviljats medlemsaktivitetsstöd i Stockholms stad.

³⁹ För en översikt över kommunala och regionala stipendier på kulturområdet (det enda område som undersökts systematiskt), se den enkät från SKR som återges i *Ett trygghetsystem för alla – nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst* (SOU 2023:30), bilaga 5.

⁴⁰ Se <https://www.ornskoldsvik.se/stipendier>.

⁴¹ Se <https://92mojligheter.se>.

2.4 Andra former av offentligt erkännande

Utöver priser, medaljer och andra mer ceremoniella inslag kan det offentliga på andra sätt visa att det sätter ett värde på ungas ideella insatser och/eller föreningsarbete. I följande avsnitt ges några exempel på existerande och gamla former för detta.

2.4.1 Kommunala stödjande insatser

De flesta kommunerna har olika former av stöd till lokala föreningar. Det handlar både om att säkerställa personella resurser som olika former av bidrag till ideella organisationer. En uppskattad form av stöd är även att föreningarna gratis kan få låna kommunens lokaler, och ibland även utrustning, för sina aktiviteter.

Malmö stad har till exempel ett strukturerat arbete med stöd till det lokala föreningslivet. Det finns en hemsida som samlar information om stadens stöd till föreningslivet.⁴² Varje år delar Malmö stad ut 120 miljoner kronor till föreningar. Det handlar om olika stödmöjligheter, från aktivitetsstöd till drop-in bidrag. Stöttning ges även genom att de har infört noll-taxa för registrerade föreningar att låna kommunens anläggningar gratis. Det genomförs även olika former av utbildningar och konferenser för föreningsaktiva, och de har även genomfört kunskapshöjande insatser för kommunanställda inom området.

Malmö stad har också etablerat en föreningspool där Malmös ideella föreningar gratis kan få stöd och hjälp med att bilda förening och med andra frågor som rör föreningsliv.⁴³

2.4.2 Kommunala inkluderande insatser

Ett antal kommuner har olika former av råd för att unga ska kunna påverka kommunala beslutsprocesser, t.ex. Kalmar, Göteborg och Lunds kommun. Detta kan ses som tydliga exempel på erkännande i form av inkluderande insatser.

Göteborgs stad har två välutvecklade former, Ungdomsfullmäktige och Ungdomsrådet. Ungdomsfullmäktige består av 101

⁴² Se www.malmo.se/For-foreningar

⁴³ Se <https://foreningspoolmalmo.se/>

ungdomar från alla stadsdelar i Göteborg. De är mellan 12–17 år och diskuterar tillsammans olika frågor som rör unga i Göteborg. Ungdomarna bestämmer själva vilka frågor som ska diskuteras. Genom Ungdomsfullmäktige unga möjlighet att påverka kommunens nämnder, styrelser, bolag och förvaltningar. Ungdomsrådet ger unga möjlighet att vara med och påverka närområdet. Det infördes 2018 som ett nytt sätt för unga medborgare att påverka de lokala politikerna. Rådet genomförs fyra gånger om året. Då ska minst två nämndpolitiker delta, tillsammans med minst fyra ungdomar.

Ett annat exempel på erkännande i form av inkluderande insatser är Lunds arbete med ungdomsombud och ungdomsting. Ungdomsombud är unga vuxna som jobbar för att öka ungas inflytande och delaktighet i Lunds kommun. De arbetar tillsammans med unga, arrangerar evenemang, säkrar ungdomsperspektivet i processer och ser till att unga kan vara med och påverka. Ungdomstinget är ett evenemang som är öppet för unga mellan 12–25 år som bor eller studerar i Lund. Evenemanget är helt gratis och planeras samt genomförs av unga själva. Ungdomstingen sker på skoltid, oftast förmiddagar och innehåller bland annat föreläsningar och workshops. Då får unga möjlighet att träffa organisationer, föreningar, politiker, tjänstepersoner och unga från andra skolor i Lund. Ungdomstinget räknas som annan skolaktivitet och har teman som unga själva röstat fram.

2.4.3 Föreningsmeriter

Mellan åren 1977 till 1982 fanns möjlighet för sökande till universitet och högskolor att tillgodoräkna sig föreningsarbete som meritpoäng. 1977 års s.k. högskolereform innebar en breddning av utbildningsmöjligheterna till nya grupper, och som en del av detta aktualiserades för första gången begreppet ”föreningsmeriter”. Resonemangen handlade om fackligt och ideellt föreningsarbete, ungdomsledarskap och om dessa skulle tillgodoräknas inom ramen för meritvärderingen av arbetslivserfarenhet. Dessa tankar runt att värdera erfarenheter från föreningsarbete dyker första gången upp i proposition 1975:9 och infördes i 1977 års tillträdesregler.

Högskoleförordningen (1977:263) 5 kap. 33§ 2 st. stadgade att *poäng ges även för arbetslivserfarenhet som har förvärvats genom arbete som ledamot i styrelsen för förening med kooperativt, fackligt eller annat ideellt ändamål eller som annan viktig förtroende man inom sådan förening*. Den sökande använde en särskild intygsblankett som Universitet och högskoleämbetet (UHÄ) tog fram. Systemet verkar ha använts i relativt stor utsträckning för att erhålla extra poäng. Vårterminen 1978 sökte 882 personer med godkända föreningsmeriter och höstterminen 1979 sökte 4 562 personer med godkända föreningsmeriter.

Systemet föreslogs tas bort i proposition 1979/80:158. Bakgrunden var att systemet dels missgynnade kvinnor, dels fusk och svårigheter för UHÄ att bedöma meriterna samt att det ansågs ta en oproportionerligt stor del av antagningsarbetet.⁴⁴ Ett flertal av de förändringar som proposition 1979/80:158 föreslog krävde omfattande förändringar i datasystemen, varför de inte kunde genomföras förrän vid antagningen till hösten 1982.⁴⁵

2.5 Erkännande inom civilsamhället

Det finns ett flertal utmärkelser inom civilsamhället för förtjänstfulla insatser, även sådana som specifikt riktar sig till unga. Många finns till exempel inom idrottsrörelsen som har lång erfarenhet av att både utbilda och uppmärksamma personer som engagerar sig ideellt, men det finns även andra former av erkännanden som ett antal organisationer använder sig utav.

2.5.1 Organisationers egna priser till unga

För ungas ideella insatser finns flera exempel på priser och andra former av utmärkelser. I korthet kan sägas att mer än hälften av ungdomsorganisationerna har någon form av utmärkelse eller pris. I den enkät som utredningen genomförde (se avsnitt 5.3 och bilaga 3) ställdes frågor om den förening en tillhörde hade egna priser och utmärkelser. Utfallet var; 52% ja, 30% nej, och 18% vet ej. Den

⁴⁴ Prop 1979/80:158, s. 32–33 och 40–44

⁴⁵ Tillräde till högre utbildning – en evighetsfråga, Högskoleverket 1997, Högskoleverkets skriftserie 1997:13 S, s. 48

följande sammanställningen exemplifierar de ca 120 fritextsvar som inkom på denna fråga.

Scouterna har dels stipendiet Kompassrosen till välförtjänta unga ledare för vidare utbildning i ledarskap, dels priset Ledfyren som går till ledare under 25 år som gjort extraordinära insatser som ledare. Sveriges elevkårer har en egen utmärkelse ”Guldgemet” som delas ut varje år i kategorierna Årets Elevkår, Årets Teamwork och Årets Samhällsinsats.⁴⁶ Fryshuset har Anders Carlbergs minnespris varav en kategori är Årets unga förebild. Raoul Wallenberg Academy delar i samarbete med Svenska Institutet och Sveriges ambassader ut Young Courage Award. Det är en internationell utmärkelse som uppmärksammar unga mellan 13–20 år som med små resurser visat prov på stort civilkurage. De delar även årligen ut Raoul Wallenbergpriset på Raoul Wallenbergs dag den 27:e augusti. Detta pris går till en person som arbetar i Sverige i Raoul Wallenbergs anda, främst genom kunskapshöjande insatser riktade till barn och unga i syfte att motverka rasism, diskriminering och intolerans och för alla människors lika värde. Raoul Wallenbergpristagare är föredömen och personer som unga kan spegla sig i och se upp till. Företrädesvis har priset gått till vuxna, men unga är inte exkluderade.

Sverok livesänder årligen Spelkulturgalan och under denna delas ett flertal olika priser ut. Mentor Sverige har även årligen en Hyllningskväll, där de lyfter mentorskapets betydelse och riktar fokus på förebilder som på olika sätt har bidragit till att frigöra ungdomars potential och stärka deras framtidstro. Priser delas ut till årets mentor, årets skola och årets förebild. Svenska Alliansmissionens Ungdom delar ut priser till årets ungdomsledare och årets tonårsledare. Astronomisk Ungdom delar varje år ut förtjänst-, förenings-, heders-, och jubileumsmedaljer. Det är vanligt att denna typ av priser delas ut på föreningars årsmöten. Några fler exempel på föreningar som gör just detta är Judiska ungdomsförbundet, Unga Aktiesparare, Röda Korsets Ungdomsförbund, KFUM, UngaForskare, ViUnga, Sveriges Hundungdom, Förbundet Skog och ungdom, Ungdomens nykterhetsförbund, RUM – Riksförbundet Unga Musikanter, Uppsala och Gefle Segelsällskap samt flertalet av de politiska ungdomsförbunden. Utöver dessa mer formella utmärkelser och

⁴⁶ <https://sverigeselevkarer.se/event/guldgemet>

priser delar många föreningar löpande delar ut intyg och diplom till unga efter avslutad kurs eller utbildning.

Som komplement till föreningars utmärkelser är det relativt vanligt med att föreningar delar ut stipendier eller andra monetära bidrag till unga. Det kan exempelvis handla om en prischeck som kommer från föreningens sponsor. Ett flertal organisationer har särskilda stipendier riktade till unga eller fonder för unga som vill genomföra ett projekt. Några exempel är Jontefondens Beas guldkantsstipendium, IOGT-NTO:s Ungdomsstiftelse och Stiftelsen Oskar Franzéns Stipendiefond.

Hos de större organisationerna i civilsamhället finns även olika former av priser och utmärkelser, som även unga kan erhålla. Till exempel har Riksidrottsförbundet ett förtjänsttecken som varje år delas ut på förbundets årsmöte till ca 100 personer.⁴⁷ Mottagarna är dock genomgående äldre då utmärkelsen ges för arbete över en så lång tidsperiod som 20 år. Utöver detta finns inom idrottsrörelsens förbund egna idrottsgalor där ibland ungas engagemang kan lyftas. Större organisationer som tex Svenska Röda Korset har också egna utmärkelser och priser som delas ut regelbundet till sina medlemmar och förtroendevalda. Lantbrukarnas riksförbund har utmärkelsen Silvernålen, men inget specifikt ungdomspris.

2.5.2 Öppna priser för ideellt engagemang

Utöver de utmärkelser som enskilda organisationer delar ut inom sig, finns det exempel på aktörer som uppmärksammar ideellt engagemang mer brett.

Årets volontär

Utmärkelsen Årets volontär instiftades av Volontärbyrån 2017 och delas ut med bidrag från arbetsgivarorganisationen Fremia och Kungliga patriotiska sällskapet. Årets volontär är tänkt att hylla de ca fyra miljoner svenskar som engagerar sig ideellt genom att uppmärksamma en av dessa eldsjälar. Det är organisationer själva som nominerar någon i sin organisation de tycker förtjänar att uppmärksammas för sitt ideella engagemang. Den nominerade ska vara engagerad i en ideell förening, trossamfund eller stiftelse samt

⁴⁷ Uppgifter från möte med RF den 16 november 2023.

ha ett pågående ideellt engagemang, även om det kan vara nytt. Den som nomineras ska också genom sitt engagemang ha gjort skillnad för såväl organisationen som för sin omgivning. Det finns dock ingen specifik kategori för unga.

Den som får utmärkelsen Årets volontär presenteras på Frivilligdagen den 5 december – en av FN:s internationella temadagar – och uppmärksammas i sociala medier, genom ett pressmeddelande och en intervju. Mottagaren får också ett presentkort för att kunna fira tillsammans med sin förening. Regeringen har deltagit på ministernivå på själva dagen, på plats eller digitalt, och de senaste två åren har en minister bjudit mottagaren på en lunch.

Årets Eldsjäl

Årets eldsjäl delas ut av Föreningen Folkspel som är en ideell och politiskt obunden organisation, med 74 riksorganisationer som medlemmar. Föreningen startades 1991 och har bland annat lotterierna Bingolotto och Sverigelotten. Årets Eldsjäl har arrangerats av Folkspel sedan 2008 och målet är att uppmärksamma människor som lägger ner sin själ i föreningar runt om i landet men som sällan står i rampljuset själva. Årets Eldsjäl är ett initiativ för att hylla föreningslivets ideella krafter. Kategorierna är Inkludering, Hälsa, Ledare och Årets Idrottsförening och avslutas med en galakväll. Det finns alltså ingen specifik kategori för unga.

Nomineringar till de olika kategorierna är helt öppna och en jury utser de finalister som svenska folket kan rösta på. Varje finalist får ett personligt stipendium på 10 000 kronor, och den finalist som vinner i sin kategori får personligen ytterligare 15 000 kronor samt 50 000 kronor till ett specifikt projekt. Kategorin årets Idrottsförening är ett samarbete med Riksidrottsförbundet, och vinnaren av denna kategori erhåller 50 000 kronor i ett stipendium.

2.5.3 Andra former av erkännande inom civilsamhället

Ett antal organisationer, som inte är renodlade barn- och ungdomsorganisationer, arbetar också för att öka ungas delaktighet och påverka beslutsfattande. Det handlar både om att få fler unga medlemmar, och om att få unga att stanna i en organisation genom att bland annat ge ett erkännande för deras betydelse.

Riksidrottsförbundet har till exempel ett strukturerat arbete med att öka barn och ungas delaktighet i beslutsprocesser och fastställde 2022 Riktlinje för barn och ungdomsidrott. Utgångspunkten för denna riktlinje är barnkonventionen och idrottsrörelsens värdegrund. Riktlinjens punkt 2 ”Delaktighet – erbjud delaktighet och inflytande” tar avstamp i Barnkonventionens artiklar 3,12 och 13 och betonar vikten av delaktighet och inflytande i beslutsprocesser.⁴⁸ Som stöd till denna riktlinje finns även en vägledning för hur det kan implementeras på lokal nivå.⁴⁹

Svenska Kyrkans Unga har sedan 15 år tillbaka ett liknande forum som kallas De Ungas Kyrkomöte.⁵⁰ De Ungas Kyrkomöte samlas varje år inför Kyrkomötet, och under forumet får ca 50 unga från hela landet skriva svar till några av de motioner och propositioner som Svenska kyrkan ska besluta om. Efter två dagars skrivande får ungdomarna sedan träffa kyrkopolitikerna under en dag och samtala om sina svar.

⁴⁸ Riksidrottsförbundets Riktlinje för barn och unga, 2022, s. 18–22

⁴⁹ Riksidrottsförbundets Vägledning vid bedömning av barns och ungas bästa, 2023.

⁵⁰ <https://svenskakyrkansunga.se/arrangemang/de-ungas-kyrkomote/>

3 Om utbildningar och mentorskapsprogram

Utöver uppdraget att föreslå ett system för offentligt erkännande av ungas insatser i civilsamhället, har utredningen även fått i uppdrag att undersöka hur utbildnings- och mentorskapsprogram kan främjas för att stärka unga ledare. I avsnittet ges exempel på några av de större existerande programmen som specifikt riktar sig till unga i civilsamhället. I tillägg till dessa genomför många ungdomsorganisationer egna utbildnings- och ledarskapsprogram.

3.1 Utbildningar och mentorskapsprogram

Det finns idag ett flertal utbildningar och program som drivs av föreningar själva. Många organisationer har former för utbildning av medlemmar, aktiva eller ledare. I den enkät som utredningen genomfört (se avsnitt 5.3 och bilaga 3) ställdes frågan om ens förening har egna ledarskapsutbildningar för unga. Svaren var 56% ja, 37% nej och 7% vet ej. Dessa typer av utbildningar är ofta skraddarsyddas efter den specifika föreningens uppdrag och behov. Vissa är öppna för personer utanför den utförande organisationen, men många är endast för aktiva inom den utförande organisationen. Det finns även mer generella ledarskapsutbildningar inom civilsamhället som personer kan gå mot en kostnad.

Ledarskap är också något som flera organisationer uppger att deras medlemmar lär sig genom det löpande engagemanget och det ansvar som följer. Ungas sätt att leda och motivera kan till viss del skilja sig från vuxnas. Inte minst som följd av formerna av ungas engagemang idag. Organisationen Sverok har tagit fram rapporten

Ungt Digitalt Ledarskap.⁵¹ I rapporten avses med digitalt ledarskap att organisera och hålla igång digitala grupper online med fokus på spel och spelande. Det inkluderar bland annat att i en digital värld skapa trygga och inkluderande rum, rekrytera nya aktiva, samt lösa konflikter och hantera digitala kränkningar och ”troll”. Det digitala ledarskapet kan antas vara en form av ledarskap som är mer vanligt hos unga än vuxna. Rapporten kartlägger hur ungt digitalt ledarskap ser ut idag, och hur unga genom sitt engagemang inom spelkulturen leder och lär av varandra. Rapporten lyfter bland annat att genom att engagera sig online får unga tillgång till en ledarskapsroll som inte annars är tillgänglig för dem. Här får de en möjlighet att på riktigt påverka, fatta beslut och leda andra unga och samtidigt utvecklas som individer. Unga digitala ledares kompetenser är många gånger dolda för vuxenvärlden.

3.1.1 Riksidrottsförbundets utbildningar

Inom idrottsrörelsen finns ett större antal utbildningar för ledare. Ofta är dessa kopplade till de specifika förbunden/föreningarna. Riksidrottsförbundet via SISU Idrottsutbildarna, idrottsrörelsens studie- och utbildningsorganisation, erbjuder ett stort antal utbildningar. Cirka hälften av deras deltagare är under 25 år. Under 2022 deltog drygt 836 000 personer på deras utbildningar. Förutom SISU:s utbildningar bedriver deras 72 medlemsförbund en omfattande utbildningsverksamhet.

Sammanfattningsvis kan sägas att SISU:s utbildningar sällan riktar sig till en specifik åldersgrupp utan anpassas för att fungera för unga ledare. Medlemsförbundens utbildningar är oftast anpassade och profilerade för den specifika idrotten. Exempel på specialidrottsförbund som har ett stort antal ledarutbildningar för unga är ridsport, skolidrott, fotboll, friidrott, gymnastik, innebandy m.fl.

Riksidrottsförbundet har tillsammans med Folkspel utvecklat ett specifikt utbildningsprogram som kallas Eldsjäl 2.0 för att stärka och utveckla unga ledare inom idrotten.⁵² Fokus är att utveckla ett idé- och värderingsstyrt ledarskap. Utbildningsprogrammet riktar sig till

⁵¹ Ungt Digitalt Ledarskap, Rapport 2023, Sverok

⁵² Se broschyren ”Eldsjäl 2.0 – för framtidens ledarskap”, tillgänglig på www.rf.se.

redan befintliga ledare och tränare mellan 18 och 25 år i något av RF:s specialidrottsförbund eller föreningar. Deltagarna söker själva och nomineras sedan av sitt specialidrottsförbund till programmet. Utbildningsprogrammet innehåller ca 120 utbildningstimmar samt mentorssamtal och genomförs utspritt över ungefär ett år. Deltagarna presenteras vid Folkspels Eldsjälgala (se avsnitt 2.5.2)

3.1.2 Scoutrörelsens ledarskapsutbildning

Sedan 15 år genomför scoutrörelsen en utbildning för att utveckla unga ledare i deras ledarskap. Utbildningen heter Värdebaserat ledarskap och är en folkhögskolekurs som arrangeras av Scouterna och Scouternas folkhögskola i samarbete Konungens Stiftelse Ungt Ledarskap och näringslivet.

Utbildningen vänder sig till unga ledare, mellan 20 och 25 år, som är aktiva inom ideell sektor. Utbildningen har tre obligatoriska moment som tillsammans utgör kursens helhet: kurshelger, hemuppgifter och mentorskap. Utbildningen är indelad i fyra kurshelger där olika teman berörs och fördjupas under kursens gång. Alla som slutför utbildningen får ett diplom av Kungen under en diplomceremoni. Deltagarna på utbildningen får även ett intyg utfärdat av Scouternas Folkhögskola. Varje år genomförs tre serier av denna utbildning.

Utöver denna utbildning genomför Scouternas folkhögskola även ledarskapsutbildningar för scouter, scoutledare och andra scoutaktiva personer som vill utveckla sig och sin grupp på olika vis. Det handlar ofta om att ge – förutom vissa ämneskunskaper – mod, makt, verktyg och nätverk.

3.1.3 Stiftelsen Ungt Ledarskap

Inför kungens 60-årsdag bildades en stiftelse – Konung Carl XVI Gustafs Insamlingsstiftelse Ungt Ledarskap – med ändamålet att främja ungdomars utbildning i ledarskap utifrån de värderingar som kommer till uttryck i scoutrörelsen genom följande:

- Utdelning av stipendiet Kompassrosen till välförtjänta unga ledare för vidare utbildning i ledarskap.

- Stöd till scoutrörelsens ledarskapsutbildning.
- Stöd till unga människors utveckling och utbildning i ledarskap.

Stipendiet Kompassrosen går till unga människor som, oberoende av formell titel, i handling visat på värderingarna mod, omtanke och handlingskraft och som kan visa att stipendiet kan hjälpa dem till fortsatt utveckling i gott ledarskap. De ska alltså både leva upp till andemeningen i de kriterier stipendiekommittén fastställt och ha en tydlig plan för hur de vill använda stipendiet för att fortsätta utvecklas i sitt värdebaserade ledarskap. Det är upp till de sökande att visa på vilket sätt de vill använda stipendiet för att utveckla sitt värdebaserade ledarskap. Man kan tänka sig olika former av utbildningar, mentorprogram och annan verksamhet med tydlig koppling till en utbildningsinsats. Stipendiaterna kan både komma från offentlig sektor, näringslivet och ideell sektor.

Ett av Stiftelsens syften är att stötta Scouternas ledarskapsutbildning. Den har därför sedan starten stöttat utbildningen Värdebaserat ledarskap (se ovan).

3.1.4 LSU

Landsrådet för Sveriges barn- och ungdomsorganisationer (LSU) är en intresse- och samarbetsorganisation som samlar över 80 nationella barn- och ungdomsorganisationer.⁵³ De anordnar bland annat Ung med makt, ett mentor- och ledarskapsprogram som arrangeras i samverkan med Ideell arena och PwC.⁵⁴

Programmet riktar sig till den som är ung ledare i en organisation, så som ordförande eller vice-ordförande för en nationell organisation, kanslichef, generalsekreterare eller liknande i en nationell organisation, eller ordförande i lokala eller regionala föreningar av en nationell organisation.

Fokus på utbildningen ligger på att utmana och utveckla ens ledarskap, själv och tillsammans med andra i en liknande situation. Programmet ger deltagarna teorier och forskning inom de fyra temaområdena kontext, individ, organisation och omvärld. Deltagarna möter både forskare och andra ledare med stort fokus på

⁵³ <https://lsu.se/medlem/>

⁵⁴ <https://lsu.se/umm/>

reflektion och interaktivitet. Varje deltagare får en personligt utvald mentor, litteratur och sedan ett diplom som intygar att man genomgått programmet.

3.1.5 Raoul Wallenberg Academy

Raoul Wallenberg Academy är en insamlingsstiftelse som grundades av Raouls lillasyster Nina Lagergren 2001. Med Raoul Wallenbergs gärning och ledarskap som inspiration, ger de kunskap och bygger engagemangsplattformar för att stärka unga att stå upp för mänskliga rättigheter och agera med civilkurage. Raoul Wallenberg Academy har i över 20 år genomfört ledarskapsutbildningar för unga vuxna, 15–22 år, som har ett brinnande intresse för främst ledarskap, men också för medmänsklighet, civilkurage och mänskliga rättigheter.

Målet med denna utbildning är att deltagarna ska få utforska sin ledarstil, träffa likasinnade och få ett starkt nätverk bland redan nu aktiva ledare inom politik, civilsamhälle och näringsliv. Utbildningarna är kostnadsfria för deltagaren och eventuella resor till och från utbildningen ersätts. Ledarskapsprogrammet för unga genomförs i samarbete med Raoul Wallenberg Differencemakers, Chefakademien och Raoul Wallenberg Academy.

Utöver detta genomför de även Kubprogrammet som syftar till att låta unga på gymnasieskolor arbeta med mänskliga rättigheter och värdegrundsfrågor på ett kreativt och konkret sätt. Under 2024 har 39 skolor i hela landet varit anslutna till Kubprogrammet.

Genom kubmetoden får eleverna först lära sig om mänskliga rättigheter, därefter förhålla sig till den specifika rättigheten och kreativt gestalta de tankar känslor och idéer som väcks. Syftet är att insikterna och engagemanget ska leda till att unga agerar i linje med allas lika värde. Kubprogrammet pågår under ett läsår och avslutas med en utställning där skolorna får ta del av varandras kubarbete, får diplom och ny inspiration inför nästa kubår. Programmet tar avstamp i läroplanen för gymnasieskolan och de kunskapsmål, värden och förmågor som utpekats, bland annat lust till det livslånga lärandet, allas lika värde, empatisk förmåga och förmåga till initiativtagande. Under 2024 har de inlett ett samarbete med föreningen Ung Företagsamhet i Skåne och Stockholm runt socialt

entreprenörskap för att bidra till att elevernas affärsidéer är mer värderingstyrda.

De delar årligen även ut priserna Young Courage Award och Raoul Wallenbergpriset (se avsnitt 2.5.1).

3.1.6 Mentor Sverige

Inom flera organisationer finns mentorskapsprogram som del av en utbildning eller som stöd till en verksamhet, men Mentor Sverige är en ideell organisation som sedan starten specifikt arbetat med mentorskap för ungdomar. H.M. Drottning Silvia är tillsammans med Världshälsoorganisationen WHO grundare av Mentor International som etablerades 1994, med grundtanken att ungdomar behöver vuxna förebilder.

Mentor Sveriges vision är en värld där unga får växa och utvecklas hälsosamt och drogfritt. Arbetet bygger på att mentorskap är en kraftfull metod för att minska riskerna för olika destruktiva och skadliga levnadsmönster bland unga, och deras program skapar möten som stärker, inspirerar och engagerar. Verksamheten består av mentorskap till ungdomar, inspiration och motivationsprogram i skolan och kunskapsspridning, för att utbilda vuxna till goda förebilder. En utgångspunkt för Mentor Sveriges arbete är att alla ungdomar inte har samma förutsättningar och därför gör de riktade insatser i mindre resursstarka områden där behovet av stöd är större.

Mentor Sverige erbjuder två olika former av mentorskap, ett personligt mentorskap eller gruppmentorskap, som sträcker sig över sex till tolv månader. De bedriver olika skolsamarbeten som stöder skolan för att uppmuntra och inspirera eleverna inför framtida studier och yrkesval.

Under 2022 har Mentor Sverige med sina olika program nått över 28 700 ungdomar.

Mentor Sverige har samarbete med ett antal större företag som stöttar deras arbete genom både finansiering och som coacher.

Årligen genomför Mentor Sverige en Hyllningskväll, där de lyfter mentorskapets betydelse och riktar fokus på förebilder som på olika sätt har bidragit till att frigöra ungdomars potential och stärka deras framtidstro. Priser delas ut till årets mentor, årets skola och årets förebild.

4 Internationella exempel på erkännande av ungas ideella engagemang

Utredningen har även haft i uppdrag att belysa hur ungas engagemang uppmärksammas i andra länder. I dessa avsnitt ges exempel på hur olika länder och även EU, Nordiska Rådet och Nordiska Ministerrådet uppmärksammar ungas ideella engagemang.

Kartläggningen visar att det är en stor variation runt hur länder och europeiska institutioner uppmärksammar ungas ideella engagemang. Det handlar dels om olika typer av formella utmärkelser, dels om bredare former av erkännande och insatser.

Dessa exempel är tänkta att kunna användas som jämförelseobjekt och inspiration när förslag till erkännande i Sverige diskuteras.

4.1 Den anglosaxiska världen

I den anglosaxiska världen finns en lång rad initiativ för att uppmuntra och uppmärksamma ungas ideella arbete. Det är ofta väletablerade och strukturerade system.

4.1.1 USA

Det filantropiska och ideella arbetet i USA har en lång historia, men ser delvis annorlunda ut än i Sverige. Det svenska civilsamhället består huvudsakligen av demokratiskt styrda föreningar, där medlemmar och demokrati är centrala fundament för engagemanget och beslutsfattandet. I USA sker mycket av det ideella arbetet genom s.k. non-profit (d.v.s icke-vinstdrivande) organisationer som

saknar både medlemmar och föreningsdemokrati som grund för beslut. I USA är även välgörenhetstanken ("charities") stark i det ideella engagemanget och det finns tydliga kopplingar mellan frivilligarbetet och trossamfund. Det handlar även om skillnader i hur våra länders respektive välfärdssystem är uppbyggda.

I USA är det personer i åldersgrupperna 35–44 år och 45–54 år som gör flest ideella insatser (29% respektive 28%), medan unga mellan 20–24 år har det lägsta engagemanget (18%). I snitt läggs 52 timmar per år på ideella insatser.⁵⁵ Det främsta området där ideella insatser görs är kopplat till religiösa sammanhang (32%) följt av sport, hobby, kultur (26%) och utbildning eller stöd till unga (19%). På fjärde plats och långt efter kommer samhällliga, politiska, professionella eller internationella områdena (6%). De fyra främsta former av insatser handlar om att samla in pengar (36%); matinsamling och -utdelning (34%); samla, tillverka och dela ut kläder och andra föremål (27%); och mentorskap för unga (26%).⁵⁶

I USA finns en tradition av att värdera ideellt arbete högt inom olika sektorer. Det finns också tydliga definitioner och reglering av frivilligarbete, villkor för ersättning, samt gränsdragningar mot arbetsrättens område och migrationslagstiftning. På universitet är det vanligt att de förmedlar och uppmuntrar frivilligarbete under studierna. Vissa gymnasier, universitet och högskolor har s.k. "service learning programs". Det finns varierande definitioner av detta men i grunden handlar det om en pedagogik som kombinerar teoretisk undervisning med strukturerat frivilligarbete som syftar till lärande och personlig utveckling samtidigt som humanitära/samhälliga behov möts.⁵⁷

I USA ses ideellt arbete som en värdefull erfarenhet som kan ha betydelse vid ansökan till universitet där antagningsprocessen har en holistisk syn på en sökandens kvalifikationer. Ideellt arbete, i det sammanhanget, anses visa din personlighet, engagemang och vilja att göra skillnad. Det är en positiv faktor som flera universitet i USA tar hänsyn till vid antagning.

På nationell och delstatsnivå i USA finns flera utmärkelser som riktar sig specifikt eller indirekt till unga som gjort ideellt arbete, några exempel är följande;

⁵⁵ <https://nonprofitssource.com/online-giving-statistics/volunteering-statistics/>

⁵⁶ <https://www.nptrust.org/philanthropic-resources/charitable-giving-statistics/>

⁵⁷ <https://source.jhu.edu/publications-resources/service-learning-toolkit/what-is-service-learning>

- *Prudential Spirit of Community Awards*: Delas ut till grundskoleelever som gjort ideellt arbete. Bakom priset står företaget The Prudential Insurance Company of America som i samverkan med National Association of Secondary School Principals delar ut priset på lokal, delstats och nationell nivå. Priset består av diplom, resa till Washington D.C. samt pengar.
- *Presidential Volunteer Service Award*: Etablerades av President's Council on Service and Civic Participation, och kan ges till personer av alla åldrar som gjort ideella insatser.
- *Congressional Award*: Detta program är uppbyggt på samma sätt som The Duke of Edinburgh's Award (avsnitt 4.1.3).
- *Gloria Barron Prize for Young Heroes*: Grundades av författaren T.A. Barron, och priset hyllar unga (8–18 år) som har gjort ett betydande positivt bidrag till människor och miljön. Mottagarna ska uppvisa ledarskap, mod och medkänsla i sina frivilliguppdrag.
- *National Child Awareness Month Youth Ambassador Award*: Genomförs av Youth Service America och priset lyfter unga som har agerat mot sociala orättvisor som drabbar barn. Mottagarna blir utsedda till ambassadörer för organisationen och får finansiering för sina respektive ideella projekt.

4.1.2 Kanada

I Kanada har delstaten Ontario ett system där det ingår meritpoäng för civilsamhällesarbete i betyget i högstadiet/gymnasiet ("high school").⁵⁸ Här ingår jämte traditionella skolämnen även som ett obligatorium minst 40 timmars arbete i det som kallas "community involvement activities", det vill säga lokalt ideellt arbete. Det innebär att skoldistriktet upprättar listor på vilka aktiviteter som studenterna kan tillgodoräkna sig och dessa genomförs sedan utanför ordinarie skoldag. Till exempel kan en elev vara volontär som idrottsledare eller vid ett lokalt bibliotek. Det viktiga är att det inte involverar arbete som normalt skulle utföras av avlönad personal.

⁵⁸ Se <https://www.oasdi.ca/k-12-education-in-ontario/graduation-requirements/>.

4.1.3 Storbritannien

I Storbritannien finns sedan 1956 *The Duke of Edinburgh's Award* (DofE).⁵⁹ Det är ett av världens mest omfattande system för att belöna unga mellan 14–24 år för volontärarbete, men även för andra självutvecklande prestationer. DofE-programmet tar mellan 6–18 månader att genomföra och bygger på att deltagarna ska utföra olika prestationer för att uppnå utmärkelser på brons-, silver- och guldnivå. Deltagarna kan själva välja vilka mål de vill uppnå inom olika områden (utveckla en förmåga, fysisk utmaning, volontärarbete, äventyr samt på guldnivå ett internationellt utbyte). Inom området volontärarbete är målet att arbeta ideellt för andra i lokalsamhället. Inom DofE-programmet finns även flera olika kurser för unga som vill bli ledare, bland annat *DofE Young Leader Programme* för de som vill ta på sig rollen att inspirera och leda andra unga vid de DofE-center som finns runt om i Storbritannien.⁶⁰ Utöver den personliga fysiska och mentala utveckling programmet innebär, uppger ansvariga för programmet är det är nätverksskapande. Det är också vanligt att arbetsgivare söker efter eller premierar unga som har uppnått DofE-utmärkelser.

I Storbritannien finns även the *Diana Award* i prinsessans Dianas minne. Det hyllar unga personer (9–25 år) från hela världen som gjort extraordinära insatser för sitt lokalsamhälle.⁶¹

4.2 Kontinentaleuropeiska exempel

Även i andra delar av Europa finns ett antal intressanta initiativ för att främja och uppmärksamma ideellt engagemang.

The Duke of Edinburgh's International Award delas ut i drygt 120 olika länder, men på skilda sätt.⁶² Det är alltså en internationell variant av *The Duke of Edinburgh's Award*. I grunden är den en licens som tilldelas mot en avgift och efter att den sökande organisationen har utbildat den personal som kommer att leda programmet. Programmet är som mest utbrett i den engelskspråkiga världen, men existerar även i många andra länder. Det finns cirka 60 länder där

⁵⁹ För en övergripande beskrivning, se <https://www.royal.uk/duke-edinburghs-award>.

⁶⁰ Se <https://www.dofe.org/youngleaders>

⁶¹ Se <https://diana-award.org.uk/our-programmes-and-initiatives/award-and-development>

⁶² Se <https://intaward.org/>

DofE-utmärkelsen delas ut genom en godkänd så kallad nationell aktör (National Award Operator, NAO).⁶³ Det kan se olika ut och till exempel har de nationella aktörerna i **Portugal** och **Nederländerna** tagit fram egna versioner av DofE. I Nederländerna instiftades 1997 *The International Award for Young People*,⁶⁴ och 2007 erkändes det officiellt av deras utbildningsdepartement. I Portugal genomförs sedan 1988 *Prémio Infante D. Henrique* vilken är en portugisisk version av DofE-programmet.⁶⁵ I **Sverige** finns inte någon sådan NOA, utan här delas de ut genom enskilda aktörer som har fått licens. Dessa kallas Independent Award Centres (IACs). Primärt är det skolor, men även ideella organisationer kan ansöka. I Sverige är det idag tre aktörer som har denna licens; The British International School of Stockholm, Sigtuna Skolstiftelse samt Djursholm Scoutkår och totalt har ett 20-tal medaljer delats ut sedan 2018.

Ett annat sätt att stimulera ideellt arbete finns i **Portugal** där staden Cascais under sju år haft ett system med så kallade stadspoäng ("city points").⁶⁶ Systemet med stadspoäng bygger på att personer som utför ett antal fördefinierade sysslor, bland annat volontärbete, får poäng i en app som sedan kan bytas mot sådant som entrébiljetter till kulturinstitutioner eller ekologisk mat på en viss marknad. Systemet är tänkt som ett spelinspirerat sätt att få människor att utföra värdefulla medborgerliga aktiviteter.

I **Litauen** ingår volontärbete som obligatoriskt moment på grundskolan. Det regleras i deras motsvarade läroplan och innebär att elever ska genomföra ideella uppdrag ("social-civic activities").⁶⁷ Lagen tydliggör att dessa insatser utvecklar elevers förmågor bland annat avseende kommunikation, hälsa, personlig utveckling och kulturell medvetenhet genom att eleverna praktiskt engagerar sig samhällsfrågor och bidrar till lokalsamhället. Insatserna kan genomföras självständigt eller i samverkan med företag eller organisationer. Insatserna ger inte betyg eller meritpoäng. Däremot kan sökande till statligt finansierade studieplatser under vissa förutsättningar ges extrapoäng för detta ideella engagemang.

⁶³ Se <https://intaward.org/do/regions-locations/>

⁶⁴ Se <https://www.award.nl/international-programma.html>

⁶⁵ Se <https://dofeportugal.com/>

⁶⁶ Se <https://www.cascais.pt/citypoints>

⁶⁷ Se <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ca29f721e2d611eda305cb3bdf2af4d8/asr>, se särskilt bilaga 9

Sökande kan erhålla 0.25 extrapoäng om de kan uppvisa deltagande i ”*international volunteer activities funded by the Erasmus+ program, European Solidarity Corps, or in the National Youth Volunteering Program, where the volunteering activity lasted no less than 3 months, or in the Youth Voluntary Service program, where the volunteer activity lasted no less than 6 months*”.⁶⁸

I **Frankrike** finns ett likande system där ideella insatser kan valideras inom ramen för så kallad reell kompetens, och som då ger ökade chanser att komma in på högre utbildningar.⁶⁹

En annan form av erkännande av ungas ideella engagemang som finns i **Tyskland** är det så kallade Ungdomsledarkortet (Juleica).⁷⁰ Juleica är ett riksomfattande enhetligt identitetskort för frivilliga inom ungdomsarbete som etablerades 1982. Det fungerar som legitimering och bevis på kvalifikationer för innehavarna. Dessutom är Juleica också tänkt att uttrycka ett socialt erkännande för volontärarbete. Årligen utfärdas ca 32 000 kort, och 70% av mottagarna är mellan 16–25 år. För att erhålla kortet ska personen vara över 16 år, vara engagerad i en ungdomsorganisation, genomfört förstahjälpen-utbildning samt deltagit i 40 lektioner i ledarskap av unga. Ungdomsledarkortet är giltigt i tre år, därefter behöver det förnyas. Ungdomsledarkortet ger innehavaren olika rättigheter och förmåner som bland annat ledighet från skolan, nedsatta priser på resor, inträde på museer och fritidsanläggningar, samt ersättning för förlorad inkomst under uppdrag. Juleica.de är den rikstäckande plattformen för Ungdomsledarkortet. Plattformen drivs gemensamt av det tyska federala ungdomsrådet och de statliga ungdomsråden. Dessa aktörer arbetar även på flera andra sätt aktivt med att stödja och ge ett erkännande till ungas ideella insatser.

Redan 1964 antog **Tyskland** ”Lagen om främjande av ett frivilligt socialt år”. Därmed fick den första volontärtjänsten som växte fram ur det civila samhällets strukturer en rättslig grund. Den reglerade möjligheterna att placera ut volontärer, införde antagningskrav för anordnare, fastställde en åldersgräns för volontärer, samt föreskrev att pedagogiskt stöd krävdes. Lagen var avsedd att undvika att missgynna volontärer, och i synnerhet att inte missbruka dem som billig arbetskraft. I Tyskland finns idag det så kallade frivilliga

⁶⁸ Se <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f7c935108e8411eea5a28c81c82193a8>

⁶⁹ Se <https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/fr/la-validation-des-acquis-dans-l-enseignement-superieur-vac-et-vap-85-46404>

⁷⁰ Se <https://www.juleica.de/>

sociala året (FSJ), det frivilliga ekologiska året (FÖJ), och den internationella, utvecklingsrelaterade och europeiska volontärtjänsten. År 2011 infördes den federala volontärtjänsten (BFD) och med det skapades strukturer som gör det möjligt för ungdomar att under ett år göra volontärbete. I hela Tyskland deltar cirka 80 000 ungdomar årligen i denna form av volontärtjänst.

4.3 Norden

I de nordiska grannländerna uppmärksammar det offentliga ungas ideella insatser i civilsamhället på en rad olika sätt.

4.3.1 Finland

I **Finland** kan vissa utbildningar som genomförs av civilsamhällesorganisationer, sedan augusti 2021, ge formella högskolepoäng. Detta system hanteras av Läroanstalterna inom det fria bildningsarbetet, det vill säga medborgarinstitut, folkhögskolor, sommaruniversitet, de 12 studiecentralerna och idrottsutbildningscenter. De som är medlemmar kan få sin utbildning godkänd för att leda till så kallade studiepoängsrekommendationer till deltagarna. Från organisationernas perspektiv handlar det om att synliggöra organisationens informella och icke-formella lärande för medlemmarna, arbetslivet och olika läroanstalter, samt att denna form av validering ger deltagarna en mer konkret och mätbar nytta av sitt deltagande.

En av de större studiecentralerna är Studiecentralen Sivis som är en riksomfattande läroanstalt för organisationer som tillsammans med sina medlemsorganisationer genomför utbildningar och tar fram material som främjar aktivt medborgarskap och föreningsverksamhet. Scouterna i Finland har till exempel sin scoutinstruktörsutbildning godkänd hos Sivis för 1,5 studiepoäng.⁷¹ Kursen har tydliga mål för kunnande och angivna bedömningskriterier.

⁷¹ Se exempel på hur scouternas ledarutbildning beskrivs och ges poäng; <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/sv/toteutussuunnitelma/2393893/vapaasivistystyto/sisalto/4640170>

Ett annan organisation som genomför sådan utbildning, genom studiecentralen Svenska Folkskolas Vänner, är Finlands svenska 4H. Det är en riksomfattande finlandssvensk barn- och ungdomsorganisation vars medlemmar är mellan 7–29 år gamla. Deras kurs ”Klubbledaren” är ett exempel på validerad kurs. För den kan deltagaren erhålla en rekommendation på maximalt 2 studiepoäng. En studiepoäng beräknas motsvara en arbetsinsats på 27 timmar. Bland kunskapsmålen ingår till exempel att deltagarna lär känna sina egna styrkor och svagheter samt gruppdynamik. Deltagarna ska också planera ett klubbtilfälle, ett evenemang eller en workshop. Som undervisningsmetoder används föreläsningar, rollspel, exempel ur verkligheten, lekar, övningar och självständigt arbete. Kravet för godkänd prestation är att ha deltagit i närstudietillfälle under ett veckoslut och genomfört en praktik på åtta lektioner i den lokala 4H-föreningen. Efter dessa steg erhålls en studiepoängsrekommendation.⁷²

En annan form av utmärkelse som finns i flera variationer i Finland är ”badges” eller kompetensmärken. Dessa olika typer av kompetensmärken används för att synliggöra och verifiera kompetenser.⁷³ Det tekniska systemet för dessa digitala märken tillhandahålls av privata företag. Organisationer som köper tjänsten kan sedan utforma ”sina” märken utifrån sin organisations önskemål och behov. Dessa kompetensmärken används sedan av unga på till exempel LinkedIn eller på sin CV för att validera sina icke-formella och informella kompetenser. Systemet är relativt utbrett och välkänt i Finland.

Som exempel kan lyftas de tre kompetensmärken för frivilliguppdrag som Svenska Folkskolas Vänner hanterar i samarbete med finlandssvenska förbund. De är för ordförande, sekreterare och kassör i en registrerad förening.

⁷² Se exempel på finländska 4H-gårdars arbete; <https://nvl.org/artikler/4h-satsar-pa-akademi-som-validerar-ungas-fritidsverksamhet/>

⁷³ https://issuu.com/https://openbadgefacy.com/fi/?https://openbadgefacy.com/fi/&gclid=Cj0KCQiAoKeuBhCoARIsAB4WxtDPX_B6H_Sqv3ywLlf8ZsFRWkQxtdrnrnk8KxYvqqF1p_K_88Oq07kaAhxQEALw_wcB_reativitas-eu/docs/badges4good_samt
https://openbadgefacy.com/fi/?https://openbadgefacy.com/fi/&gclid=Cj0KCQiAoKeuBhCoARIsAB4WxtDPX_B6H_Sqv3ywLlf8ZsFRWkQxtdrnrnk8KxYvqqF1p_K_88Oq07kaAhxQEALw_wcB

Kompetensmärkena är ett bevis på de kunskaper unga fått genom engagemang i hobby- och kursverksamhet eller i frivilligarbete i en eller flera föreningar. Man kan samla alla sina kompetensmärken i Open Badge passport-tjänsten, och dessa digitala kompetensmärken kan sedan delas i sociala medier som LinkedIn, Facebook eller Google+. Dessa digitala märken är internationella och kan användas om man söker jobb eller studieplats. Kompetensmärkena är till skillnad från validering inte bundna till nationella referensramar och ger inte automatiskt en studiepoängsrekommendation.

Som exempel delar Finlands Svenska Ungdomsförbund ut dessa tre kompetensmärken, men även ytterligare fyra inom områdena Volontärarbete, Ledare, Lägerledare, och Teaterengagemang.⁷⁴

I avsnitt 6 om Validering av ungas kompetenser beskrivs det finländska arbetet med märken som en form av mikromerit mer utvecklat, bland annat genom de nyligen införda nationella kompetensmärkena.

4.3.2 Norge och Island

I Norge har ett flertal kommuner årliga ”frivilligpriser” som kan ges till unga.⁷⁵ Dessa priser syftar till att hedra en person, grupp eller förening som har utmärkt sig med en frivilliginsats för en medmänniska och lokalsamhället antingen över en längre tid eller för ett avgränsat projekt. Vinnaren får ett diplom och 50 000 norska kronor.

⁷⁴ <https://fsu.fi/kompetensmarken/>

⁷⁵Se Vestland kommun: www.vestlandfylke.no/kultur/frivilligprisen-vestland/
Oslo: <https://www.oslo.kommune.no/utmerkelses-og-priser/oslo-kommunes-frivillighetspris/>

Det närmaste som påminner om ett erkännande av ungas insatser på **Island** är det formaliserade samarbetet som regeringen har med unga (13–18 år) när det gäller genomförandet av Agenda 2030.⁷⁶

4.3.3 Nordiskt samarbete

Nordiska rådet delar varje år delar ut fem priser: Nordiska rådets barn- och ungdomslitteraturpris, filmpris, litteraturpris, musikpris och miljöpris. Varje pris är på 300 000 danska kronor och utdelas i samband med Nordiska rådets årliga session.

Nordiska barn- och ungdomskommittén (NORDBUK) är **Nordiska Ministerrådets** rådgivande och samordnande organ i barn- och ungdomsfrågor. NORDBUK stödjer barns och ungas egna projekt och organisering och har för detta ändamål inrättat programmet Norden 0–30, som administreras av Nordisk kulturkontakt. Målet med stödprogrammet Norden 0–30 är att främja barns och ungas egen organisering, deras inflytande och delaktighet i kulturella, politiska eller sociala aktiviteter. De delar dock inte ut något pris eller likande.

Kopplat till rådet finns även Ungdomens nordiska råd som är ett politiskt forum för unga i Norden. De för in ungas röst i beslutsfattande processer och lyfter fram viktiga frågor som rör ungdomar i Norden på nordiska rådets dagordning. De arrangerar sedan 2023 ett sommarläger för politiskt aktiva unga från de nordiska länderna.

Nordiskt samarbete sker även genom Föreningen Norden. Utifrån denna utrednings frågeställning kan deras nyligen instiftade samarbetspris särskilt lyftas.⁷⁷ Nordens samarbetspris delas ut till en person eller organisation som genom samarbete över de nordiska gränserna bidrar till att föra de nordiska invånarna närmare varandra. Det är alltså inget specifikt pris för ungas ideella engagemang.

Ett ytterligare exempel på utmärkelse är **The Nordic Pioneer Prize** som årligen delas ut till fyra unga personer från Norden.⁷⁸ Priset fokuserar på insatser inom ramen för ”nordiska värderingar” kopplade till demokrati, jämställdhet, ömsesidig respekt och tillit.

⁷⁶<https://www.heimsmarkmidin.is/default.aspx?pageid=a245d81e-7213-47ae-a90b-1c07189fa681>

⁷⁷ <https://norden.se/nordens-samarbetspris/>

⁷⁸ Se <https://nordicpioneers.org/>

Mottagarna ska ha gjort avsevärda insatser för att öka säkerhet och sammanhållning i sitt lokalsamhälle genom att motverka polarisering, hat och utanförskap. Detta pris delas ut i Köpenhamn av Nordic Safe Cities⁷⁹ och får stöd av bl.a. Nordiska ministerrådet och nordiska ambassader i Danmark.

4.4 Europeiska institutioner

Europarådet har ett relativt omfattande arbete med unga. Bland annat drivs två europeiska ungdomscenter (European Youth Centres) i Strasbourg (sedan 1970-talet) respektive Budapest (sedan 1990-talet). Dessa center är samlingsplatser för den europeiska ungdomsrörelsen, och tjänar som en permanent mötes- och utbildningsplats.⁸⁰ På dessa center kan unga även bo under en tid när de deltar på ett möte, utbildning eller samråd. Dessa center har ett självständigt uppdrag, med stöd från rådets ungdomsdepartement, och inriktning på verksamheten bestäms av deras ungdomskommitté som består av 30 europeiska ungdomsorganisationer. Dessa center utgör en länk mellan europeiska institutioner, medlemsstater och unga och ger självständiga förutsättningar för unga engagerade att mötas, synas och påverka.

Inom de europeiska institutionerna sker olika former av möten som syftar till ökad kunskap och engagemang, bland annat för unga. *The World Forum for Democracy* är ett exempel som Europarådet årligen anordnar. Detta är inte ett specifikt ungdomsevenemang men unga har särskilt vikta platser inklusive ett förberedande program för att stärka deras kunskaper och utbyta idéer. Under forumet delas även ett pris ut, "Democracy Innovation Award", som kan delas ut till unga.

The European Youth Forum är paraplyorganisationen för Europas ungdomsorganisationer. De genomför bland annat större sammankomster, till exempel "Level up" som är en utbildning för mer än 1300 unga, som syftar till att samla unga och stärka deras engage-

⁷⁹ Bland annat Stockholm och Malmö är medlemsländer, <https://nordicsafecities.org/>

⁸⁰ Se <https://www.coe.int/en/web/youth/mission-and-mandate#:~:text=Aims%20of%20European%20Youth%20Centres&text=to%20seek%20means%20of%20ensuring,the%20field%20of%20youth%20activities.>

mang.⁸¹ Finansiering av verksamheten kommer från Europarådet och Erasmus+.

Inom EU finns ett antal initiativ som stöttar unga – från Erasmus+, European youth portal, European youth week till European Solidarity Corps. Det senare ligger under Europeiska kommissionen och bildades 2016. Syftet är skapa möjligheter för unga att göra ideella insatser och starta egna projekt som kommer lokalsamhällen till nytta.⁸² Personer mellan 18–30 år kan ansöka till de olika programmen och få sina kostnader täckta för genomförandet av insatserna.

Genom EU-kommissionens initiativ **Europass** kan meriter och kvalifikationer beskrivas på samma sätt och värderas lika i hela EU. Det förenklar för arbetsgivare och studievägledare att tolka exempelvis betyg och arbetslivserfarenheter från andra EU-länder och gör det på så vis enklare för en enskild att söka jobb och utbildning i hela EU. Europass är alltså en plattform för att härbärgera ens meriter, men bidrar också på ett värdefullt sätt till att synliggöra ungas erfarenheter över hela Europa. I Europassprofilen kan individer utan kostnad skapa CV:n genom att registrera sina erfarenheter, kompetenser och färdigheter. Det finns olika moduler och format att välja mellan och CV:n kan skapas på 29 olika språk. Europassprofilens CV kan visa genomgången utbildning, praktik och arbetslivserfarenhet, språkkunskaper, digital kompetens, information om projekt, volontärerfarenhet och andra meriter. Det är också möjligt att ladda upp examensbevis, referenser och andra dokument i ett personligt Europassbibliotek. Självtester av språkkunskaper och digitala färdigheter finns också, liksom stöd för att skriva ett personligt brev som del i en ansökan. Individen ska även kunna skicka vidare valda data ur sin profil i samband med ansökan till studier eller arbete. Uppgifter lämnas alltså av den enskilde och kvalitetssäkras inte.

Utredningen har inte identifierat något renodlat pris inom europeiska institutionerna som generellt premierar ungas ideella insatser inom civilsamhället. Men närliggande är det årliga ut priset *Young European of the Year Award*.⁸³ Detta pris delas ut av Schwarzkopf Foundation Young Europe och ges till unga mellan 18–

⁸¹ Se <https://www.youthforum.org/activities/levelup24>

⁸² Se https://youth.europa.eu/solidarity_en

⁸³ Se <https://schwarzkopf-stiftung.de/en/awards/>

26 år vilka har uppvisat extraordinära insatser för fred, mångfald och inkludering i Europa. Priset är 5 000 euro och kan antingen användas för att genomföra en praktik på en europeisk institution, eller för att genomföra ett projekt som verkar för europeisk integration och solidaritet. Det handlar inte specifikt om unga som gör ideella insatser.

Ett annat liknande tematiskt pris är *The European Charlemagne Youth Prize*.⁸⁴ Detta har delats ut sedan 2008 av Europaparlamentet tillsammans med the Foundation of the International Charlemagne Prize of Aachen. Det tilldelas projekt som drivs av unga personer mellan 16–30 år som verkar för demokrati i Europa och främjar samverkan och förståelse inom Europa och världen.

Utöver dessa formella europeiska institutioner och priser arbetar organisationen *The Centre for European Volunteering* (CEV) i Bryssel. Organisationen grundades 1992 och består idag av ett kansli och ett nätverk av 60 organisationer som arbetar med att främja och stödja volontärer och volontärarbete i Europa på europeisk, nationell eller regional nivå. De delar med sig av de aktuella trender och utmaningar inom området och tillhandahåller politisk rådgivning och expertis för europeiska beslutsfattare så att volontärpolicier och volontärprogram som utvecklas på europeisk nivå är effektiva och ändamålsenliga. Ett särskilt fokus på unga har deras projekt *European Quality Standards in Youth Volunteering* och inom ramen för detta projekt delades 2022 ut ett pris, *European Youth Volunteering Award*.⁸⁵

⁸⁴ Se <https://youth.europarl.europa.eu/en/more-information/charlemagne-prize.html>

⁸⁵ Se <https://www.europeanvolunteercentre.org/eqyvol-award>

5 Vad säger unga själva

Utredningen har även haft i uppdrag att inhämta ungas egna synpunkter och erfarenheter om hur ett offentligt erkännande skulle kunna utformas.

Utredningen har därför på olika sätt tagit in ungas synpunkter och erfarenheter för att identifiera förslag som kommer att uppskattas av unga själva samt kartlagt vilka initiativ som redan finns inom civilsamhället.

I slutet av februari 2024 genomfördes en serie workshops med totalt ett 80-tal unga (se bilaga 2 för deltagande organisationer). Inbjudan till dessa hade skickats brett för att få deltagande från både stora och mindre organisationer från olika delar av Sverige. I fokus för dessa workshops stod ett antal frågor som rörde vilka former av offentligt erkännande av ungas ideella insatser som skulle uppskattas, om behov finns av nya former av ledarskapsutbildningar samt risker och fördelar med olika former av offentligt erkännande.

Utöver detta har utredningen haft många enskilda möten med unga och ungdomsorganisationer. Under arbetet har utredningen också deltagit på Vi Ungas vårkonferens i Nyköping, LSU Forum samt LSU:s vårkonferens, Stiftelsen Konung Gustaf V:s 90-årsfond för ideell ungdomsverksamhets Lärandekonferens, Ungdomspolitiska rådets möte samt besökt ungdomsverksamheter i Dorotea, Malmö, Stockholm och Östersund.

Som komplement till dessa möten och workshops genomfördes en enkät där ytterligare faktaunderlag samlades in och ett antal av förslagen som kommit fram testades. Enkäten skickades till organisationer som under 2023 erhöll medel från MUCF samt till de unga och ungdomsorganisationer som utredningen haft kontakt med (se avsnitt 5.3).

Denna kunskapsinhämtning har lett till ett antal nyckelbudskap (avsnitt 5.1) och förslag från unga (5.2) som presenteras i detta kapitel.

5.1 Fem nyckelbudskap

Genomgående har de unga och ungdomsorganisationerna som utredningen haft samråd med varit nyfikna och engagerade i vad ett offentligt erkännande kan utgöras av. Utredningen har väckt intresse och det har varit enkelt att inhämta synpunkter. En del av medskicken och förslagen rör övergripande frågor och dessa utgör en viktig fond för de konkreta förslag som utredningen föreslår. Nyckelbudskapen sätter ramarna för såväl förväntningarna från unga och ungdomsorganisationerna, som deras mest tydliga behov.

Citaten i avsnittet kommer från unga som utredningen träffat eller från skriftliga medskick som unga lämnat in. En sammanfattande bild kan illustreras med det löfte som förening Sverok uppmanade representanter från det offentliga och andra beslutsaktörer (som deltog på Stiftelsen Konung Gustaf V:s 90-årsfunds lärandekonferens den 30 maj 2024) att avge; *”Jag lovar att lyssna på de unga, att ge dem de verktyg de behöver, att skapa trygga rum där de kan leda, och ge dem utrymme att följa sina drömmar”*.

5.1.1 Mer än en medalj, tack

”Tar det som ett slag i ansiktet, särskilt denna sektor. Det är att göra det lätt för sig”

Många lyfter att de upplever en motsättning i att nuvarande regering minskar medel till civilsamhället och på andra sätt visar misstro till samhällssektorn, samtidigt som regeringen nu vill hitta sätt att visa uppskattning för det engagemang som civilsamhället står för. Även om en ceremoniell utmärkelse för den enskilde kan vara positiv, riskerar en sådan symbolisk handling i ett bredare perspektiv uppfattas negativt av en stor grupp unga och organisationer. Särskilt om den inte åtföljs av någon konkret satsning. Flera uttrycker att de hellre ser att en kommun lägger resurser på att ha en tjänsteperson

som kan stötta, ge råd och information till föreningar i lokalsamhället, än att lägga tid på att planera en medaljceremoni.

5.1.2 Pengar är ett erkännande

”Vi behöver pengar för att göra det vi brinner för”

Återkommande i utredningens möten och i enkäten lyfts de breda förutsättningsfrågorna för ideellt engagemang. Om det är ett välfungerade ungt föreningsliv som eftersträvas behövs långsiktig och förutsägbar finansiering. Ekonomiska medel lyfts som det främsta sättet för det offentliga att ge ett erkännande för ungas/ungdomsorganisationers insatser. Det framkommer också frustration över projektbidragsstrukturer samt svårigheter för unga att få tillgång till det finansiella systemet genom så enkla saker som att öppna ett bankkonto. Flera unga uttrycker att det är svårt att söka och rapportera på bidragsmedel. De administrativa kraven är omfattande och stöd från t.ex. MUCF upplevs som svagt. Det upplevs finnas en misstro till deras verksamhet från det offentliga med en felfinnar-mentalitet som är avskräckande för att snabbt starta projekt som fångar upp ungas engagemang.

Flera medskick rör att det finns strukturella utmaningar som gör det svårt för unga att engagera sig i civilsamhället och som skulle vara möjliga för regeringen att lösa. De lyfter bland annat en önskan om att regeringen lyssnar på barn- och ungdomsrörelsen inför utformningen av framtida direktiv rörande barn och unga. De lyfter även att det är angeläget att framtida utredningar ser över de hinder för ungas engagemang i civilsamhället som utredningen identifierar eller blivit uppmärksammade på, även om dessa frågor inte ingår i direktivet för denna utredning.

5.1.3 Olika grupper har olika behov

”Att engagera sig ideellt är tyvärr ett privilegium”

I det svenska föreningslivet finns det en stor grupp unga som vuxit upp med föreningsengagemang och som är resursstarka. Frågor som hur en förening fungerar, hur de erfarenheter en får kan användas i

sitt kommande yrkesliv, hur man gör sig hörda och kan påverka samt att man överhuvudtaget har möjlighet att engagera sig är för denna grupp relativt självklart. Men det är tydligt att för vissa grupper är detta varken enkelt eller självklart.

Det handlar framför allt om unga i socio-ekonomiskt utmanande områden, med utländsk bakgrund, på lands- och glesbygd, eller unga med funktionsvariationer. För dessa grupper kan former för erkännande behöva vara annorlunda. Det kan handla om relativt grundläggande aspekter som ökade möjligheter att ta sig till aktiviteter, att någon vuxen visar uppskattning, att inte vara miss-tänkliggjord av det offentliga, att vara trygg när man utövar sitt ideella uppdrag, att inse värdet av ideellt engagemang och veta hur man använder det för att söka jobb etc. Från dessa röster lyfts oftare utmaningar med att veta vilka möjligheter som finns, vilket stöd som kan sökas, hur man startar en förening, var information finns, etc. Men även aspekter som rör att de inte har tid eller möjlighet att på sin fritid ha ett ideellt engagemang p.g.a att de behöver arbeta, ta hand om familjemedlemmar eller att de rent fysiskt är för trötta efter en skoldag. De har av flera anledningar större behov av att vuxenvärlden/det offentliga ger stöd för att de ska kunna engagera sig och hitta rätt. Bristande förmåga att kunna, orka, veta hur man engagerar sig är en återkommande anledning till att vissa personer i dessa grupper inte engagerar sig överhuvudtaget eller avslutar sitt engagemang. Finns det en genuin önskan till ett brett och livskraftigt ideellt engagemang bland unga i Sverige behöver det offentliga agera utifrån deras förutsättningar vid utformning av kommande förslag runt erkännande.

5.1.4 Inkludera oss

”Prata med oss, inte om oss!”

Det finns en frustration hos de unga att deras röster och kompetens inte tas till vara av det offentliga. Det är tydligt att unga upplever att det offentliga i form av SOU:er, remisser, hearings, samråd etc inte på ett strukturerat och genuint sätt inkluderar unga. Unga lyfter att det ofta är vuxna från civilsamhället som bjuds in för att tala om barnrättsfrågor och barnperspektiv.

Det lyfts också en oro för att de blir ”stämplade” som aktivister eller bråkstakar för att de har ett föreningsengagemang i en viss fråga. Vissa upplever att deras engagemang snarare ses som en belastning än meriterade i vuxnas och det offentliga ögon. Särskilt återkommande lyfts detta från unga från socio-ekonomiskt utmanande områden, med utländsk bakgrund, på lands- och glesbygd, eller unga med funktionsvariationer. Men även från unga aktiva inom samhälls- och politiska frågor.

5.1.5 Stöd det vi redan gör

”Konkreta saker hellre, än symbolism och ett enkelt erkännande. Se över regelverket hur ni kan underlätta för oss, många som jobbar med detta blir lätt utbrända för hur mycket det kan bli. Så se gärna över var ni kan underlätta.”

Det är tydligt att det finns en stor stolthet hos unga för det ideella engagemang de har. Att se sin organisation göra bra saker och växa verkar för många vara den främsta drivkraften för deras engagemang. Flera organisationer är själva duktiga på såväl ledarskapsutbildningar som utmärkelser. Återkommande har det uttryckts att de vuxna/det offentliga ska bli bättre på att se och uppskatta det som unga redan gör. Inte minst handlar det om att skolan ska värdesätta och förstå vad deras ideella engagemang handlar om samt underlätta för detta.

En aspekt som lyfts av flera unga, som både avskräcker och försvårar ideella uppdrag, är det hot och hat som många upplever öka och som är direkt kopplat till den förening eller fråga de är engagerade i. Detta lyfts som en form av arbetsmiljöfråga där ideellt engagerade unga inte omgärdas av samma strukturer, skydd och rättigheter som till exempel vuxna anställda har, och som unga uttrycker att de behöver ha stöd av det offentliga/vuxenvärlden för att hantera.

5.2 Bredd i förslagen

Utöver dessa övergripande nyckelbudskap har ett stort antal konkreta förslag lämnats av unga och ungdomsorganisationer som utredningen haft möten med. Inte minst genererande workshop och

efterföljande skriftliga underlag samt uppföljande möten och enkäten ett flertal förslag.

I det följande presenteras dessa konkreta förslag för att visa på bredden av de möjligheter och behov som unga själva identifierar som värdefulla former av erkännande. De är sammanställda i tre olika teman – Underlätta, Utbilda och Uppskatta. Det som beskrivs i det följande är alltså förslag som unga och ungdomsorganisationer själva lyft fram.

5.2.1 Underlätta

Återkommande ges förslag på hur det offentliga kan underlätta för unga som gör ideella insatser. Som redan beskrivits i föregående avsnitt är stabil och långsiktig **finansiering** den främsta formen av erkännande som unga lyfter. I denna fråga ges en bredd av medskick; från oro över minskande bidrag, att MUCF inte upplevs som stöttande och att bidraget inte indexjusterats till svårigheter och kostnader med att öppna föreningskonton.

Ett annat förslag som lyfts handlar om en samlade **plattform**. Det är en önskan att enkelt kunna hitta information om vilka föreningar som finns, hur man startar en förening, hur man ska göra för att öppna ett föreningskonto på en bank, hitta lediga volontäruppdrag och utbildningar, information om var och hur man söker bidrag, vilka stiftelser som finns, tips om unga som besitter sakkunskap, mallar för diplom samt en struktur för att enkelt kunna dela metodmaterial mellan organisationer etc. Flera ungdomsorganisationer har inte pengar för att göra reklam för sin verksamhet, och har svårt att nå ut. De upplever en minskad möjlighet att få tillträde till skolor och presentera sig. En samlade plattform skulle bidra till att möta dessa utmaningar. Det finns ingen sådan samlade informationsplats och flera unga menar att detta skulle sänka trösklarna för engagemang och vara värdefullt.

Ett likande förslag rör en årlig fysisk **mötesplats** för unga och ungdomsorganisationer, något som saknas idag. MUCF har ett antal årliga konferenser, men ingen med specifikt fokus för unga själva. LSU genomför ett årsmöte för sina medlemsorganisationer samt digitala medlemsdialoger. En årlig mässa eller konferens föreslås kunna innehålla flera inslag som att vara ett tillfälle för unga att

samlas och dela kunskap, ha föreläsningar, nätverka och via nätverk hitta jobb, och ha panelsamtal med personer från till exempel regeringen eller andra beslutsfattare. Det skulle också vara ett tillfälle att dela ut priser eller utmärkelser eller att de som fått priser av sina egna organisationer lyfts fram.

Unga upplever att vuxenvärlden och arbetsgivare inte alltid förstår eller värdesätter de erfarenheter och kompetenser som ideellt engagemang leder till. De flesta sätter upp ideellt arbete på sina CV, men känslan är att arbetsgivare inte värderar detta lika tungt som en motsvarande (dvs ansvars- och omsättningsmässigt) arbetslivserfarenhet. Ibland upplevs det snarare tvärtom, dvs att ens ideella engagemang kan misstänkliggöra ens person och kompetenser. Detta lyfts särskilt bland unga som inte tillhör de stora traditionella organisationerna eller majoritetssamhället. Här efterfrågas en validering av ens ideella engagemang, en slags **”märkning” från det offentliga**. Det som efterfrågas är ett certifikat som direkt har betydelse på arbetsmarknaden. Det behöver bli erkänt av allmänheten så att det har en funktion och trovärdighet när man söker jobb. Unga upplever inte ideellt engagemang som en ”golden ticket” utan efterfrågar sätt att höja värdet hos arbetsgivare och allmänheten.

För många unga är det erkännande som de efterfrågar konkret stöd för den verksamhet de är engagerade i. Utöver bidrag och andra former av finansiering lyfter flera unga att de (hellre än en medalj och ceremoni) tycker att kommunen ska lägga resurser på att verkligen stötta unga i sitt ideella engagemang. Förslag lyfts om att det bör finnas en **kommunhandläggare** som har kunskap och tid för att svara på frågor om föreningsarbete, vilka bidrag som finns, vilka lokaler som går att låna, hur man öppnar föreningskonton på banken m.m. Det ges uppskattade exempel på att vissa kommuner har en ”materialbank”, inte tar betalt för att låna kommunens lokaler, har snabba/lätta bidragsformer för enskilda arrangemang, och anordnar utbildningar i föreningskunskap.

5.2.2 Utbilda

Ett område som genererat mycket förslag är kopplat till skolans och utbildningens roll, särskilt lyfts vikten av grundskolan. Flera unga är frustrerande över att deras ideella engagemang inte värdesätts av

skolan och att vuxnas kunskap om ideellt engagemang är lågt. Det handlar om att frånvaro pga. deltagande i en föreningsutbildning blir ogiltig frånvaro, att det saknas utbildning i ”föreningskunskap”, att ungas medinflytande över sin skola är svagt samt att skolor inte längre möjliggör för lokala föreningar att visa upp sig eller värva medlemmar på skolor.

Unga lyfter också att ungas kunskap om vad en förening är, den demokratiska fostran den medför och hur ideellt engagemang bidrar till ett välmående samhälle är låg. Detta är särskilt framträdande hos unga från socio-ekonomiskt utmanande områden, där det framkommer att tid och möjligheter för ideellt engagemang efter skoltid saknas. Genom att det offentliga säkerställer att unga på skoltid får utbildning i föreningskunskap understryks att detta är viktigt, men höjer också den allmänna kunskapsnivån om vad ideellt engagemang är och vad man lär sig av det. Unga påpekar att föreningen Ung Företagsamhet ges stort utrymme på flera skolor, men att det inom ramen för detta inte kan startas en ideell förening eller att motsvarande ramverk för ideellt engagemang eller socialt entreprenörskap inte finns. Flera förslag finns runt hur Ung Företagsamhet borde vidareutvecklas eller kopieras för att inkludera ideella organisationer/föreningar.

Ett annat konkret förslag handlar om att underlätta elevers möjlighet att vara lediga för förtroendeuppdrag eller engagemang i civilsamhället eller för att delta i dialoger med folkvalda politiker. Flera förslag inkom om att göra en översyn av lagstiftningen om ledighet för förtroendeuppdrag. I Skollagen (2010:800), 4 kap. Kvalitet och inflytande under, 10 § står det att “Elevföreträdare och övriga elever ska ges tillfälle att under skoltid behandla frågor av gemensamt intresse.” Av 6 kap. 18 § arbetsmiljölagen (1977:1160) följer att elevskyddsombud, elevrådsrepresentanter och andra elevföreträdare ska ha möjlighet till ledighet från skolarbetet och erbjudas kompensation för den undervisning som de går miste om på grund av uppdraget. Avsikten med dessa skrivningar är att se till att elever som engagerar sig inom skolans värld i utbildningsfrågor har möjlighet till delaktighet. Däremot saknas det motsvarande skrivningar för att säkerställa ungas möjlighet att inneha andra typer av förtroendeuppdrag i civilsamhället, däribland politiska förtroendeuppdrag. I kommunallagen 4:11 garanteras personer med förtroendeuppdrag ledighet från arbete i den mån som behövs för att

kunna fullgöra sina uppdrag. Rätten till ledighet innefattar möten i kommunala organ, andra möten som är nödvändiga för uppdragen, resor till och från mötena och nödvändig dygnsvila omedelbart före eller efter möten. Detta skydd i lagen är till för att garantera att allmänheten ska kunna engagera sig politiskt och för att få en så bred representation som möjligt i de politiska organen. Ett antal unga lyfter att de vill se införandet av motsvarande skrivningar för elever. Eftersom personer under 18 år inte har rösträtt och eller är valbara i offentliga val är det särskilt viktigt att säkerställa att denna grupp har möjlighet att delta i dialoger med politiker och genomföra förtroendeuppdrag.

Ett annat förslag handlar om att ge högskolepoäng för kurser arrangerade av civilsamhällets aktörer. Flera utbildningar som drivs inom civilsamhället håller hög kvalitet och utgör en viktig del av den icke-formella utbildningen.

Angående ledarutbildningar för unga framhålls det stora antal utbildningar som redan finns inom civilsamhället eller inom den egna organisationen. Att använda och stötta de utbildningar som finns och samtidigt säkerställa att dessa utbildningar blir tillgängliga för fler anses vara positivt, till exempel genom ekonomiskt stöd och/eller kompetensstöd till de som tillhandahåller dessa utbildningar. Det skulle även utveckla och förbättra det utbud som redan finns. Få lyfter behov av en nationell ledarskapsutbildning, bland annat för att de anser att olika föreningar har olika behov av kompetens inom ledarskap.

5.2.3 Uppskatta

Återkommande lyfts en frustration över att det offentliga och beslutsfattare inte på ett bra sätt involverar unga i beslut och utredningar. ”Erkännande” för unga verkar inte främst handla om utmärkelser, utan om att erkänna deras kompetens och bli inkluderade och uppskattade. Runt detta har det inkommit flera förslag.

Inbjudningar till hearings, möten och remisser kommer sent eller inte alls. Remisser lyfts av flera unga som svåra att svara på, med följden att man avstår från att skicka in sina synpunkter. Det uttrycks ett behov av att öka ungas möjligheter att få **delta i**

utredningsväsendet. LSU har genomfört en kartläggning av forskning och erfarenheter om SOU-processer från ungdomsrörelsen. Rapporten *Unga och SOU* lyfter bland annat tre externa hinder för ungas deltagande i utredningsväsendet.⁸⁶

För det första sker färre inbjudningar till ungdomsrörelsen. År 2017 uppskattade ungdomsrörelsen i LSU:s årliga medlemsundersökning *LSU Koll* att de tillsammans blev inbjudna att svara på remisser ungefär 200 gånger, en siffra som 2022 minskat till cirka 140 inbjudningar. De genomsnittliga förfrågningarna per organisation har minskat från fyra till tre gånger per år, och för allt fler organisationer uteblir förfrågningar helt och hållet.

För det andra, visar forskningen att det finns en så kallad ”insider-effekt”, det vill säga att redan resursstarka och etablerade organisationer oftare får tillträde till politiska beslutsprocesser. Det verkar finnas ett liknande mönster för ungdomsrörelsen, där aktörer som saknar nätverk och kontakter inte får tillgång till samma arenor. De organisationer som oftare blir inbjudna till att besvara remisser eller delta i andra påverkansforum har antingen etablerade relationer med makthavare eller tillhör en vuxen/moderorganisation som kan förmedla kontakter.

För det tredje, anges resursbrist och höga trösklar som ett hinder. En stor utmaning som barn- och ungdomsorganisationerna pekat ut är att de saknar interna strukturer och kunskap för att bevara remisser. Många upplever att det är för höga trösklar att besvara remisser, både när det kommer till omfattningen av text att sätta sig in i och språkliga barriärer vilket gör att man avstår. Brist på ekonomiska resurser och fria medel är också en stor anledning till organisationer hindras från att arbeta proaktivt med påverkansarbete och tvingas avstå från att skicka in remissvar. Tidsbrist är det allra största hindret och organisationerna behöver vara selektiva i vilka remisser man väljer att besvara.

De åtgärder som LSU föreslår för att hantera dessa hinder är att bjuda in fler barn- och ungdomsorganisationer och inkludera unga perspektiv tidigare i utredningen, sänka medelåldern i kommittéväsendet, anpassa utredningsväsendet efter det moderna

⁸⁶ LSU, 2023, *Unga & SOU – En kartläggning av ungas deltagande i Statens offentliga utredningar*, s. 2. Se även www.lsu.se/sou

engagemanget samt att öka resurserna och de fria medlen till ungdomsrörelsen.⁸⁷

För att säkerställa en systematisk implementering av barnkonventionen samt svara mot barnrättskommitténs senaste rekommendation om utredningar som föregår lagstiftningar, lyfter ett antal röster vikten av att regeringen **reviderar kommittéförordningen** (1998:1474) så att det alltid ställs krav på involvering av barn och unga i utredningar som berör barn och unga. Tills dess kan regeringen säkerställa att det i alla direktiv till utredningar som berör barn och unga står att utredningen ska inhämta erfarenheter och åsikter från barn och unga.

Flera lyfter också att de skulle uppskatta någon form av **återkoppling** på vad deras påverkansarbete och verksamhet faktiskt bidrar till. Här lyfts förslag som att det i propositioner och motioner kan lyftas att förslagen beaktat medskick från ungdomsorganisationer.

Ett konkret förslag för inkludering av unga rör etablering av ett **inflytandeforum** kopplat till ministrar på olika departement. Dessa forum föreslås samla barn- och ungdomsorganisationer med sakkunskap inom departementets politikområden eller som företrädare barn och unga som särskilt berörs av politikområdena. Ett tydligt sätt att uppmärksamma och synliggöra ungas engagemang är att ta vara på den erfarenhet och expertis som ungdomsorganisationerna samlar inom sitt sakområde. Det ungdomspolitiska råd som leds av ministern med ansvar för ungdomspolitiken, placerat på Socialdepartementet, uppges ha brister genom att det till stor del består av vuxna tjänstepersoner snarare än unga förtroendevalda och att både förordnande och dagordning bestäms ensidigt av regeringen. Även ministern med ansvar för barnrättspolitiken har ett forum för dialog, Barnrättsdelegationen, som är placerat på Socialdepartementet. Det är dock bara tre av organisationerna i Barnrättsdelegationen som utgör ungdomsorganisationer, resterande är vuxna barnrättsorganisationer. Forumet erbjuder således få barn och unga möjlighet till representation. På utbildningsdepartementet saknas helt motsvarande forum för elev- och studentorganisationer.

⁸⁷ LSU, 2023, *Unga & SOU – En kartläggning av ungas deltagande i Statens offentliga utredningar*, s. 17-18.

I linje med förslagen om ungas inkludering och delaktighet som en form av erkännande finns förslag från unga om att inrätta ett **nationellt barn- och ungdomsparlament**. Även om Sverige har gjort viktiga framsteg i att säkerställa det individuella barnets eller ungdomens delaktighet i enskilda ärenden lyfts att det finns mycket kvar att göra när det gäller barn och ungas inflytande på gruppnivå. Flera uttrycker att beslutsfattare inte lyssnar på dem. Det är också tydligt att förutsättningarna för att påverka politiken inte är jämlika över landet. Vissa unga växer upp i kommuner som har ett ungdomsfullmäktige, ungdomsråd, ungdomsforum eller ungdomsparlament, andra växer upp i kommuner som helt saknar inflytandeforum för unga. MUCF har slagit fast att det är viktigt att verka för att varje kommun ska ha någon form av inflytandeforum, och i Norge är det sedan 2020 lag på att alla kommuner ska ha ungdomsråd. I Sverige saknas däremot liknande initiativ för att säkerställa ungas tillgång till inflytande. Kopplat till detta förslag lyfts av unga att t.ex. Finland, Storbritannien och Nya Zeeland inrättat ett nationellt inflytandeforum för barn och unga. Ett sådant forum skulle bestå av barn och unga som valts genom demokratiska val på lokal nivå kopplade till lokala inflytandeforum. Förslag finns också om att regeringen parallellt med införandet av ett nationellt ungdomsparlament bör inrätta ett statsbidrag för kommuners arbete med barn och ungas inflytande och delaktighet.

När det gäller frågan om **formella utmärkelser och ceremonier** lyfts att det kan uppfattas av unga som ”ett spel för gallerierna” om det inte samtidigt följs av att det offentliga även lyssnar och stöttar ungt engagemang genom konkreta åtgärder. En utmärkelse och en ceremoni behöver innehålla något konkret som stipendier, pengar, utbildning, finansierad praktikplats eller likande. De unga som lämnar konkreta förslag runt denna del lyfter att det är i sin närmaste omgivning de främst vill få ett erkännande, tex av sin skola eller kommun. Det är i denna kontext de flesta verkar, och ett lokalt/regionalt erkännande föreslås av många. En del lyfter risker med att överformalisera erkännandet, som kanske snarare bör växa fram organiskt utifrån den kontext man själv är verksam i. Det lyfts även att det inte nödvändigtvis finns en koppling mellan att en enskild får en utmärkelse till att detta stimulerar andra till engagemang. Snarare bör en organisation och inte en individ premieras. Det uttrycks även en oro för att om det blir ett nationellt

pris blir det ett för begränsat urval. Unga har också frågor runt vem som utser och nominerar, och påpekar vikten att det måste vara väldigt tydligt varför en person får utmärkelsen. Kriterierna måste vara tydliga och kommunicerade. Är det att personen är engagerad eller en bra ledare? Eller gjort något exceptionellt bra? Vem avgör i så fall vad som är bra? En annan risk som lyfts i detta sammanhang är att ett pris innebär att unga värderas och bedöms av vuxna, och det kan leda till minskad motivation och osäkerhet hos vissa unga.

5.3 Vad visade utredningens enkät?

Mellan den 28 mars och den 12 april genomförde utredningen en enkätundersökning (se bilaga 3 Enkät). Den delades med organisationer som under 2023 erhöll medel från MUCF samt till de unga och ungdomsorganisationer som utredningen haft kontakt med. Denna enkät syftade till att inhämta faktaunderlag samt testa de förslag som kommit fram under utredningens arbete. Totalt 419 svar inkom från 290 olika organisationer (se bilaga 4 Svarande organisationer).

5.3.1 Övergripande resultat

Slutsatsen från enkäten är att olika former av offentligt erkännande skulle uppskattas av unga. De flesta svarar att de ser övergripande fördelar med ett offentligt erkännande förutsatt att det utformas på ett sådant sätt att det blir mer än symbolik och ceremonier. Flera lyfter att de skulle uppskatta former för att höja värdet av ideellt engagemang och öka dess synlighet, och att det i sig skulle vara motiverande för deras egna engagemang. Det är också tydligt att enkätsvaren förstärker den bild som utredningen fått efter möten och workshop-tillfällen med unga. De nyckelbudskap som beskrivits i avsnitt 5.1 och de förslag som återfinns i avsnitt 5.2 lyfts även i enkäten. Inte minst återkommer behov av långsiktig finansiering och oro över minskade bidrag till civilsamhället. Detta är den mest vanliga fritextkommentaren, och ökade anslag anges vara det främsta sättet för det offentliga att visa uppskattning för ideellt engagemang.

I enkätsvaren lyfts även svårigheterna med att öppna föreningskonton med tillhörande relativt höga avgifter, oro över vad

som kommer att hända med Allmänna Arvsfonden och studieförbunden, behov av att öka ungas inkludering i beslutsprocesser och utredningar, samt svårigheterna för unga att hitta in till föreningslivet. Återkommande lyfts även en frustration över att idrottsrörelsen har bättre ekonomiska förutsättningar och dessa ideella uppdrag verkar värderas högre av det offentliga. Särskilt i jämförelse med det unga kulturlivet, som i hög utsträckning beskriver hur de arbetar i motvind för att få tillgång till lokaler, hitta bidrag och synliggöras lokalt. Det kan även konstateras att en del av de förslag på nya initiativ som lämnas i fritextsvaren är åtgärder, information och stöd som redan finns på plats, vilket tyder på att okunskapen om dessa verkar vara relativt utbredd.

5.3.2 Särskilt om olika de förslagen

En av frågorna i enkäten handlade om att testa ett antal av de förslag som kommit fram under utredningens arbete. Frågan som ställdes var; *”Ange i vilken utsträckning du tror att följande insatser från det offentliga skulle uppskattas som ett erkännande av ungas ideella insatser i civilsamhället?”* Som alternativ lyftes 11 olika förslag (se bilaga 3 fråga 5). Svartalternativen var en skala 1–5 (inte alls-väldigt mycket) samt Vet ej.

Utifrån enkätsvaren med tillhörande fritextsvar framkommer att någon form av **valideringssystem** är efterfrågat. Det är den fråga som flest (50%) angett svartalternativ 5 (väldigt mycket) på. Sammanlagt svarade 73% positivt (svartalternativ 4–5). Flera beskriver i sina fritextsvar att ett intyg eller diplom som beskriver och kvalitetssäkrar ens kunskaper och erfarenheter skulle vara hjälpsamt för att söka jobb eller praktikplats.

När det gäller alternativen som handlade om olika former av **stöd och underlättande insatser** från det offentliga fanns det ett stort intresse. På alternativen ”Att det finns en handläggare på kommunen som har särskilt ansvar att stötta föreningsengagemanget (svara på frågor, ge stöd, informera om regler och bidrag etc)” och ”En nationell plattform/hemsida som gör det lätt att hitta information om föreningsarbete, hur man startar en förening, var man hittar volontäruppdrag, delar information och metodmaterial, ger tips och

råd om bidrag etc.” svarade 72% respektive 63% positivt (svarsalternativ 4–5).

När det gäller de olika alternativen runt **ceremonier** framkommer att unga är något mer positiva till att en utmärkelse går till en organisation snarare än en enskild individ. Alternativet ”En regional/kommunal årlig ceremoni som hyllar ideella insatser av enskilda unga personer” var det alternativ av samtliga 11 som hade flest negativa svar (sammanlagt 24% angav 1 och 2 på detta). Kommentarererna runt detta handlar om att det ofta ligger stora insatser och många människors arbete bakom en enskild persons synlighet och att det är detta som borde hyllas. Totalt svarade dock 52% positivt till detta förslag (svarsalternativ 4–5).

Alternativen som rörde **utbildning** ”Att ideella insatser ger meritpoäng vid ansökan till universitet/högskola”, ”Införandet av obligatorisk föreningskunskap i grundskolan” och ”Ideellt (förenings)arbete på gymnasiet erbjuds som valbar kurs och ger gymnasiepoäng” hade ett positivt utfall (svarsalternativ 4–5) på 72%, 53% och 72%.

5.3.3 Risker och nya förslag

Enkäten ställde även frågan om det finns risker med ett offentligt erkännande. De risker som lyftes i enkätens fritextsvar var primärt kopplade till ett årligt pris. Flera lyfter de förändrade negativa förutsättningarna för civilsamhället och den kritiska granskning och misstroende som de upplever nu råda, och att ett pris som enda symboliskt och ceremoniellt inslag kommer ”eka ihåligt”. Andra risker som lyfts kopplat till priser och ceremonier är att dessa kan bidra till elitism samt att endast de större och mindre kontroversiella organisationerna kommer att få det, med följderna att det inte kommer leda till ökat engagemang i det breda civilsamhället. Utformningen av ett offentligt erkännande, inklusive villkoren för att få ett sådant, måste ske med beaktande av vikten av ett fritt och oberoende civilsamhälle och föreningsliv i det demokratiska samhället. Risken kan annars vara att föreningslivet formar sig efter hur ett system med offentliga erkännanden ser ut på ett sätt som minskar friheten och oberoendet.

Det inkom även några nya förslag, det vill säga utöver de förslag som redan framkommit genom de möten och workshops som genomförts (avsnitt 5.2), kring vad ett erkännande kan bestå av. Bland annat att ungas ideella insatser borde kunna belönas genom utdelande av Nordstjärneorden, att momsreglerna bör ses över då ideella föreningar har svårare att hyra lokaler än företag, och att det bör genomföras rundabordssamtal med ideella föreningar, MUCF, Socialdepartementet och ansvarigt statsråd för ungdomsfrågor för samtala om vad som behövs för att föreningar ska kunna utföra sina uppdrag.

6 Särskilt om validering av ungas kompetenser

Under utredningens arbete har konceptet validering återkommit. Det är en form av erkännande av icke-formellt och informellt lärande, kompetenser och erfarenheter som existerar såväl inom arbetslivet som i ett antal andra länder kopplat till ungas ideella engagemang. Det är också något som efterfrågats av många unga som utredningen har träffat, och validering av ideellt engagemang var i den enkät utredningen genomförde det mest efterfrågade enskilda alternativet (avsnitt 5.3).

Med formell utbildning avses utbildning inom det officiella utbildningssystemet, i första hand skola, vuxenutbildning och högskola. Icke-formellt lärande sker även det i organiserade former, men utanför det formella utbildningssystemet. Det kan handla om exempelvis kurser inom folkbildningen, kompetensutveckling inom arbetslivet eller deltagande i utbildningar som organisationer anordnar. Informellt lärande är allt det lärande som äger rum i vardagsliv, föreningsliv, arbetsliv etc. utan att det handlar om en organiserad verksamhet med det uttryckliga huvudsyftet är att man ska lära sig. Ideellt engagemang kan leda till båda formerna av lärande, men i huvudsak, och särskilt för unga, handlar det om informellt lärande.

I Sverige har flera privata aktörer utvecklat system och metoder för att ta fram specifika valideringar för branscher eller grupper. Validering av generella arbetslivskompetenser pågår i begränsad omfattning inom Studieförbunden, ett antal yrkesbranscher, några kommuners arbetsmarknadsenheter samt hos vissa ideella organisationer.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det icke-formella och informella lärandet som erfarenheter och kompetenser från ideellt

engagemang leder till saknar idag en form för validering i Sverige. Detta är något som dock finns i andra länder (avsnitt 4.2 och 4.3).

I detta avsnitt beskrivs vad validering är, hur validering av icke-formellt och informellt sker i Sverige samt i vilken utsträckning ideellt engagemang valideras. Exempel ges även på arbetet inom EU och i Finland.

6.1 Validering

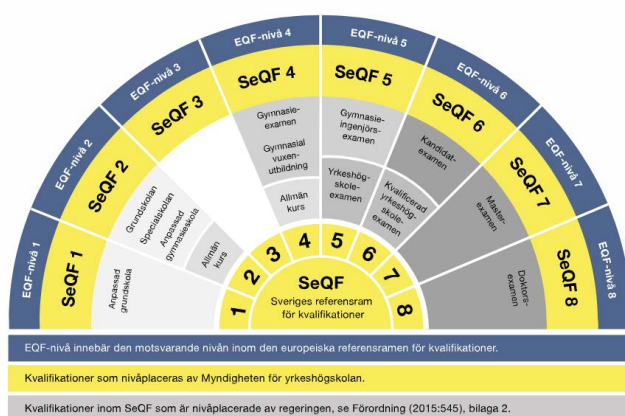
Validering är ett verktyg för att synliggöra och erkänna individers faktiska kompetens – oavsett var, hur eller när den kompetensen utvecklats. Arbetet i Sverige med validering utgår från valideringsförordningens definition och syfte.⁸⁸ Validering definieras där som en strukturerad process som innehåller en fördjupad kartläggning och en bedömning som syftar till ett erkännande av en persons kunnande oberoende av hur det förvärvats.

Validering kan vara lämpligt för den som saknar intyg på sin kompetens och som till exempel behöver kunna visa vad de kan för att få ett jobb, för att antas till en utbildning eller för att kunna förkorta sin utbildning. Allt det en individ har lärt sig, både genom formell utbildning, icke-formell utbildning, eller genom utbildningar som ges via en anställning och fritidssysselsättning kan vara värdefullt vid en validering.

För att enhetligt kunna bedöma individers kvalifikationer finns referensramen SeQF. Denna klassificerar och organiserar kvalifikationer, som till exempel olika examina från utbildning, olika typer av certifikat och yrkesbevis. SeQF består av åtta nivåer som visar hur avancerat kvalifikationens innehåll är, där nivå 8 är den mest avancerade. För varje nivå finns en beskrivning. SeQF bygger på principen om läranderesultat, d.v.s. att kvalifikationerna ska leda till ett läranderesultat utifrån kunskaper, färdigheter, ansvar och självständighet. Kvalifikationens krav på kompetens jämförs med beskrivningarna för att fastställa kvalifikationens nivå. I SeQF beskrivs nivåerna i tre olika kategorier: kunskaper, färdigheter, samt ansvar och självständighet.

⁸⁸ Valideringsförordning (SFS 2022:1549)

SeQF bygger på och är kopplad till den europeiska referensramen för kvalifikationer, EQF. Syftet med referensramarna är att göra det lättare att jämföra kvalifikationer från studier och arbetsliv både nationellt och internationellt. Detta främjar och förbättrar livslångt lärande och anställningsbarhet, rörlighet och social integration för arbetstagare och studerande i Sverige och inom EU. Det syftar bland annat till att underlätta matchningen på arbetsmarknaden.⁸⁹ Genom referensramarna kan arbetsgivare få en bättre bild av vilken kompetens den enskilda individen har, vilket i sin tur ökar individens anställningsbarhet och attraktionskraft på arbetsmarknaden.

På europeisk nivå har den europeiska referensramen för kvalifikationer för livslångt lärande, EQF, tagits fram. Genom EQF framgår vilken nivå en svensk kvalifikation motsvarar i ett annat land. Många europeiska länder medverkar i samarbetet kring EQF och har kopplat sina nationella referensramar (motsvarande SeQF) till EQF. Alla medverkande länder har en utsedd nationell samordningspunkt som ansvarar för arbetet med referensramarna i respektive land. I Sverige är Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) sedan 2009 den nationella samordningspunkten för EQF och ansvarar för vissa delar av kontakten med EU-kommissionen och andra länders nationella samordningspunkter i frågor om EQF och SeQF.

⁸⁹ Det främsta verktyget för att underlätta en europeisk matchning är ESCO: <https://esco.ec.europa.eu/sv>

Andra aktörer kan utfärda kvalifikationer som regeringen inte fattat beslut om nivå för. Dessa aktörer kan ansöka hos MYH om att få ett beslut om nivå enligt SeQF.⁹⁰

Validering kan ske genom en formativ eller summativ valideringsprocess. I den **formativa** processen följs deltagaren under en längre tid, ofta i kombination med att ett lärande sker. Den formativa valideringen fungerar bäst i en ordinarie verksamhet där deltagaren befinner sig under en viss tidsperiod. I den kan valideringen enklare integreras i de aktiviteter som redan görs, och på så sätt underlättas eller avdramatiseras själva valideringen. **Summativ** validering är i huvudsak tillbakablickande och har till huvudsyfte att summera och dokumentera ett tidigare lärande, samt att bedöma vad en person redan kan. Vanligtvis träffas handledaren/bedömaren och individen vid färre tillfällen än vid en formativ process, och det är tydligt att det är vid tillfället/tillfällena som de träffas som valideringen sker.

6.2 Vem validerar ideellt engagemang?

Validering sker idag genom ett decentraliserat system där olika aktörer kan validera yrkes- och ämneskompetenser. När det specifikt gäller kunskaper och kompetenser från ideellt engagemang aktualiseras detta idag inom ett begränsat antal områden. Det saknas dock en sammanhållen syn på hur detta icke-formella och informella lärande ska värdesättas och valideras. Som referens ges exempel på en välutvecklad form för validering av ungas ideella engagemang som finns i Finland.

6.2.1 Ideellt engagemang och utbildning

Idag kan ideellt arbete aktualiseras som behörighetsgrundande för den som helt eller delvis saknar de kvalifikationer som krävs för att gå en utbildning. Det ser dock olika ut beroende på vilken typ av utbildning det är.

När det gäller ansökan till Komvux kan en sökande be om en validering av ens kunskaper. Med validering avses en strukturerad

⁹⁰ Förordning (SFS 2015:545) om referensram för kvalifikationer för livslångt lärande

process som innehåller en fördjupad kartläggning och en bedömning som syftar till ett erkännande av en persons kunnande oberoende av hur det förvärvats.⁹¹ Denna validering ska då ta i beaktade all kompetens som den sökande har genom samhälls- och arbetsgemenskap. I detta sammanhang kan även ideellt engagemang och föreningsarbete tas med. Detta framgår dock inte specifikt av förarbeten eller författning, utan tolkas in som del av ”en persons kunnande”.

För den som vill söka till universitet och högskola, men som saknar fullständiga gymnasiebetyg finns en möjlighet att ansöka om s.k. reell kompetens för att uppnå grundläggande behörighet.⁹² Enligt 7 kap. 3 § HF ska en högskola göra undantag från behörighetsvillkoren om sökanden har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen utan att uppfylla behörighetsvillkoren. De nuvarande bestämmelserna gällande reell kompetens finns i 7 kap, 5 b § HF.

Med reell kompetens menas den samlade, faktiska kompetens en individ har, oberoende av hur, när och var den har utvecklats. En individs kompetens kan uppnås genom olika former av lärande: formellt, icke-formellt och informellt lärande. Med informellt lärande anses ett (ofta oavsiktligt) lärande som inte är organiserat eller strukturerat och som kan pågå på arbetsplatsen, i hemmet, i föreningsverksamhet, i fritidsaktiviteter etc.⁹³ Vad gäller grundläggande behörighet i form av nödvändiga kompetenser finns även dessa mer detaljerade i 1–10 §§ i UHR:s föreskrifter (2013:1) om grundläggande behörighet och urval.

Utöver detta finns s.k. alternativa urvalsgrunder som ger möjlighet att anta studenter på andra grunder än betyg och högskoleprov. Varje universitet eller högskola kan fördela upp till en tredjedel av platserna till en utbildning utifrån kriterier som de själva beslutat om. Högst en tredjedel av platserna går till alternativt urval. De urvalsgrunder som får användas inom det alternativa urvalet är särskilda prov, kunskaper, arbetslivserfarenhet eller annan erfarenhet eller omständighet som är särskilt värdefull för den sökta

⁹¹ Skollagen (SFS 2010:800), 20 kap, 42§

⁹² Se <https://www.studentum.se/artiklar-tips/vad-ar-reell-kompetens-20950>

⁹³ Sveriges universitets- och högskoleförbunds har tagit fram rekommendationer för arbetet med att validera reell kompetens för tillträde till högskoleutbildning. Se SUHF-rekommendation-2023_2-om-validering-av-reell-kompetens-for-tilltrade.pdf.

utbildningen. Idag utgör inte erfarenhet av ideellt arbete specifikt någon alternativt urvalsgrund.⁹⁴

För vissa yrkeshögskolor, kurser, och yrkesutbildningar vid folkhögskolor är dock tidigare livserfarenheter, såsom yrkeserfarenhet och föreningsengagemang, en del av urvalskriterierna.

6.2.2 Ideellt engagemang och arbetslivet

Precis som för studier kan validering av ens kompetenser göras för att söka jobb. I detta avseende menas med validering en strukturerad bedömning och värdering av kunskaper och kompetenser. Det gäller både kunskaper som en person har skaffat sig genom studier, men även i arbetslivet eller i vardagen. En persons yrkeskunskaper bedöms genom praktiska och teoretiska prov.

Arbetsförmedlingen har ett system för validering som efter genomförd bedömning leder till att ett intyg eller betyg utfärdas som gör att personens kunskaper blir formellt erkända på t.ex. den svenska arbetsmarknaden. Kraven för att genomföra en validering är att man är inskriven som arbetssökande och uppfyller något av följande kriterier:

- Du har fyllt 25 år eller har en funktionsnedsättning.
- Du har fyllt 18 år och står av särskilda skäl långt från arbetsmarknaden.
- Du har betyg eller intyg från utlandet som inte erkänns på den svenska arbetsmarknaden.
- Du har kompetens som inte kommer från en formell utbildning, utan till exempel från din fritid, ideellt arbete eller hobbyverksamhet.

Valideringen genomförs sedan av yrkesbedömare hos en leverantör som har avtal med Arbetsförmedlingen. Som framgår inkluderas ideellt arbete som en kompetens som kan valideras.

Utmaningarna med Arbetsförmedlingens valideringar är att det endast sker ett par hundra anvisningar för valideringar årligen (2023 gjordes 260 anvisningar) samt att de främst handlar om relativt

⁹⁴ Se <https://www.uhr.se/studier-och-antagning/tilltrade-till-hogskolan/Alternativt-urval/alternativa-urval/>

kvalificerade yrkeskompetenser som valideras. Pågående avtal finns inom bygg och anläggning, mobila maskiner, måleriområdet, fastighet, elteknik, vård och omsorg, textilindustri BAS, industriteknik BAS, VVS-montör samt fordonsteknik. Totalt finns det upphandlade avtal för 40 yrkesroller. Generella kompetenser eller EU:s nyckelkompetenser valideras inte genom Arbetsförmedlingen i dagsläget.

6.2.3 Nationella kompetensmärken i Finland

Som redovisats i avsnitt 4.3 finns det idag i Finland sätt att erkänna ungas ideella kompetenser. Det handlar dels om att vissa utbildningar som genomförs av civilsamhällesorganisationer ger formella högskolepoäng, dels om ett utvecklat system med märken som validerar kompetenser.

Dessa kompetensmärken har i olika former under en längre tid getts från enskilda organisationer, men under 2024 infördes i Finland det så kallade nationella kompetensmärken inom det fria bildningsarbetet. Läroanstalterna inom det fria bildningsarbetet, det vill säga medborgarinstitut, folkhögskolor, sommaruniversitet, studiecentraler och idrottsutbildningscenter, kan erbjuda studerande möjlighet att avlägga kompetensmärken. Införandet sker genom beslut från Undervisnings- och kulturministeriet. Med kompetensmärkena är det möjligt för individer att påvisa sitt kunnande. Målgruppen för kompetensmärkena är särskilt vuxna med svaga eller bristfälliga grundläggande färdigheter. Med hjälp av kompetensmärkena är det möjligt att synliggöra kompetens som behövs i arbetslivet. Det nya systemet med nationella kompetensmärken för grundläggande färdigheter presenterades i sin helhet vid ett lanseringstillfälle som anordnades av Utbildningsstyrelsen och Undervisnings- och kulturministeriet den 21 mars 2024.

Lagändringarna som gäller användningen av kompetensmärken inom det fria bildningsarbetet trädde i kraft den 1 januari 2024 och huvudmännen för läroanstalter inom det fria bildningsarbetet kan föra in godkända prestationer i den nationella informationsresursen KOSKI från och med den 1 augusti 2024. Utbildningsstyrelsen har

utfärdat en föreskrift om kompetensmärkenas innehåll i början av 2024.

Kompetensmärkenas innehåll utgörs av mål för kunnande och bedömningskriterier för varje märke. De nationella kompetensmärkena för grundläggande färdigheter är indelade i sex teman; inlärningsfärdigheter, textkompetens, numeriska färdigheter och färdigheter i ekonomi, färdigheter i kommunikation och arbetshälsa, digital kompetens och hållbarhetskompetens. Det finns totalt 32 kompetensmärken som kan delas ut under dessa teman. De olika kompetensmärkena har tydliga visuella utformningar med en huvudsymbol och egna symboler för varje tema.

Med hjälp av kompetensmärkena är det möjligt att ännu bättre än tidigare synliggöra kompetenser från icke-formellt och informellt lärande. Ett syfte med dessa kompetensmärken är att synliggöra grundläggande färdigheter som behövs i arbetslivet och genom detta erbjuda ett flexibelt och snabbt sätt för individen att stärka den egna ställningen på arbetsmarknaden. Kompetensmärkena gör det möjligt att officiellt påvisa det egna kunnandet. Möjligheten att avlägga ett kompetensmärke kan vara en del av en kurs eller andra studier, varvid kompetensmärket avläggs i samband med studierna. Om det gäller tidigare förvärvat kompetens, påvisas kompetensen genom prov på kunnande.

6.3 EU:s arbete med nyckelkompetenser och mikromeriter

Den form av kunskap och kompetenser som ideellt engagemang kan leda till handlar bland annat om så kallade generella och överförbara kompetenser, till skillnad från specifika yrkes- eller ämneskompetenser som den formella valideringen primärt fokuserar på. EU:s åtta nyckelkompetenser är en central referenspunkt.

Med generella kompetenser menas sådana färdigheter som en person alltid bär med sig, och som är värdefulla oavsett sammanhang. Det handlar om social förmåga, om att kommunicera, leda och samarbeta med andra. Men det handlar också om att kunna använda digitala verktyg, att kunna hantera information och ta ansvar för sitt eget lärande. Att kunna planera, organisera och förstå koncept som kvalitet och etik.

6.3.1 Nyckelkompetenser

EU kom år 2000 fram till att ett europeiskt ramverk bör definiera de grundläggande färdigheter som erhålls genom det livslånga lärandet. 2006 lade EU fram en rekommendation för medlemsstaterna att arbeta med nyckelkompetenserna som en del av strategierna för livslångt lärande. Nyckelkompetenserna kopplas till en så kallad referensram som ska fungera som referensverktyg för medlemsstaterna i arbetet med utveckling av utbildningssystem och annan gemenskapspolitik, som sysselsättnings-, ungdoms- och socialpolitik m.m. I referensramen beskrivs de nyckelkompetenser som medborgarna behöver för att kunna uppfylla sin personliga potential, integreras i samhället och på arbetsmarknaden, ta aktiv del i samhällslivet och lyckas på arbetsmarknaden i ett kunskapsbaserat samhälle.

De åtta nyckelkompetenserna är: Kommunikation på modersmålet, Kommunikation på främmande språk, Matematiskt kunnande och grundläggande vetenskaplig och teknisk kompetens, Digital kompetens, Lära att lära, Social och medborgerlig kompetens, Initiativförmåga och företaganda samt Kulturell medvetenhet och kulturella uttrycksformer.

6.3.2 Mikromeriter

I sammanhanget är EU:s begrepp micro credentials (mikromeriter) relevant. Mikromeriter handlar om att sätta ett värde på och kvalitetssäkra det lärandet som sker genom kortare kurser inom det icke-formella lärandet, utifrån de kvalitetsverktyg som finns vad gäller läranderesultat (bl.a. SeQF/EQF). Mikromeriterna är mer flexibla utifrån individers behov och arbetsmarknadens behov, jämfört med utbildningar inom det formella utbildningssystemet. Ministerrådet antog i juni 2022 en rekommendation om en europeisk strategi för mikromeriter för livslångt lärande och anställbarhet.⁹⁵ Rekommendationen ska hjälpa institutioner och företag i olika länder och sektorer att utforma, genomföra och erkänna mikromeriter. Mikromerit definieras som ”en uppgift om läranderesultat som en inlärare har uppnått efter en mindre utbildning. Dessa läranderesultat har bedömts mot transparenta och

⁹⁵ Se <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9237-2022-INIT/en/pdf>

tydligt beskrivna standarder. Kurser som leder till mikromeriter är utformade för att ge inlärare särskilda kunskaper, färdigheter och kompetenser som motsvarar samhällliga, personliga, kulturella eller arbetsmarknadsrelaterade behov. Mikromeriter ägs av inläraren, kan delas och är portabla. De kan vara fristående eller kombineras till större meriter. De stöds av kvalitetssäkring enligt överenskomna standarder inom relevant sektor eller verksamhetsområde.”⁹⁶

Mikromeriter intygar alltså läranderesultatet från kortare utbildningar. Det är ett flexibelt och målinriktat sätt att hjälpa människor att utveckla de kunskaper, färdigheter och kompetenser de behöver. Det finns idag ett ökat utbud av kortare utbildningar, både i Europa och övriga världen. De erbjuds av många olika offentliga och privata utbildningsanordnare för att tillmötesgå efterfrågan på flexibla och mer elevcentrerade utbildningsformer. De kan också innebära utbildningsmöjligheter för ett bredare spektrum av elever, t.ex. från missgynnade och utsatta grupper som är studieovana eller av andra skäl har svårt att genomföra längre utbildningar. Rådets rekommendation ska ge människor möjlighet att skaffa sig, uppdatera och förbättra de kunskaper, färdigheter och kompetenser de behöver för att lyckas på arbetsmarknaden och i samhället, dra full nytta av en socialt rättvis återhämtning och en rättvis omställning till en grön och digital ekonomi. Den ska också göra människor bättre rustade att hantera aktuella och framtida utmaningar samt hjälpa dem som utfärdar mikromeriter att göra sitt utbildningsutbud bättre och mer transparent och flexibelt, så att man kan välja individuella utbildnings- och karriärvägar. Rådets rekommendation ska även främja inkludering, tillgång och lika möjligheter samt bidra till att skapa resiliens, social rättvisa och välstånd för alla, mot bakgrund av befolkningsutvecklingen och under alla faser av konjunkturcykeln.

Rekommendationen innehåller bland annat en definition, standardbeskrivningar av mikromeriter och principer för att utforma och utfärda mikromeriter. Dessa syftar till att medlemsländer, berörda parter och de olika utbildningsanordnarna (såväl utbildningsinstitutioner som privata företag) inom olika sektorer,

⁹⁶ Rådets slutsatser om initiativet Europauniversitet – Brobyggande mellan högre utbildning, forskning, innovation och samhället: att bana väg för en ny dimension inom den europeiska högre utbildningen (EUT C 221, 10.6.2021), s. 14, p.5.

områden och länder utvecklar, använder och jämför mikromeriter på ett enhetligt sätt.

Kommissionen bidrar till att genomföra rekommendationen genom att främja en dialog om hur man kan använda och anpassa EU:s befintliga verktyg och tjänster för att stödja utvecklingen av mikromeriter, stödja informationsutbyte och främja bästa praxis, undersöka hur Europass-plattformen skulle kunna stödja det tekniska genomförandet av rekommendationen, samt tillhandahålla finansiering genom programmet Erasmus+.

Mikromeriter är alltså ett samlingsbegrepp som spänner över alla slags former av utbildning och livslångt lärande. Mikromeriter är inte avsedda att ersätta traditionella kvalifikationer utan ska snarare komplettera dem. De har potential att förbättra anställbarheten, kompetensutvecklingen och erkännandet av tidigare lärande och kan levereras i en mängd olika sammanhang. I den svenska kontexten är det många aktörer som parallellt utforskar möjligheter med mikromeriter. I den svenska högskolan är fristående kurser till exempel mikromeriter.⁹⁷

I sammanhanget aktualiseras EU-kommissionens pågående arbete med digitala referenser (European Digital Credentials Infrastructure, EDCI). Det handlar om att ta fram en infrastruktur för att kvalifikationer och andra läranderesultat ska kunna erkännas i hela Europa på ett digitalt, effektivare och säkrare sätt. Arbete med infrastrukturen pågår. Den ska stödja autentisering av digitala dokument eller uppgifter om kompetens och kvalifikationer, i enlighet med artikel 4.6 i beslutet om Europass.

6.3.3 Kompetenspasset

I det svenska projektet *Kompetenspasset* samverkar Research Institutes of Sweden AB (RISE), Myndigheten för yrkeshögskolan och Arbetsförmedlingen, med stöd av Verket för innovationssystem (Vinnova), i ett pilotprojekt om mikromeriter. I projektet undersöks vad som är eller skulle kunna kvalificeras som mikromeriter i Sverige. Projektet syftar till att undersöka modeller för att dokumentera och kvalitetssäkra läranderesultat efter kortare

⁹⁷ Vägledning om mikromeriter, Fastställd av Sveriges universitets- och högskoleförbunds förbundsårsamling den 20 mars 2024, Dnr SU-850-0020-24.

utbildningar eller validering som inte leder till en kvalifikation men som är påbyggnadsbara och överföringsbara och ägs av individen. Arbetshypotesen är att de läranderesultat som dokumenteras som mikromeriter också ska kunna tillgängliggöras för individen genom Europass (avsnitt 4.4).

I den guidebok som Kompetenspasset tagit fram lyfts även hur mikromeriter kan vara till nytta för arbetsgivare på flera sätt, exempelvis för kvalitetssäkring av anställda. Inte minst är detta aktuellt för unga som inte har formell utbildning men däremot besitter kunskap och erfarenheter från föreningslivet som idag inte dokumenteras eller valideras på annat sätt. Genom att använda mikromeriter kan arbetsgivare säkerställa att deras anställda har de nödvändiga färdigheterna och kunskaperna för att utföra sina arbetsuppgifter på ett effektivt sätt. Mikromeriter kan också användas som en del av rekryteringsprocessen där arbetsgivare kan identifiera kandidater med de specifika färdigheter och kunskaper som behövs för att utföra en viss roll. Detta kan hjälpa till att minska kostnaden och tiden som krävs för att hitta rätt kandidat. Framförallt kan mikromeriter öka medvetenhet om individens färdigheter och kunskaper. För den enskilde individen kan mikromeriter vara ett värdefullt sätt att synliggöra och verifiera sin kompetens och öka sin konkurrenskraft på arbetsmarknaden. Det fångar också upp den bredd av kunskaper som ett livslångt lärande ger i olika korta och längre former.

6.4 Svenska initiativ för att stärka validering av ideellt engagemang och generella kompetenser

6.4.1 Valideringsdelegationerna

Frågan om kompetenser från ideellt engagemang behandlades delvis av den första Valideringsdelegationen som regeringen inrättade mellan 2004–2007. Denna hade fokus på att främja utvecklingen av validering mot arbetslivets krav på kompetens för anställningsbarhet. 2007 släppte Valideringsdelegationen rapporten *Ett koncept för validering av generella kompetenser i folkbildning och informellt*

Lärande, med syfte att lägga en grund för samsyn på validering inom folkbildningen.⁹⁸ Utgångspunkten var att det sker lärande i folkbildning, folkrörelser, förtroendeuppdrag och föreningar som sällan blir synliggjort och värderat i andra sammanhang. Rapporten presenterade en modell för utforskande och bedömning av generella kompetenser som förvärvats inom folkbildningen och i ideella organisationer samt förslag om hur ett kompetensintyg kan utformas. Enligt rapporten behöver denna typ av validering en egen måttstock, och bör inte jämföras med högskolekompetens eller branschkompetens. Sju generella kärnkompetenser identifierades och kopplades till EU:s åtta nyckelkompetenser. De var:

- *Demokratisk kompetens (medborgarkompetens)*

Kännedom om demokratiska värderingar, kunskap i förenings- teknik, att ta ansvar för gemenskapen och uppgifterna i en grupp, att forma åsikter utifrån en värdegrund samt att ta egna initiativ för att påverka utifrån demokratiska värderingar.

- *Social kompetens*

Kunskap om samarbete och hur en grupp fungerar, att kunna bidra till positivt arbetsklimat och bygga goda relationer, kunna hantera konflikter samt ingå i och agera aktivt i grupper med deltagare med olika bakgrund.

- *Interkulturell kompetens*

Kunskaper i språk, internationella organisationer och sammanhang, kunskap om andra kulturer och värderingar, förmåga att kommunicera, samarbeta och relatera i interkulturella sammanhang.

- *Kulturell kompetens*

Kunskap om och erfarenhet av kulturyttringar i samhället. Delta och arrangera kulturella aktiviteter samt utveckla kultur i hållbar utveckling.

⁹⁸ Ett koncept för validering av generella kompetenser i folkbildning och informellt Lärande, Dnr 2007/56, Valideringsdelegationen, 2007.

- *Lärandekompetens*

Att kunna olika källor till information, hur en tar till sig nya kunskaper och färdigheter samt utveckla och tillämpa dem. Kunna organisera sitt lärande, analysera, bearbeta och skapa överblick. Erfarenhet av att fritt söka sig fram till egen bildning.

- *Kommunikativ kompetens*

Att kommunicera i tal och skrift och på främmande språk och med olika människor och grupper. Kunskap i datakommunikation. Att föra fram sitt budskap och argumentera för sin åsikt. Framställning av egna skrifter, rapporter, informationsmaterial m.m.

- *Organisatorisk- och ledningskompetens*

Kunskap om arbetsorganisation, projektarbete, samarbete och konflikthantering. Planlägga och genomföra strukturerade aktiviteter för grupper. Genomföra verksamhet utifrån uppsatta värderingar och syften. Leda samarbets- och förändringsprocesser.

Slutsatserna i rapporten var att validering av informell och icke-formell utbildning kan innebära en statushöjning för folkbildning och föreningsliv i stort, och ett erkännande av det arbete som utförs. Samtidigt beskrevs riskerna med att ett nationellt valideringssystem kan skapa elitisering och konkurrens. Om validering ska göras så ska fokus ligga på vad en person kan göra och inte vad den är. Valideringen bör vara processinriktad och pedagogisk, samt även syfta till personlig utveckling.

Mellan 2015–2019 hade den andra Valideringsdelegationen ett uppdrag att följa, stödja och driva på ett samordnat utvecklingsarbete inom valideringsområdet på nationell och regional nivå. Även om Valideringsdelegationens arbete avgränsades till validering för vuxna som har förvärvat kunnande i arbetslivet eller i andra sammanhang utanför en formell utbildningskontext, ger deras resonemang stöd för argument att validering av ungas icke-formella kunskaper har ett värde.

I slutbetänkandet diskuteras skillnaden mellan formell och icke-formell utbildning, bland annat i avsnittet om *Avsaknaden av formella intyg bidrar till låg rörlighet på arbetsmarknaden*. Här lyfts att ”en viktig skillnad mellan formell och icke-formell utbildning är att den som deltagit i en formell utbildning får ett utbildningsbevis som har ett erkänt värde även utanför den egna arbetsplatsen. Värdet för individen blir då större, eftersom utbildningen resulterar i en kvalifikation som kan underlätta jobbyten.”⁹⁹

Delegationen lyfter även att ”validering är centralt för att realisera människors möjligheter till livslångt lärande. Det är också av stor betydelse för kompetensförsörjningen på arbetsmarknaden. Det är dessutom viktigt för effektiviteten i resursanvändningen inom utbildningssektorn. Validering tillför värde och nytta för såväl individer, arbetsgivare, utbildningsanordnare som samhället i stort.”¹⁰⁰

6.4.2 LSU:s projekt att erkänna engagemang

När det gäller försök att belysa ungas icke-formella lärande från ideellt engagemang genomförde LSU – Sveriges barn och ungdomsorganisationer under 2014 projektet *Erkänt Engagemang*. Syftet var att synliggöra kunskap och kompetens som unga får genom ideellt engagemang.¹⁰¹ Bakgrunden var det arbete som skedde inom Sverige och EU för att utveckla olika former för validering av kunskaper med bäring på arbetslivet. I det sammanhanget ville bland annat LSU lyfta in perspektivet om den kompetens och icke-formellt lärande som sker inom föreningslivet.

Projektet startade i en dialog med MUCF under 2013, och under MUCF:s rikskonferens 2013 arrangerade LSU ett seminarium om validering av ideellt engagemang. LSU fick sedan projektmedel för att arbeta med dessa frågor under 2014.

⁹⁹ Validering – för kompetensförsörjning och livslångt lärande, (SOU 2019:69), s. 100

¹⁰⁰ Validering – för kompetensförsörjning och livslångt lärande, (SOU 2019:69), s. 81-82

¹⁰¹ Erkänt engagemang - Om validering och uppvärdering av ungas organisering, LSU, 2015

Inom ramen för detta projekt identifierades sex kompetenser som unga själva uppger utvecklas genom ideellt engagemang.¹⁰² De var:

- *Demokrati*
Att arbeta och ta beslut i demokratiska former och processer samt föreningskunskap.
- *Socialt samspel*
Samarbetsförmåga och att umgås med olika typer av människor och hantera olika situationer med andra människor.
- *Kommunikation*
Att lyssna, tala inför andra, diskutera, förklara, undervisa och att ge och ta feedback.
- *Organisation*
Sätta upp mål, planera, samordna, strukturera och genomföra olika aktiviteter.
- *Ledarskap*
Att leda andra, få en grupp att samarbeta, ta ansvar och vara en förebild.
- *Personlig utveckling*
Att genom ideellt engagemang stärks unga människors trygghet, tillit, självförtroende och självkänsla och mod.

6.4.3 Studieförbunden i samverkan

De tio studieförbunden, som är medlemmar i Studieförbunden i samverkan, påbörjade 2014 ett arbete med en gemensam modell för att validera generella kompetenser. Bakgrunden var den första Valideringsdelegationens rapport från 2007 om samsyn på validering inom folkbildningen. I den modell för validering som Studieförbunden utvecklat, har bredare generella kompetenser, till

¹⁰² Erkänt engagemang - Om validering och uppvärdering av ungas organisering, LSU, 2015, s. 30

exempel ”social kompetens”, brutits ned till mindre byggstenar som kallas moduler. Exempel på moduler är:

- att möta människor
- förhållningssätt
- interpersonell kommunikation
- argumentation, återkoppling och lyssnande
- medarbetarskap
- medarbetar- och medborgarkompetens
- leda verksamhet
- leda samarbets- och förändringsprocesser
- användning av digitala medier

Mellan åren 2015–2018 genomförde Studieförbunden i samverkan med stöd av medel från Allmänna Arvsfonden projektet *Validering av ungas kompetens öppnar dörrar till arbetsmarknaden*. Samverkan skedde med ett flertal aktörer, bland annat LSU, medlems- och samverkansorganisationer hos de olika studieförbunden, Myndigheten för Yrkeshögskolan, Skolverket, Arbetsförmedlingen, näringslivet och Nordiskt Valideringsforum.

Målgruppen för projektet var unga (16–25 år). Dessa fanns inom ramen för den folkbildningsverksamhet som sker i studieförbunden och dess medlems- och samverkansorganisationer. Totalt 1 682 ungdomar validerades och registrerade i systemplattformen. Utöver detta påbörjande handledare valideringar till 605 ungdomar. Projektets modell för att validera generella kompetenser växte från 24 moduler till 62 moduler under de tre projektåren. Det handlade exempelvis om föreningskunskap, administration, digital kompetens, demokrati och ledarkunskap. Utvärderingen av projektet visade att betydelsen för målgruppen handlade om ökad självkänsla, medvetenhet om sina kunskaper, färdigheter och kompetenser samt det utfärdade dokumentet som kallades kompetensbeviset. Några citat från målgruppen var ”Nu vet jag vad jag kan!” och ”Jag hade ingen aning om att jag kunde det här!”.

Projektet avslutade 2018 och lever sedan dess kvar i begränsad utsträckning hos ett mindre antal studieförbund. Fortlöpande

relevanssäkring av moduler har inte skett på alla moduler, men ramavtalet som skrevs med Nordiskt Valideringsforum, som sköter den digitala plattformen, finns kvar. Utmaningen är primärt finansiering av valideringen, men även frågan om vem ska äga denna breda form av validering då den inte självklart hör hemma hos studieförbunden.

6.4.4 Nordiskt valideringsforum

Det decentraliserade systemet för validering innebär att det finns ett flertal aktörer som arbetar med frågan. När det specifikt gäller generella kompetenser, de lägre SeQF nivåerna och arbete med validering av ideellt engagemang finns dock ett begränsat antal aktörer.¹⁰³ Den största, och en av de få som är rikstäckande inom detta spann, och som har en kvalitetssäkrad metod och en digital plattform, är Nordiskt Valideringsforum. Utöver detta finns exempel på aktörer som genomfört lokala initiativ i projektform.¹⁰⁴

Nordiskt Valideringsforum arbetar utifrån den brittiska OpenCollegeNetwork, OCN-metoden. Det är en internationellt vedertagen metod som också uppfyller samtliga kriterier och riktlinjer för validering i EU och Sverige. Den linjerar med Sveriges referensram för kvalifikationer, SeQF. Denna metods kvalitetssäkring säkerställer relevansen i kompetensstandarder, individens kunskaper och färdigheter samt äktheten i de utfärdade intygen.

I processen ingår kartläggning, lärande, bedömning och erkännande. En utbildad bedömare utgår, tillsammans med individen, från digitala bedömningsunderlag med frågor, övningar och uppgifter. En handledare, på exempelvis en praktikplats, kan delta i processen via checklistor. Ett intyg utfärdas efter en intern kvalitetssäkring och en verifiering av en extern nationell kvalitetssäkrare. Det kan utfärdas på hela eller delar av en kvalifikation. En kryptografisk äkthetskontroll av intyget kan göras via QR-kod. De utfärdade intygen är tydliga, sakliga och nivåsatta utifrån SeQF.

¹⁰³ Bland annat Nordiskt Valideringsforum, Folkuniversitet i Syd, Talangakademin.

¹⁰⁴ Bland annat projektet Valle i region Skåne, projektet ”Valideringsstruktur i Kronoberg” som pågår under 2022–2024 finansierat av Tillväxtverket och Region Kronoberg, samt några andra mindre projektfinansierade satsningar (tex studieförbundens arbete, avsnitt 6.3.4).

7 Särskilt om skolans roll

En förutsättning för unga att engagera sig ideellt är kunskap om vilka möjligheter som finns. Skolan har i sammanhanget en särskild roll, och dess demokratiuppdrag har en nära koppling till kunskap om ideellt engagemang.

Utredningen har haft i uppdrag att inhämta kunskaper och erfarenheter av hur system för erkännande av ungas ideella insatser är utformade i andra länder, och i det sammanhanget framkommer att i flera länder är det under skoltid som ideellt engagemang uppmuntras och möjliggörs (avsnitt 4).

Mot bakgrund av detta redovisas i detta avsnitt hur ideellt engagemang samt kunskap om föreningar behandlas i det svenska skolsystemet.

7.1 Läroplanen för grundskolan

Skollagen slår fast att utbildningen inom skolväsendet syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

Skolans demokratiuppdrag beskrivs även i läroplanen för grundskolans olika nivåer. Det handlar både om kunskap om demokratins principer och att utveckla elevernas förmåga att arbeta i demokratiska former. Läroplanen anger i kapitel 1 om Skolans värdegrund och uppdrag att det inte är tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i

samhällslivet. Den ska utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar.¹⁰⁵ Ämneskunskaper ges främst i förhållande till ämnet samhällskunskap som bland annat har syftet att eleverna utvecklar förtroget med demokrati och mänskliga rättigheter. Den ska bidra till att eleverna tillägnar sig kunskaper om värden och principer som utmärker ett demokratiskt samhälle samt om demokratiska processer och arbets sätt. På så sätt ska undervisningen ge eleverna förståelse för vad det innebär att vara en aktiv och ansvarstagande medborgare.¹⁰⁶ Även ämnet historia ska behandla demokratiseringen i Sverige och framväxten av välfärdssamhället, bildandet av politiska partier, nya folkrörelser, till exempel kvinnorörelsen, och kampen för allmän rösträtt för kvinnor och män.¹⁰⁷

I läroplanen anges även, under rubriken 2.6 Skolan och omvärlden, att skolans mål är att varje elev har inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv. Vidare anger läroplanen att alla som arbetar i skolan ska verka för att utveckla kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärande miljö.

Sammanfattningsvis har skolan ett brett demokratiuppdrag och inom ramen för detta bör det ingå att förmedla både kunskap och praktiska förmågor runt ideellt engagemang samt dess betydelse för demokratin.

7.1.1 Stöd till skolors arbete med demokratiuppdraget

Runt demokratiuppdraget ger Skolverket stöd i form av Demokratistegen. Det är en modell i sju steg för hur skolan och folkbildningen kan arbeta systematiskt med frågor om demokrati och mänskliga rättigheter utifrån verksamhetens behov.

Demokratistegen beskrivs bidra till att exempelvis förebygga antisemitism och andra former av rasism, öka tryggheten på skolan eller utveckla undervisningen. Demokratistegen kan också komplettera annat pågående arbete och frågor som trygghet, likabehandling och arbetsmiljö. Demokratistegen är ett samarbete mellan Skolverket och förorten för levande historia och lokuserna på områden; Trygghet och tillit, Identitet och tillhörighet, Jämlikhet

och jämställdhet, Mänskliga rättigheter, Rättsstatens principer, Inflytande och delaktighet, Kritiskt tänkande, Motverka rasism och intolerans samt Försvara demokratin. Specifik kunskap om föreningars arbete och deras koppling till demokratiuppdraget saknas.

Utifrån styrning i Skollagen och läroplaner, tillsammans med stöd från Skolverket utformar skolorna specifika upplägg för hur demokratiuppdraget införlivas på scheman.

Skolinspektionen riktade 2012 kritik mot skolornas arbete med demokrati och värdegrund, och konstaterade att det förekom variationer i synen på skolans demokratiuppdrag och hur detta tar sig uttryck i undervisningen. Uppdraget behövde förtydligas och elevernas delaktighet behöver förstärkas.¹⁰⁸

Granskningen visade att det på de besökta skolorna ofta fanns en klyfta att överbrygga i fråga om att omsätta styrdokumentens teorier, begrepp och formuleringar i praktisk handling.¹⁰⁹ Dels förekommer variationer i fråga om lärarnas tolkningar av uppdragets betydelsebärande begrepp, som torde påverka hur väl de i sin tur lyckas förmedla det vidare till eleverna. Dels fanns det enligt enkäterna bland lärarna en uppfattning om att man i hög grad arbetar med demokrati- och värdegrundsfrågor, medan Skolinspektionens klassrumsobservationer däremot visade att så endast delvis, och ibland inte alls, varit fallet.

Skolinspektionens bedömning är att avsaknaden av en gemensam hållning i arbetet med demokrati och värdegrund på de granskade skolorna ledde till att iscensättandet av uppdraget i undervisningen oftast blir beroende av enskilda lärarinsatser. Dessa beskrivningar överensstämde enligt Skolinspektionen i stora drag med tidigare studier som framhåller att likvärdighetsbrister i skolornas värdegrundsarbete beror på såväl skillnader i fråga om skolornas kontinuitet och engagemang som enskilda lärares initiativ och mål.

¹⁰⁸ Skolornas arbete med demokrati och värdegrund, Skolinspektionen, Kvalitetsgranskning Rapport 2012:9, s. 22

¹⁰⁹ Kvalitetsgranskningen ger inte en nationell bild utan iakttagelserna och slutsatserna i rapporten gäller de 17 granskade skolorna. Skolorna har slumpmässigt valts ut i ett antal kommuner med lågt valdeltagande i riksdagsvalet. Granskningen baseras på skolbesök, där undervisningen har observerats, och enkäter till lärare och elever.

7.1.2 Jämförelse med ämnet entreprenörskap

I jämförelse med det uppdrag som skolor har kring ämnet entreprenörskap, inklusive det stöd som Skolverket ger i detta ämne, saknas motsvarande tydlighet och stöd kring föreningskunskap som del av skolans demokratiuppdrag.

Inom ämnet entreprenörskap ges skolor tydligt material- och metodstöd och Skolverket har utförlig och omfattande information och stöd.¹¹⁰ Skolverket har ett specifikt nationellt skolutvecklingsprogram för entreprenörskap.

Skolverkets stöd i ämnet entreprenörskap (avsnitt 7.1.3) utgår från att enligt skollagen och läroplaner för grundskola, gymnasium och vuxenutbildning ska alla elever få möjligheter att utvecklas till aktiva, kreativa och kompetenta samhällsmedborgare.¹¹¹ I läroplanen för grundskolan, under rubriken Skolans uppdrag, finns ett avsnitt om entreprenörskap och digitalisering och detta berör skolans övergripande arbete såväl som arbetet i ämnena. Utöver detta kopplas ämnet till EU:s nyckelkompetenser och Skolverket anger att entreprenörskap är en del av det livslånga lärandet och en av EU:s nyckelkompetenser.

Utöver det stöd som Skolverket ger runt ämnet entreprenörskap, ges även på Skolverkets hemsida förslag på organisationer som stödjer arbetet med entreprenörskap i skolan; E-kampen (entreprenör för en dag), Framtidsfrön (entreprenörskap och studie- och yrkesvägledning), Komtek (entreprenörskap och teknik), Svenska Science Centers (entreprenörskap och naturvetenskap/teknik), Ung Drive (entreprenörskap och företagande på grundskolan), Ung Företagsamhet (entreprenörskap, samhälle och arbetsliv), Unga innovatörer (entreprenörskap och innovations-tänkande), samt Årets unga innovatör (tävling inom entreprenörskap och innovation). Dessa har olika former av koncept och material som skolor kan ta del av eller köpa in.

¹¹⁰ Se bl.a. Arbeta med entreprenörskap i grundskolan - Skolverket

¹¹¹ Se <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/organisera-fortsatta-studier-och-arbetsliv/leda-och-organisera-entreprenorskap-i-skolan>

7.1.2 Särskilt om Ung Företagsamhet

Det kan noteras att Ung Företagsamhet (UF) idé är att inspirera och träna unga att i skolan utveckla sitt entreprenörskap och sina företagsamma förmågor. UF är en politiskt obunden, ideell utbildningsorganisation och är en del av den globala organisationen Junior Achievement. De är organiserade genom ett nationellt kansli och 24 regionala föreningar. De stöds både av offentliga medel och det privata näringslivet, bland annat Svenskt Näringsliv, Familjen Kamprads stiftelse, Erik Johan Ljungbergs utbildningsfond, Swedbank, Sparbankernas Riksförbund och Triton. De har varit verksamma i Sverige sedan 1980 och sedan starten har 599 678 elever drivit UF-företag. UF har bra tillträde till skolor för att stötta i deras genomförande. Idag har var tredje elev som går ut gymnasiet drivit ett UF-företag. Sedan 2010 arbetar de även mot grundskolor och finns på hälften av Sveriges grundskolor där elever och lärare erbjuds UF:s läromedel, utbildningar och möten.

7.1.3 Nationella skolutvecklingsprogram

Enligt Förordning (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk, anges i §7 att Skolverket ska svara för nationellt prioriterade fortbildnings-, kompetensutvecklings- och stödinsatser inom ramen för nationella skolutvecklingsprogram. Skolverket samordnar alla sina insatser, med några undantag, i de nationella skolutvecklingsprogrammen (alltså inte bara de som har utformats som en direkt följd av uppdraget om de nationella skolutvecklingsprogrammen).

Det nationella skolutvecklingsprogram som ämnet entreprenörskap har kommer från att regeringen 2015 gav i uppdrag till Skolverket att ta fram och genomföra ett antal nationella skolutvecklingsprogram. Insatserna påbörjades under 2015 och bestod av olika kompetensutvecklings- och stödinsatser riktade till huvudmän och skolor.¹¹²

Skälen till Skolverkets uppdrag är flera, bl.a. bedömde regeringen att det fanns behov av ytterligare kompetens hos många huvudmän och hos personalen i många skolor inom en rad olika områden i syfte

¹¹² Regeringsbeslut 2015-07-09 U2013/02553/S, U2013/01285/S, U2015/00941/S, U2015/00299/S, U2015/03844/S

att utveckla verksamheten för att bättre kunna stödja elevernas kunskapsutveckling.

Skolverkets utvärdering av uppdraget om nationella skolutvecklingsprogram (U2015/03844/S) lyfte bland annat att antalet insatser som ingår i de nationella skolutvecklingsprogrammen har vuxit under det senaste året, från ett trettiotal till drygt femtio. Huvudskälet för detta var att Skolverket på ett mer systematiskt sätt än tidigare har inventerat det samlade stöd för skolutveckling som myndigheten erbjuder och lagt in dem i de nationella skolutvecklingsprogrammen.¹¹³

Utvärderingen visade att en majoritet av rektorerna och lärarna i mycket stor eller ganska stor utsträckning angav att deltagandet i skolutvecklingsinsatserna bidrog till ökade lärdomar och insikter. Likaså angav över hälften att de har diskuterat lärdomar och insikter från deltagandet i insatserna med sina kollegor. Men utvärderingen lyfte även att kännedom om de olika programmen varierade och att utmaningar fanns rörande resurser och tid att hinna ta del av programmen.

7.1.4 Tidigare förslag

Ett förslag om att tydliggöra skolans roll i förhållande till kunskap om civilsamhället lades även fram i SOU 2016:13 i *Palett för ett stärkt civilsamhälle*. Förslaget handlade om att skolan bör få en tydligare roll i att öka ungas kunskap om civilsamhället i stort och möjliggöra ingångar till föreningslivet.¹¹⁴

Utredningen föreslog även att civilsamhällets och föreningslivet roll i demokratin bör omfattas av ett nationellt skolutvecklingsprogram med inriktning på värdegrunds- och medborgarskapsfrågor. Resonemangen där var bland annat att skolan genom detta demokratiuppdrag har en möjlighet att introducera deltagande i demokratin genom deltagande i civilsamhället.¹¹⁵ Därmed kan skolan också fungera kompensatoriskt för elever som inte på andra sätt får introduktion till civilsamhällets olika delar och organisationer.

¹¹³ Redovisning av uppdrag om utvärdering av de nationella skolutvecklingsprogrammen, Skolverket, 2018, Dnr 2017:00251, s. 8

Se även <https://www.skolverket.se/publikationsserier/regeringsuppdrag/2018/uppdrag-om-utvardering-av-de-nationella-skolutvecklingsprogrammen>

¹¹⁴ SOU 2016:13, *Palett för ett stärkt civilsamhälle*, s 153

¹¹⁵ SOU 2016:13, *Palett för ett stärkt civilsamhälle*, s 24

Samtidigt fanns det indikationer på att civilsamhället och föreningslivet inte ingår i skolornas arbete med demokrati och värdegrund i den utsträckning som skulle kunna förväntas med tanke på den roll civilsamhället har i demokratin på olika samhällsnivåer.

7.2 Föreningars tillträde till skolor

Utöver att föreningskunskap är svagt i grundskolan, uppger ett flertal föreningar, politiska ungdomsförbund och organisationer som utredningen har träffat att deras tillträde till skolor blivit svårare under de senaste åren. De anger att skolor anordnar färre öppna tillfällen för organisationer att visa upp sig, samt att skolledning generellt är mer tveksamma till att ge tillträde till organisationer att besöka skolor eller använda deras lokaler.

7.2.1 MUCF:s rapport om svårigheter med tillträde

Oro över ett minskande tillträde har även lyfts av MUCF 2021 som då föreslog att regeringen skulle tillsätta en utredning för att göra en bred översyn över regelverket kring skolbesök i syfte att öka förutsättningarna för politiska partier, deras ungdomsförbund samt civilsamhällesorganisationer att under ordnade former besöka skolor.¹¹⁶

Bakgrunden var att MUCF under arbete med rapporten *Fokus21: Vilja att förändra – drivkrafter, hinder och utmaningar för ungas samhällsengagemang* sett tecken på att såväl politiska ungdomsförbund och partier som andra delar av civilsamhället upplevde svårigheter att få tillträde till skolor. I flera av de intervjuer MUCF gjorde lyftes aspekter som rörde skolors brist på öppenhet för besök.

MUCF underströk i rapporten vikten av låga trösklar till både partipolitiskt engagemang och civilsamhällesengagemang, och att det är avgörande att det finns kontaktytor mellan unga och organisationer och att unga har kunskap om olika vägar att kanalisera samhällsengagemang för att sänka trösklarna.

¹¹⁶ *Fokus21: Vilja att förändra – drivkrafter, hinder och utmaningar för ungas samhällsengagemang* (MUCF, 2021), s. 194

I detta sammanhang får skolans förhållningssätt till besök en stor betydelse. MUCF angav att det finns ett stort demokratiskt värde i att skolan fungerar som en mötesplats där unga erbjuds ingångar till engagemang, och att det därför är det viktigt att såväl politiska partier och ungdomsförbund som andra civilsamhällesorganisationer välkomnas att besöka skolor.

8 Bedömningar

I detta avsnitt redovisas utredningens analyser och bedömningar av nuläget avseende unga ideella insatser. Dessa bedömningar ligger till grund för de förslag som lämnas i kommande avsnitt.

8.1 Ett civilsamhälle i förändring

Det svenska civilsamhället och ungas engagemang har en lång historia och är idag fortsatt starkt. Det finns ett flertal utmaningar och möjligheter för dess framtida utveckling. Samhället ser annorlunda ut än vad det gjorde när det organiserade civilsamhället växte fram. Dagens unga har också andra kunskaper, behov och utmaningar för att kunna eller vilja delta i föreningsliv och aktiviteter. De utmaningar som det unga civilsamhället står inför och det mervärde ungas ideella engagemang har för såväl den enskilda som för samhället i stort behöver i högre grad uppmärksammas av det offentliga.

De studier som tittar på ungas engagemang återkommer till några centrala aspekter (avsnitt 1.1 och 1.3). På en övergripande nivå har dagens ungdomsgeneration en ökad ekonomisk stress och ett minskat politiskt intresse i jämförelse med tidigare studier. Detta framkommer i Ungdomsbarometers generationsrapport från 2024, i vilken även fler än hälften (56%) svarar att de inte tror att politikerna kan lösa samhällsproblemen och tron på demokrati minskar. I en annan rapport från Ungdomsbarometern tillfrågas unga vad som hindrar en från att engagera sig mer. De främsta skälen är att de inte har tid (45%), inte vet hur de ska gå till väga (42%) och att de inte kan tillräckligt mycket (40%). Endast 8% svarar att de inte tycker att det är ens ansvar. När unga som redan är engagerade tillfrågas om vad som är viktigt i deras engagemang är det viktigaste skälet att lära

sig saker/utvecklas som person (55%). Det följs av att det är roligt (40%), att påverka samhället (37%) och att göra en god gärning (36%). Endast 15% svarar att det ger en merit. En annan undersökning av Volontärbyrån från 2023 visade också att nästan sex av tio av de mellan 18 och 29 år inte vet eller är osäkra på hur de kan komma i kontakt med en etablerad ideell organisation eller förening.

Det är väl känt att det ideella engagemanget är tudelat idag: vissa utför mycket ideellt arbete (de som redan är engagerade i ett sammanhang tenderar också att vara det i andra), medan andra inte är aktiva alls. Det är framför allt för den senare gruppen som nya insatser för att både motivera och underlätta för ideellt engagemang kan vara viktigt.

Några tydliga perspektiv som utredningen tagit del av är att unga som gör, eller vill göra, ideella insatser i civilsamhället inte är en homogen grupp. Behoven och förutsättningarna är inom vissa delar relativt skilda och ibland även motsatta. Utredningen har tagit fasta på att det finns tydliga socio-ekonomiska skillnader i ungas engagemang (avsnitt 1.1.2 och 5.1.3). Bland annat är unga som har föräldrar som är ideellt engagerade avsevärt mer benägna att engagera sig än unga utan ideellt engagerade föräldrar. Unga som bor i områden som kan beskrivas som socioekonomiskt utmanande är engagerade i lägre utsträckning än andra. Unga med olika typer av funktionsvariationer är också underrepresenterade bland de ideellt engagerade. På samma sätt syns skillnader om unga och deras föräldrar har eftergymnasial utbildning eller inte, och att unga i storstäder är mer benägna att engagera sig ideellt än unga i mindre städer och på landsbygd.

Bilden som växer fram är att många unga vill, men inte har kunskap eller andra förutsättningar för att engagera sig. Här har det offentliga goda möjligheter att påverka och åstadkomma en förändring genom olika former av erkännande. Men det är viktigt att de initiativ som genomförs tar avstamp i de behov, önskemål, erfarenheter och skilda förutsättningar som unga har.

8.2 Goda exempel på erkännande idag

Utredningen vill framhålla att det redan idag sker insatser från det offentliga som är uppskattade former av erkännande av ungas ideella insatser. Några av dessa lyfts i avsnitt 2.

Inte minst är MUCF:s bidrag och Allmänna arvsfondens medel en central hörnsten för unga att känna sig uppskattade, genom att finansiering av deras verksamhet möjliggörs. De nyligen införda satsningarna på ett permanent stöd för att stödja volontärsamordning¹¹⁷ och statsbidraget för att öka engagemanget inom det civila samhället¹¹⁸ är initiativ som också kan ha god inverkan.

MUCF:s nya tillskott på 5 miljoner för att etablera en informationsfunktion som ska stötta organisationers administrativa förmåga är en satsning som utredningen hade tänkt lägga som förslag. Utredningen vill understryka vikten av att denna blir bestående. Rätt utformad kan den möta ett stort behov av stöd avseende bidragshantering, skapa förståelse för kraven för att erhålla bidrag, sammanställa och sprida grundläggande information om föreningsarbete, och ge stöd runt andra förutsättningsfrågor som ungdomsorganisationer ger uttryck för. Det saknas idag en tydlig samlade plats för detta.

Utredningen vill även lyfta att de former för inkludering som idag finns på plats inom Regeringskansliet som bland annat Ungdomspolitiska rådet under Socialdepartementet och de formella delegationerna till bl.a. FN:s olika möten, där representanter från ungdomsrörelsen inbjuds att ingå, är värdefulla former för samverkan som skapar en känsla av erkännande. Dessa former av erkännande bör kvarstå.

De olika formerna av inkludering och stöd till unga i föreningslivet som ett antal kommuner erbjuder är också värdefulla insatser som bör kunna utvecklas och spridas.

8.3 En palett av åtgärder

Utredningen har inte identifierat en enskild insats som åstadkommer både den långsiktiga perspektivförskjutning med en

¹¹⁷ Förordning (2024:152) om statsbidrag till vissa organisationer inom det civila samhället som arbetar med volontärsamordning

¹¹⁸ Förordning (2024:199) om statsbidrag för att öka engagemanget inom det civila samhället

uppträdning av värdet av ideellt engagemang som behövs, och som skulle uppskattas av unga själva och som har ett konkret värde. Utredningen menar att ett modernt och uppskattat system för erkännande av ungas insatser i civilsamhället bör bestå av en palett av åtgärder som tillsammans skapar ett system som ökar kunskapen hos unga om ideellt engagemang och därmed ger förutsättningar för ökat engagemang hos fler grupper av unga, samt höjer det ideella engagemangets status.

Genomgående har de unga och ungdomsorganisationer som utredningen haft samråd med varit nyfikna och engagerade i vad ett offentligt erkännande kan utgöras av. Utredningen har väckt intresse och det har varit enkelt att inhämta synpunkter. Utredningen har genom ett stort antal möten, enkäter och workshops med unga och organisationer med ungdomsverksamhet från olika delar av landet, från olika typer av socioekonomiska områden och med olika förutsättningar, samt utifrån kartläggning av andra länders arbete och med samtal med forskare och myndigheter skapat en bild av både vad som driver engagemang, vilka hinder som finns och vilka former av erkännande som skulle ha positiv effekt.

Som redovisats i avsnitt 5.1 har utredningen sammanställt fem nyckelbudskap som sätter ramarna för såväl förväntningarna från unga, som deras mest tydliga behov när det gäller ett offentligt erkännande. Det handlar om; Mer än en medalj tack, Pengar är ett erkännande, Olika grupper har olika behov, Inkludera oss, samt Stöd det vi redan gör.

Sammanfattningsvis kan sägas att det hos unga och ungdomsorganisationer finns både en stolthet över vad deras engagemang leder till för dem själva och för samhället, men också en frustration över att det offentliga och vuxenvärlden inte värdesätter eller underlättar för ideellt engagemang på ett tillräckligt sätt. Det är tydligt att unga skulle uppskatta olika former av erkännande för att förenkla och synliggöra ideellt engagemang. Det är samtidigt tydligt att de tolkar begreppet ”erkännande” bredare än ett ceremoniellt inslag.

Den kartläggning som utredningen genomfört av internationella exempel (avsnitt 4) inom området har också varit ett värdefullt inslag för att förstå vad som ger effekt i andra länder. Kartläggningen har legat till grund för en del av de förslag som utredningen lämnar.

Utredningen har identifierat tre teman för offentligt erkännande av ungas insatser i civilsamhället – Underlätta, Utbilda och Uppskatta – och bedömer att det är under dessa teman som en palett av förslag behövs. I det följande redovisas hur utredningen analyserar och bedömer behoven av insatser under dessa teman.

8.4 Behov 1: Underlätta

8.4.1 Långsiktig finansiering

Den främsta utmaningen som unga själva lyfter runt sitt engagemang rör hållbar finansiering för deras organisering och verksamhet. Det handlar om en bredd av frågor från frustration över MUCF:s bristande stöttning och att bidrag inte har indexjusterats till resurs- och kompetensmässiga utmaningar med att söka bidrag, svårigheterna med att öppna föreningskonton och en allmän oro och ilska över civilsamhällets minskade bidrag. Det är uppenbart att unga ser långsiktig och stark finansiering som det främsta erkännandet det offentliga kan ge.

Utredningen lämnar inga förslag runt denna del, men konstaterar att det är angeläget i regeringens kommande arbete att finansieringen av ungas ideella engagemang möjliggörs och inte ytterligare försvåras. Det handlar om att säkerställa att både verksamhets- och projektbidrag finns tillgängliga, att dessa beaktar inflationsökningen, att MUCF ger mer stöd i hanteringen av ansökningar och åiterrapporteringen. Därtill bör beaktas att unga och ungdomsorganisationer ofta lånar lokaler eller tar stöd av studieförbunden i sitt arbete, där neddragningarna i studieförbundens anslag indirekt påverkar förutsättningarna för ungas ideella engagemang negativt.

8.4.2 Synliggör och verifiera

Under utredningens arbete har det blivit tydligt att det hos många unga saknas förmåga att beskriva sina erfarenheter från ens ideella engagemang på ett sätt som blir förstäligt och erkänt hos arbetslivets representanter. Utmaningen är inte att sätta upp sina erfarenheter på sitt CV, utan utmaningen är att beskriva ansvaret,

uppdraget, lärdomarna och resultaten av ens ideella engagemang på ett sådant sätt att en potentiell arbetsgivare förstår och att det upplevs kvalitetssäkrat. Utredningen har återkommande tagit del av ungas intryck över att det offentliga och arbetslivets representanter inte förstår eller värdesätter ungas engagemang.

Utredningen har även efter möten med företrädare från arbetslivet, Arbetsförmedlingen och rekryteringsbolag tagit intryck av att de återkommande lyfter dels att unga själva behöver bli bättre på att förklara vilka erfarenheter och kompetenser från ideellt engagemang de har med sig samt hur de är tillämpliga på arbetslivet inom andra sektorer, dels att arbetsgivare har svårt att förstå och tolka vad ideellt engagemang för med sig. Det saknas förmåga att ”översätta” kompetenserna. Företrädarna lyfter även att det inte finns naturliga mötesplatser mellan civilsamhället och näringslivet, och om inte arbetsgivaren själv har erfarenheter från ett ideellt uppdrag är kunskapen relativt låg och man missar att se värdet i engagemanget. Denna brist på gränsöverskridande mötesplatser mellan politik, näringsliv och unga ideella lyfts av de unga själva som ett hinder.

Som framgår av avsnitt 6 finns det inte i Sverige strukturerad validering av det icke-formella och informella lärandet som erfarenheter och kompetenser ideellt engagemang leder till. Detta till skillnad från hur det till exempel ser ut i Finland och Tyskland. I Sverige finns sådan validering på plats för andra erfarenheter och kompetenser som personer kan ha tillägnat sig tidigare i livet. Utöver de myndigheter, bland annat Myndigheten för yrkeshögskolan, Arbetsförmedlingen, Skolverket och Universitets- och högskolerådet, som har formella uppdrag att validera, finns det ett antal privata aktörer¹¹⁹ som har utarbetade system och metoder för att ta fram specifika valideringar mot beställning.

Utredningen har varit i kontakt med ett antal aktörer som idag genomför(t) validering av s.k. generella kompetenser, och aktörer som undersöker hur mikromeriter i större utsträckning kan användas i Sverige, för att bilda sig en uppfattning om hur omfattande det är att ta fram moduler för validering av ungas kompetenser från ideellt engagemang, ägandeskap och prisbild.

Utöver en formell validering finns det exempel på hur privata aktörer och ideella organisationer har digitala utbildningar som

¹¹⁹ Bland annat Nordiskt Valideringsforum, och TalangAkademin.

innehåller både lärandeinslag och testsegment, där genomförandet av dessa leder till ett diplom eller certifikat som intygar personens kompetens. Det finländska systemet med (kompetens)märken är en intressant jämförelse (avsnitt 4.3 och 6.2.3). Det är ett etablerat, målgruppsanpassat och kostnadseffektivt sätt att synliggöra och verifiera ungas kompetenser från ideellt engagemang.

Det kan konstateras att det alltså finns väletablerade metoder och system som kan hantera en sådan verifiering. I sammanhanget är EU:s begrepp mikromeriter relevant (avsnitt 6.3.2) och har flera fördelar på nationell nivå, inklusive att främja mångfald och inkludering, förbättra utbildningssystemet, främja entreprenörskap och öka engagemang i samhället. Mikromeriterna är mer flexibla utifrån individens och arbetsmarknadens behov, jämfört med utbildningar inom det formella utbildningssystemet, och handlar om att sätta ett värde på och kvalitetssäkra det korta lärandet utifrån de kvalitetsverktyg som finns vad gäller läranderesultat (bl.a. SeQF/EQF). Det underlättar även steget in i arbetslivet för unga, och för andra grupper som står utanför sysselsättningen.

Sammanfattningsvis är utredningens bedömning att ett enkelt system för att synliggöra och verifiera ungas kompetenser från ideellt engagemang vore en konkret och uppskattad insats som skulle ge ett erkännande till unga för deras ideella engagemang. Utredning lämnar därför förslag på hur detta kan genomföras. Utredningen bedömer att en sådan insats på sikt också kommer driva på en utveckling i Sverige där ideellt engagemang hos unga får ett större värde.

8.5 Behov 2: Utbilda

8.5.1 Föreningskunskap

Utredningen kan konstatera att kunskaper om vad föreningsarbete är, civilsamhällets roll i förhållande till demokratin, hur man startar och driver en förening, och kontakt med föreningslivet m.m. är mycket svagt hos flera grupper av unga. Det har också varit tydligt för utredningen att för många unga är det under skoltid de har tid, ork och möjlighet att ta del av och lära sig om föreningslivet. Det

handlar om att unga efter skolan kan behöva arbeta för att bidra till familjens ekonomi eller vara hemma för att ta hand om syskon eller andra familjemedlemmar. Det finns också exempel där föräldrar som inte är bekanta med föreningslivet är otrygga med att låta sina barn delta i föreningsaktiviteter. För andra grupper, bland annat hos de med funktionsvariationer, finns inte alltid fysisk eller mental ork för föreningsengagemang efter en skoldag. För vissa unga i glesbygd tillkommer även utmaningen med att kommunala transporter inte finns för att efter skolan ta sig från hemmet till föreningsaktiviteter.

Engagemang i föreningslivet är både en friskfaktor för unga och ett sätt att fostras i praktiska demokratiska processer, varför det angeläget att skolan ger förutsättningar för elever att lära sig grunderna om föreningslivet under skoltid. Som redovisats i avsnitt 7 är grundskolans utbildning om och förutsättningar för ideellt engagemang och föreningslivet svagt. Skolans demokratiuppdrag, som det uttrycks i Skollagen, med att utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på, synes hanteras olika av olika skolor och har fått kritik av Skolinspektionen för bristande genomförande. Kunskap om, och deltagande i föreningslivet, är en viktig del av att realisera skolans demokratiuppdrag. Kunskap om föreningslivet möjligheter, och det egna utövandet av ideellt engagemang, har även koppling till EU:s nyckelkompetenser (avsnitt 6.3.1). Inte minst nyckelkompetenserna Kommunikation på modersmålet, Kommunikation på främmande språk, Digital kompetens, Lära att lära, Social och medborgerlig kompetens, Initiativförmåga och företaganda samt Kulturell medvetenhet och kulturella uttrycksformer.

Utredningen kan konstatera att det idag finns en stor variation i hur skolor hanterar både demokratiuppdraget och de lärandemål som finns i läroplaner om föreningslivet. Skolverket ger inte heller stöd runt hur föreningskunskap teoretiskt och praktiskt ska omsättas i utbildningen, som de till exempel ger runt ämnet entreprenörskap. Det finns exempel på skolor som ger kunskap om föreningar och ideellt engagemang, har goda relationer med bland annat sina elevkårer och stöttar detta engagemang, ger tillträde till ungdomspolitiska förbund inför valen eller skolor som har infört föreningstimme för att möjliggöra för unga att på skoltid kunna engagera sig. Men i huvudsak är kunskapsspridningen om föreningar

låg, och det är utmanande för unga att få gehör för sitt engagemang på skoltid eller ta del av föreningslivets möjligheter. Ungas ideella engagemang uppmärksammas eller premieras inte av skolor på samma strukturella sätt som det görs i till exempel USA och Kanada (avsnitt 4).

Utredningen gör bedömningen att skolor behöver ges stöd i hur föreningskunskap förmedlas. Grundskolan är ett unikt tillfälle att nå ut brett till unga och säkerställa likvärdiga kunskaper. Mot bakgrund av detta, och för att både höja kunskapen om och statusen av föreningsengagemang, lämnar utredningen förslag på hur föreningskunskap tydligare kan införas i grundskolan.

8.5.2 Ideella ledaruppdrag

Utredningen har även undersökt hur förutsättningarna för de utbildnings- och mentorskapsprogram eller liknande som finns inom civilsamhället kan främjas för att stärka möjligheterna för unga att ta eller utvecklas i sina ideella ledaruppdrag. Utredningen gör bedömningen att det inte finns behov av att utveckla nya centrala former av utbildnings- och mentorskapsprogram. Det finns idag välutvecklade och målgruppsanpassade ledarutbildningar och mentorsskapsprogram hos de ideella organisationerna. Däremot finns behov av att öka deltagandet i dessa genom enklare former av finansiering för att kunna genomföra och/eller skicka medlemmar eller aktiva på dessa utbildningar. Det är särskilt tydligt för unga som inte tillhör idrottsrörelsen eller som har svagare anknytning till det organiserade föreningslivet.

När det specifikt gäller ungas deltagande på utbildningar och mentorskapsprogram för att stärka möjligheterna att ta eller utvecklas i sina ideella ledaruppdrag lämnar utredningen förslag på hur detta kan hanteras.

8.6 Behov 3: Uppskatta

Tillsammans med kunskapshöjande och underlättande insatser bedömer utredningen att det är värdefullt att det offentliga utvecklar formerna för att visa uppskattning av ungas ideella engagemang. Inom ramen för utredningens arbete har olika förslag för publik

uppskattning via utmärkelser analyserats. Unga själva lyfter att de vill inkluderas mer i beslutsprocesser och bli tagna på allvar, då inte ”bara” för att de är unga utan för att de besitter specifika kompetenser. De unga som idag är engagerande är i stor utsträckning medvetna om sin kompetens och värdet av sitt ideella engagemang, men upplever en frustration över att det offentliga och vuxenvärlden inte tar dem på allvar – trots att beslut och processer berör deras framtid. Utredningen bedömer att åtgärder bör vidtas utifrån båda dessa perspektiv, det vill säga i syfte att visa uppskattning för unga ideella engagemang och inkludera dem i beslutsprocesser.

8.6.1 En årlig utmärkelse

När det gäller former för att visa uppskattning har utredningen tittat på hur detta ser ut i andra länder och vilka utmärkelser som idag finns i Sverige. Utredningen konstaterar att det saknas en specifik offentlig utmärkelse för ungas ideella insatser. Inom det offentliga belöningsystemet finns ett antal utmärkelser som formellt sett kan inkludera ungas ideella insatser (avsnitt 2.2.2). Men det konstateras att dessa statliga utmärkelser i huvudsak belönar ett begränsat antal förtjänstfulla insatser som antingen är av långvarig natur (ofta motsvarande ”livsverk”) eller av helt exceptionellt slag. Ungas insatser, även om de är långvariga ur den ungas perspektiv, är till sin natur begränsade i tid. Detta bör dock inte hindra unga från att tilldelas statlig utmärkelse, till exempel regeringsmedaljer som *Illis quorum meruere labores*, *För medborgerlig förtjänst* och *Vasaorden*. I sammanhanget kan de lägsta valörerna särskilt användas. Inom civilsamhället finns en mängd olika former av utmärkelser, både inom enskilda organisationer och i form av öppna priser (avsnitt 2).

En årlig offentlig utmärkelse har ett värde både genom att vara ett värdefullt erkännande för den person eller organisation som får utmärkelsen, och genom att bidra till att höja statusen på ideellt engagemang bland unga.

Utredningen har för det första tagit ställning till om en utmärkelse bör ges till enskilda personer eller till organisationer. Bland unga själva finns det delade meningar. Många unga refererar till att det sällan eller aldrig är en enskild person i en organisation

som gör något helt själv utan det är genom gemensamma krafter som saker händer. Just denna gemensamhetsaspekt är också ett viktigt inslag i föreningsarbete och en drivkraft för ungas engagemang. Det är för många en plats att träffa likasinnade, dela tankar, och just göra saker tillsammans. Att då lyfta ut en enskild individ kan både ha ett motverkande syfte och riskerar även vara obekvämt för den enskilda som får priset. Men i vissa kontexter kan det vara just en enskild som gjort utmärkande insatser på egen hand. För att balansera dessa perspektiv är utredningens bedömning att en utmärkelse ska kunna ges till antingen en enskild eller en organisation. Genom att lyfta en organisation kan också fler personer bjudas in till en ceremoni.

För det andra behöver nomineringsförfarandet vara tydligt. Det finns olika sätt att hantera nomineringar och urvalet av vem eller vilka som ska få priset. Utredningen bedömer att det behöver finnas tydliga kriterier för att erhålla en utmärkelse. Förslagsvis bör priset ges för specifika insatser och till uthålliga eldsjälar. För att skapa legitimitet för priset, och för att undvika att det är vuxna som bedömer ungas värde vilket kan ha en hämmande effekt, bör unga involveras i juryarbetet. Nomineringar till priset bör vara öppna så att även unga kan nominera. Unga uttrycker en oro för att om det ”bara” är vuxna som tar fram förslag kommer framför allt stora, röst- och resursstarka personer/organisationer, och personer/organisationer som inte är besvärliga att uppmärksammas.

För det tredje har det genom utredningens arbete framkommit att det är utmärkelser på kommunal och regional nivå som efterfrågas av de unga. Det är i den kontext man är verksam som en utmärkelse kan ha störst effekt. Utredningen bedömer därför att en utmärkelse bör ha en koppling till kommunal och/eller regional nivå, men att det finns ett värde i att också synliggöra ungas ideella engagemang nationellt.

Ett liknande ceremoniellt uppdrag finns redan i Lag (2001:82) om svenskt medborgarskap, där 29 § föreskriver att ”Varje kommun ska minst en gång per år anordna en ceremoni för nya svenska medborgare för att högtidlighålla deras nya medborgarskap”. I likhet med resonemangen runt genomförandet av denna bestämmelse¹²⁰ bedömer utredningen att Länsstyrelserna är bäst lämpade att dela ut ett årligt pris för ungas ideella engagemang med tillhörande

¹²⁰ Regeringens proposition 2013/14:143 Ett medborgarskap som grundas på samhörighet, s. 16

ceremoniellt inslag. Givet att ett antal länsstyrelser framgångsrikt och uppskattat redan idag genomför ceremonier för årets eldsjäl eller likande, bedömer utredningen att en specifik utmärkelse för ungas ideella insatser vore både lämpligt och genomförbart, samt inom länsstyrelsernas uppdrag.

Slutligen har det varit tydligt från unga att ceremoniella former av erkännande bör kompletteras med något konkret som har ett reellt värde över tid. De förslag som har lyfts rör sig om en prischeck till personen, bidrag till föreningen, en utbildning, praktikplats eller att personen/organisationen ges ett tillfälle att få dela och synliggöra sin verksamhet. Ett exempel från vårt närområde är norska kommuners årliga ”frivilligpriser” (avsnitt 4.3) med tillhörande prischeck på 50 000 norska kronor. Utredningens bedömning är att hos många unga kan avsaknaden av något konkret kopplat till ceremonin (utöver ett diplom och ceremoni) leda till att priset uppfattas som främst symboliskt, med följden att det inte får den status hos unga och ungdomsorganisationer som är önskvärd.

Utredningen har även konstaterat att det saknas gränsöverskridande mötesplatser mellan unga, näringsliv och det offentliga. De årliga ceremonier som föreslås kan utgöra ett lämpligt forum för unga att skapa nya kontakter och nätverka inom och utom civilsamhället för att utvecklas i sina roller.

Mot bakgrund av det utredningen tagit del av och de analyser som gjorts lämnar utredningen förslag på hur ett årligt erkännande av ungas ideella insatser kan utformas.

8.6.2 Ökad inkludering

Utredningen har tagit ställning till ett antal möjliga förslag om hur ungas inkludering i beslutsfattande kan öka. Unga själva har lämnat ett flertal förslag rörande införandet av ett ungdomsparlament, inflytanderåd på samtliga departement och justering av kommittéförordningen (avsnitt 5.2.3). Utredningen kan konstatera att det idag finns former för inkludering av unga i beslutsfattande. Samtidigt är det tydligt att unga själva inte upplever att dessa räcker eller fungerar tillräckligt väl. LSU:s rapport *Unga och SOU* från 2023 har sammanställt tre hinder för ungas deltagande samt lämnat fyra

förslag på åtgärder (avsnitt 5.2.3).¹²¹ Det handlar bland annat om att remisser ofta är omfattande både sett till längd och innehåll och det gör det svårt för unga att både hinna och kunna svara. Utredningens bedömning är att sannolikheten för att unga besvarar remisser ökar om organisationen fått delta i ett tidigare skede av utredningen i former som både avseende upplägg och tid är anpassade utifrån ungas behov. På det sättet kan unga få inblick i inledande frågeställningar och problemformuleringar och därmed bidra med mer kvalitativa remissvar, men också lyfta in viktiga perspektiv till utredningen även om organisationen inte har möjlighet att svara på en formell remiss.

I jämförelse kan noteras att i budgetpropositionerna, under Utgiftsområde 17, redovisas Regeringskansliets dialog och stöd till civilsamhället avseende statliga bidrag och olika former för dialog.¹²² Regeringskansliet följer här upp departementens kontakter med civilsamhället. Uppgifterna särredovisar inte i vilken omfattning just Regeringskansliets dialogorganisationer i civilsamhället utan det ger en

	2022	2023	Förändring
Antal möten med civilsamhället i en specifik fråga	112 (24 sakråd)	171 (20 sakråd)	+59 (-4 sakråd)
Fasta forum för dialog	38	26	-12
Övriga insatser som berör civilsamhället	34	58	+24
Antal organisationer på remisslistor	16 per remiss (1839 org./ 112 remisser)	14 per remiss (1711 org./ 121 remisser)	-2
Svarsfrekvens	47,06%	54,94%	+ 7,88 procentenheter

¹²¹ LSU, 2023, *Unga & SOU – En kartläggning av ungas deltagande i Statens offentliga utredningar*, s.11–14 och 17–18.

¹²² Prop. 2023/24:1 Utgiftsområde 17, s. 159

I jämförelse med föregående år var civilsamhällesaktörer under 2023 med på färre remisslistor med ett genomsnitt på 14 organisationer per remiss. Motsvarande siffra för 2022 var 16 organisationer per remiss. Även antalet fasta forum för dialog med civilsamhället minskade 2023, från 38 till 26. Däremot har antalet möten ökat under 2023, från 112 möten under 2022 till 171 möten, medan antalet sakråd minskade från 24 till 20. Budgetpropositionen sammanställer även hur många övriga insatser, till exempel hearings, rundabordsamtal eller mingel, departementen genomfört under året som berör det civila samhället. Den här typen av möten med civilsamhället ökade från totalt 34 möten 2022 till totalt 58 möten under 2023.

Utredningen kan konstatera att Regeringskansliet har ett strukturerat arbete med att konsultera civilsamhället, men att unga och ungdomsorganisationer inte verkar träffas i tillräckligt hög grad genom de dialog- och konsultationsformer som finns. Systemet idag med vilka som får komma till tals i en utredning eller vilka som blir remissinstanser upplevs av många unga som godtyckligt och ostrukturerat. Unga, till skillnad från vuxna, har på flera olika sätt sämre förutsättningar för att kunna bidra till utredningsarbetet. Det handlar både om kunskap och förutsättningar. Utredningen bedömer därför att det behövs insatser för att stärka ungas inkludering i beslutsprocesser. Det är en form av erkännande som unga efterfrågar och det är även rent principiellt klokt att hämta synpunkter från unga. Det är också kopplat till Barnkonventionens artikel 3 och 12 som fastslår att alla beslut som rör barn ska i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa, samt att barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet.

Mot bakgrund av det utredningen tagit del av och de analyser som gjorts, samt utifrån regeringens mål för ungdomspolitiken där alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen, lämnar utredningen förslag på hur ungas deltagande i beslutsprocesser kan stärkas.

9 Förslag

I detta avsnitt redovisas utredningens förslag. Den bedömning av nuläget som utredningen gör i avsnitt 6 pekar mot att det, utöver redan befintliga former av erkännande, behövs nya former för offentligt erkännande av ungas insatser i det civila samhället. För att skapa incitament för och motivera unga att engagera sig i civilsamhället, stärka ungas sociala inkludering och möjligheter att bygga nätverk inför framtida arbetsliv behövs ett antal olika insatser. Dels sådana som på kort sikt har ett värde för individen, dels sådana som underlättar för engagemang och som på längre sikt bidrar till en positiv syn på, och ökad kunskap om, ideellt engagemang i samhället i stort.

De insatser som görs dagligen över hela landet av unga på ideell basis bidrar på ett värdefullt sätt till samhället och till andra människor, men även till den enskildes välmående och utveckling. Ett starkt föreningsliv är en viktig del av ungas demokratiska bildning och delaktighet i samhället. Detta är ett perspektiv som bör delas, i större utsträckning än idag, av såväl allmänheten som arbetsgivare och det offentliga. En sådan perspektivförskjutning sker varken snabbt eller genom en enstaka insats utan genom ett flertal samverkande insatser.

Dagens samhällsutmaningar kan inte lösas av en enskild aktör, utan medborgares delaktighet och ansvar för sitt (lokal)samhälle är centralt och föreningslivet spelar en viktig och unik roll. Ungas minskade engagemang i politiska ungdomsförbund, och de långsiktiga trenderna mot minskat engagemang i föreningslivet generellt, är oroväckande och bör tas på allvar.

Utredningen menar att ett modernt och uppskattat system för erkännande av ungas insatser i civilsamhället bör bestå av en palett av åtgärder. Utredningen har inte identifierat en enskild insats som

åstadkommer både den perspektivförskjutning som behövs och som skulle uppskattas av unga själva.

De förslag som utredningen presenterar utgår från en sammanvägd bedömning av vad utredningen själv sett som välavvägda förslag givet samråd med myndigheter och forskare, kartläggningen av andra länders och europeiska institutioners arbete med ungas ideella engagemang, samt utifrån de förslag som unga själva har lämnat. Utredningens bedömning av vilka typer av insatser som behövs återges i avsnitt 6 och är sammanställda under tre teman; Underlätta, Utbilda och Uppskatta. Utredningens bedömning är att det är insatser under dessa tre teman som behövs.

Utöver de konkreta förslag som lämnas vill utredningen inledningsvis understryka att det finns ett värde i att **det offentliga i ord och handling visar uppskattning och intresse för ungas ideella engagemang. Det kan handla om att i större utsträckning än idag delta i möten och föra samtal med unga på deras villkor och i deras sammanhang, samt sätta ord på värdet av ungas ideella arbete** i tex tal, propositioner, skrivelser, debattartiklar etc. Dessa till synes mindre insatser har för unga, som sällan får bekräftelse för sitt engagemang, ett stort värde. Med tanke de utmaningar och det ifrågasättande unga i civilsamhället upplever sig stå inför i dagens samhällsklimat, och efter politiska beslut rörande civilsamhällets finansiering, är detta särskilt angeläget.

9.1 Etablera ett system för digitala mikromeriter

Utredningens förslag: Folkbildningsrådet ges ett särskilt uppdrag att genom ett system av digitala mikromeriter synliggöra och verifiera ungas erfarenheter och kompetens från deras ideella engagemang. Kopplat till detta ges Folkbildningsrådet ett informationsspridningsuppdrag.

9.1.1 Skälen för förslaget

Under utredningens arbete har det blivit tydligt att det för unga kan vara svårt att beskriva sina erfarenheter och kunskaper från det egna ideella engagemanget på ett sätt som blir förstäligt och erkänt hos

arbetslivets representanter. Utmaningen är inte att sätta upp sina erfarenheter på sin CV, utan beskriva ansvaret, uppdraget, lärdomarna och resultaten av engagemanget på ett sådant sätt så att en potentiell arbetsgivare förstår och så att det upplevs kvalitetssäkrat. Den typ av icke-formellt och informellt lärande som kurser, utbildningar, och konkreta kunskaper och erfarenheter som ideellt engagemang ger, leder inte på samma sätt till erkända intyg som formella utbildningar.

Inom EU pågår arbete inom ett antal områden med koppling till detta. Bland annat arbetet med digitala referenser för lärande och det europeiska systemet med mikromeriter. Mikromeriter är en lämplig, flexibel, digital och individanpassad struktur för att synliggöra och verifiera erfarenheter och kortare utbildningar som del av det icke-formella och informella lärandet. I avsnitt 8.4.2 återfinns utredningens bedömning av hur de formella valideringsstrukturerna ser ut, samt redovisning av möjligt innehåll och utformning, inklusive konceptet med mikromeriter.

En digital struktur för att synliggöra och verifiera ungas erfarenheter och kompetens från ideellt engagemang som leder till digitala mikromeriter tjänar flera syften. Det bidrar till en kvalitetssäkring och kunskapshöjning av ungas föreningsengagemang. Det är även för den enskilde ett stärkande bevis på ens kunskap. Tillsammans är det en form av erkännande som unga både har behov av och skulle uppskatta. Dessutom bidrar det till att sänka trösklarna mot arbetslivet för flera unga och kan på sikt bidra till att höja statusen och värdet av ideellt engagemang i unga år.

9.1.2 Utformning

Utredningen förslår att Folkbildningsrådet ges ett övergripande ansvar att, genom ett system av digitala mikromeriter, synliggöra och verifiera ungas erfarenheter och kompetens från deras ideella engagemang. Dessa mikromeriter ska utgå från EU:s riktlinjer om mikromeriter, inkludera generella kompetenser och ett antal moduler inom bland annat demokrati och föreningskunskap, styrelsearbete, värdegrundsfrågor, organisatorisk- och ledarkompetens, och engagemangs- och inkluderingsarbete samt ett självskattningsformulär.

I sammanhanget ger Valideringsdelegations rapport *Ett koncept för validering av generella kompetenser i folkbildning och informellt lärande* (avsnitt 6.4.1), LSU:s projekt *Erkänt engagemang* samt Studieförbundens tidigare arbete med att validera generella kompetenser (avsnitt 6.4.3) en utgångspunkt för modulernas och de olika digitala märkenas utformning.

Efter genomförda digitala moduler, som innehåller såväl lärandeinslag som testsegment, genereras digitala certifikat/märken över ungas olika erfarenheter och kompetenser. Märkena bör utformas för att återge de förmågor den enskilde har, och inte endast vilka uppgifter som hanterats. Denna typ av översättning av ens engagemang kan bidra till att förenkla dialog med potentiella arbetsgivare samt höja unga personers känsla av att både ha kunskaper och bidra till samhället. Dessa visuellt tydliga märken kan sedan användas av den unga på sitt CV och i sociala medier som till exempel LinkedIn, Instagram. Dessa mikromeriter kan även samlas i andra digitala portföljer som Europass.

Systemet består alltså av två delar; lärande och testmoduler samt digitala märken. Tillsammans utgör de ett exempel på hur mikromeriter kan utfärdas på ett enkelt, målgruppsanpassat och kostnadseffektivt sätt. Det är alltså ingen formell validering enligt standard i det första steget, men detta kan utvecklas över tid om systemet uppskattas. Genom att Folkbildningsrådet ansvarar för systemet ges en grundläggande trovärdighet för dessa mikromeriter hos allmänheten och arbetsgivare.

Det finns lärdomar från både privata aktörer och organisationer som genomför enklare digitala utbildningar med liknande struktur genom läroplattformar/LMS-system. Med tanke på att målgruppen är unga bör den plattform som väljs vara mobilanpassad och innehålla inslag av så kallad "gamification". Ett antal utförare jobbar nu även med AI-chattfunktioner så att utbildningen blir i form av interaktivt samtal.

Det finländska systemet med kompetensmärken samt det europeiska arbetet med digitala referenser (EDC) bör ge inspiration till systemets utformning. Det finländska systemet kan särskilt ge vägledning för märkenas koppling till LMS-systemen och det visuella intrycket. Det är ett bra exempel på ett etablerat, målgruppsanpassat och kostnadseffektivt sätt att synliggöra och verifiera ungas kompetenser från ideellt engagemang (avsnitt 4.3 och

6.2.3). Det finns privata aktörer som erbjuder prisvärda helhetslösningar för dessa märken eller badges, och som kan kopplas till både genomförda digitala utbildningar genom olika LMS-system och till sociala medier som LinkedIn.¹²³

9.1.3 Samverkan

För att nå unga som är ideellt engagerade ska samverkan ske med Folkbildningsrådets medlemsorganisationer och övriga relevanta delar av civilsamhället. Särskilt fokus ska läggas på att nå unga som står längre bort från arbetsmarknaden och utbildningen.

Folkbildningsrådet bör samverka med de privata aktörer som använder etablerade metoder och system för validering, samt ha kontakt med bland andra MUCF, Arbetsförmedlingen och Myndigheten för yrkeshögskolan i såväl framtagning som spridning av systemet. Det finns synergier mellan dessa myndigheters uppdrag och målgrupper samt kompetenser som bör inhämtas. Inte minst i förhållande till Arbetsförmedlingens arbete med Kompetenspasset (avsnitt 6.3.3) och med konceptet Europeiska digitala referenser för lärande.

9.1.4 Reglering av uppdraget

Folkbildningsrådets samhälls- och demokratiuppdrag och dess breda verksamhet gör det till en lämplig utförande aktör. Målet med folkbildningen är bland annat att göra det möjligt för en ökad mångfald av människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen. Genom folkbildningens olika verksamheter ges fler människor över hela landet förutsättningar att aktivt delta i demokratin och i det demokratiska samtalet, och detta har en tydlig koppling till ungas engagemang i föreningslivet. Folkbildningsrådet och studieförbunden har även haft fokus på nyanlända, utrikes födda och personer med funktionsnedsättning som viktiga målgrupper. Det är i sammanhanget även målgrupper som utredningen identifierat som

¹²³ Som exempel kan nämnas Open Badge Factory som finns i ett 50-tal länder och som sedan 2013 utfärdat 2 miljoner märken. Se <https://openbadgefactory.com/en/>

särskilt angelägna att ge stöd i att både öka sitt föreningsengagemang och dra nytta av det.

Folkbildningsrådet har upparbetade kontakter med flera av de organisationer och strukturer som är kopplade till ungas ideella engagemang, och har verksamhet och samverkan över hela landet. Folkbildningsrådets medlemsorganisationer; Studieförbunden i samverkan (representerar de tio studieförbunden), Sveriges Kommuner och Regioner (representerar de folkhögskolor som har landsting och regioner som huvudmän) och Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (representerar de folkhögskolor som har folkrörelser och andra organisationer som huvudmän) ger också bra grund och bredd för uppdragets genomförande. De når genom sin verksamhet bland annat unga som står längre bort från utbildning och arbetsmarknaden. På exempelvis den så kallade allmänna kursen, där personer som saknar fullständig grundskole- eller gymnasieutbildning kan få grundläggande behörighet, är åldersgruppen 18–24-åringar den största gruppen. Under 2022 deltog cirka 130 000 personer i någon av folkhögskolans allmänna, särskilda eller korta kurser. Unga vuxna är den vanligaste deltagargruppen, med en topp i åldersintervallet 18–25 år.¹²⁴ 17 procent av studiecirkeldeltagarna och 25 procent av deltagarna i annan folkbildningsverksamhet är under 18 år. Studieförbund finns även representerade i landets samtliga 290 kommuner.¹²⁵ Just dessa aspekter – spridning över landet, etablerade kontakter med civilsamhället och kontakt med en bredd av unga – bedömer utredningen är viktiga för att kunna genomföra uppdraget.

Folkbildningsrådet är idag med i Myndighetssamverkan för kompetensförsörjning. Arbetsförmedlingen, Myndigheten för yrkeshögskolan, Skolverket, Svenska ESF-rådet, Tillväxtverket, Universitetskanslersämbetet och Universitets- och högskolerådet har fått i uppdrag via instruktionsförändringar eller i regleringsbrev att samverka i syfte att bidra till en väl fungerande kompetensförsörjning. Vid sidan av dessa myndigheter ingår också Folkbildningsrådet och Vinnova i denna samverkan. Inriktningen för myndighetssamverkan styrs av generaldirektörsgruppen, där samtliga myndigheters generaldirektörer ingår, liksom representanter från Folkbildningsrådets ledning.

¹²⁴ *Bildning, utbildning och delaktighet – folkbildningspolitik i en ny tid* (SOU 2024:42), s. 26

¹²⁵ *Bildning, utbildning och delaktighet – folkbildningspolitik i en ny tid* (SOU 2024:42), s. 118

Generaldirektörsguppen har också tillsatt en styrgrupp för myndighetssamverkan, med representanter på strategisk ledningsnivå i myndigheterna. I Myndighetssamverkan finns det till exempel arbetsgrupper och arbetsprocesser som har fokus på validering, vägledning, och EU-initiativ.

Mot bakgrund av detta är Folkbildningsrådet väl placerat för att kunna genomföra uppdraget med att synliggöra och verifiera ungas erfarenheter och kompetens från ideellt engagemang genom ett system med digitala mikromeriter. Stöd och inspiration bör inhämtas från bland annat Finlands arbete med kompetensmärken.

För genomförandet av uppdraget föreslås Folkbildningsrådet tilldelas 3 miljoner 2025 och därefter 2 miljoner årligen. Medlen ska täcka personella kostnader, upphandling och utveckling av utförande system samt informationsinsatser. Fokus ska ligga på att snabbt erbjuda en enkel, digital och användarvänlig modell för att synliggöra och verifiera ungas kompetenser och erfarenheter genom digitala mikromeriter. De mer exakta formerna för uppdragets utformning behöver tas fram i dialog med Folkbildningsrådet.

9.2 Föreningskunskap i grundskolan

Förslag: I syfte att öka kunskapen om föreningslivets möjligheter och genomföra målen i Läroplanen för grundskolan ges Skolverket i uppdrag att ta fram ett nationellt skolutvecklingsprogram med inriktning på föreningskunskap för grundskolan.

För att säkerställa att föreningskunskap förmedlas på ett enhetligt och kvalitetssäkrat sätt i grundskolan bör föreningskunskap tydligare föras in i Läroplanen för grundskolan, och den pågående utredningen En tydligare kunskapsinriktning i läroplanerna (Dir. 2023:173) bör ges ett tilläggsdirektiv rörande detta.

9.2.1 Skälen för förslaget

I budgetpropositionen för 2023/24 beskrivs hur det civila samhället utgör både en omistlig förutsättning för ett levande samhällsliv och ett uttryck för ett öppet demokratiskt samhälle som är större än

staten. I det civila samhället ryms såväl stora organisationer som små gemenskaper människor emellan. I civilsamhällets gemenskaper och mänskliga möten kan förståelse och respekt växa mellan människor, något som kan bidra till att motverka hat och polarisering och till att bryta utanförskap och ofrivillig ensamhet. Det civila samhället verkar också som demokratiskola och röstbärare samt bedriver samhällsnyttig verksamhet inom olika sektorer i hela landet.¹²⁶

För att bidra till att genomföra politikens mål inom detta är ideella organisationer centrala aktörer och kunskap hos unga om föreningars arbete, förutsättningar och mervärde behöver säkerställas. I detta sammanhang är grundskolan central.

Mot bakgrund av behoven, och även kritiken som riktats mot skolors genomförande av demokratiuppdraget (avsnitt 7.1.1), och ungas egna önskemål om föreningskunskap i skolan gör utredningen bedömningen att civilsamhällets och föreningslivets roll i demokratin ska omfattas av ett nationellt skolutvecklingsprogram, och att ämnet beskrivs tydligare i Läroplanen för grundskolan.

En förutsättning för unga att engagera sig ideellt är kunskap om vilka möjligheter som finns och hur föreningslivet fungerar i praktiken. Utredningen kan konstatera att ungas kunskaper om vad föreningsarbete är, civilsamhällets roll i förhållande till demokratin, hur man startar och driver en förening, etc. är mycket låg hos vissa grupper. Inte minst med tanke på att engagemang i föreningslivet är både en friskfaktor för unga och ett sätt att fostras i praktiska demokratiska processer behöver skolan utveckla sitt arbete med föreningskunskap. Det är även en tydlig form av offentligt erkännande av betydelsen av föreningslivet och föreningsfriheten.

9.2.2 Reglering av uppdraget

Utredningen föreslår att skolan får en tydligare roll i att öka ungas kunskap om civilsamhället i stort och möjliggöra ingångar till föreningslivet. Det har varit tydligt för utredningen att för många unga är det under skoltid de har tid, ork och möjlighet att ta del av och lära sig om föreningslivet. Detta områdes mycket begränsade utrymme i grundskolan, och tillsammans med svårigheterna för föreningar att få tillträde till skolor, leder till att utredningen

¹²⁶ Prop. 2023/24:1 Utgiftsområde 17, s. 161

bedömer att tydlighet och stöd runt detta område behövs. Skolverket ges därför ett uppdrag att ta fram ett nationellt skolutvecklingsprogram för föreningskunskap som inkluderar stödmaterial, lärarhandling och tips och råd om hur ämnet kan genomföras på grundskolan.

Framtagning av ett nationellt skolutvecklingsprogram uppskattas kräva resurser (1–2 årsarbetskrafter) på Skolverket och vissa tillhörande metod- och materialutvecklingskostnader på sammanlagt 2 miljoner kronor under ett år.

Ett sådant metod- och materialstöd ges inom ett antal andra kunskapsområden, bland annat inom ämnet entreprenörskap (avsnitt 7.1.2). Som redovisats i avsnitt 7.1 om Läroplanen för grundskolan ingår det i läroplanen att elever ska ges inblick i föreningslivet och att skolan ska utveckla kontakter med föreningsliv. Utöver detta ger kunskap om föreningars arbete och roll i det svenska samhället ett viktigt perspektiv på skolans demokratiuppdrag och kan till exempel hanteras inom ramen för samhällsorienterande ämnen.

9.2.3 Tilläggsdirektiv

Skolan har ett demokratiuppdrag och inom ramen för detta bör det ingå att förmedla både kunskap och praktiska förmågor runt ideellt engagemang samt kunskap om dess betydelse för demokratin. Det saknas dock tydliga skrivningar och lärandemål för detta. Undervisningen i historia och samhällskunskap i årskurs 7–9 bör behandla föreningars roll och uppdrag, den betydelse ideellt engagemang haft för det moderna Sveriges framväxt och dess bidrag till ett välmående, inkluderande och demokratiskt land.

För närvarande arbetar utredningen En tydligare kunskapsinriktning i läroplanerna (Dir. 2023:173) med att se över Läroplanen för grundskolan. För att säkerställa tydliga skrivningar om föreningskunskap och värdet av ideellt engagemang samt för att säkerställa att föreningskunskap hanteras enhetligt av skolor bör utredningen ges ett tilläggsdirektiv för att se över hur ämnet föreningskunskap ska tydliggöras genom såväl teoretiska som praktiska inslag.

9.3 Länsstyrelsens pris för ungt engagemang

Förslag: Länsstyrelserna i respektive län ska årligen offentligt uppmärksamma ungas ideella engagemang vid en ceremoni. Vid dessa tillfällen ska unga eller ungdomsorganisationer som inom länet gjort förtjänstfulla insatser genom ideellt engagemang uppmärksammas samt erhålla ett pris. Länsstyrelserna ska samverka med sina kommuner för att ta fram nomineringar.

Länsstyrelsen i Skåne ges ett samordnande uppdrag för genomförande av respektive regional prisceremoni.

Efter att de regionala ceremonierna har hållits ska en till två pristagare från varje län bjudas in till en årlig lunch med statsministern och ansvarigt statsråd för ungdomsfrågor i Stockholm.

9.3.1 Skälen för förslaget

Som framgår i avsnitt 8.6.1 finns det ingen specifik offentlig utmärkelse för ungas ideella engagemang. Inom det offentliga belöningsystemet finns ett antal utmärkelser som formellt sett kan inkludera ungas ideella engagemang (avsnitt 2.2.2), men i huvudsak omfattas inte unga då dessa ges för insatser som antingen är av långvarig natur (ofta motsvarande "livsverk") eller av helt exceptionellt slag. Inom civilsamhället (avsnitt 2.5) finns en mängd olika former av utmärkelser som är uppskattade av unga. Utredningens bedömning är att en årlig offentlig utmärkelse har ett värde både genom att vara ett värdefullt erkännande för den person eller organisation som får utmärkelsen, och genom att bidra till att höja statusen på ideellt engagemang brett i Sverige.

Med en årlig utmärkelse uppmärksammas och skapas incitament för ungas ideella engagemang i civilsamhället. Denna form av offentligt erkännande av ungas engagemang i civilsamhället kan även stärka ungas sociala inkludering och möjligheter att bygga nätverk och skapa kontakter inför framtida arbetsliv eller studier.

Ett offentligt erkännande av ungas ideella engagemang, i form av en högtidlig ceremoni där ett diplom och ett tillhörande pris delas ut, bör genomföras på regional nivå. Det är i den kontext som unga är verksamma som en utmärkelse kan ha störst effekt.

Länsstyrelserna i samverkan med kommunerna inom länet är därför en lämplig aktör.

Utmärkelsen ska kunna tilldelas såväl enskilda som en förening eller annan sammanslutning av unga.

För att tydliggöra kopplingen till det offentliga och skapa enhetlighet bör priset heta Länsstyrelsens pris för ungt engagemang, med regionala tillämpningar som Länsstyrelsen i Skånes pris för ungt engagemang.

Länsstyrelsen i Skåne län ska erbjuda övriga länsstyrelser stöd vid framtagning och genomförande av sina respektive ceremonier, inklusive exempel på hur samverkan med kommunerna vad gäller nomineringarna till priset kan utformas.

För att stärka och synliggöra dessa regionala utmärkelser ska årligen statsministern med ansvarigt statsråd bjuda in till en lunch i Stockholm. Till lunchen bjuds en till två pristagare från varje län, regeringsföreträdare samt representanter från relevanta myndigheter. I samband med lunchen sker även ett strukturerat samtal där det ges tillfälle för deltagarna att diskutera aktuella frågor.

9.3.2 Genomförandet

Nomineringsförfarandet för detta bör vara så öppet som möjligt och ske i samverkan med länets kommuner. Det arbetssätt som Skåne, Kronoberg och Västra Götaland har för sina respektive nomineringar bör tjäna som inspiration (se avsnitt 2.2). Ett årligt pris bör ges till unga eller ungdomsorganisationer som inom länet gjort förtjänstfulla insatser genom ideellt engagemang. Förslagsvis bör nomineringen vara öppen för kommunens invånare och juryn bör inkludera unga (till exempel representant från kommunala ungdomsråd eller liknande).

Det ska framgå i kriterier för nomineringar vad som anses vara förtjänstfulla insatser. Det kan handla om nyskapande insatser, goda resultat över tid, mobilisering av nya medlemmar eller samverkan med skolan eller lokalt näringsliv. Utöver ceremoni bör utmärkelsen följas med ett inslag av något konkret som kommer den uppmärksammade till del. Vad detta kan bestå av bör utformas i samråd av kommunen och länet utifrån de förutsättningar som råder.

Det kan handla om en praktikplats inom kommunen eller länsstyrelsen, pengar, eller plats på en ledarskapsutbildning.

Länsstyrelserna bör i övrigt ha frihet att själva bestämma ceremoniernas innehåll och anpassa ceremonierna efter länsstyrelsernas skiftande förutsättningar och förhållanden. Ceremonin kan t.ex. samordnas med andra sammankomster och högtidlighållanden som länsstyrelserna genomför, eller genomföras som en specifik dag, förslagsvis på Frivilligdagen den 5 december. Utredningen föreslår att ceremonierna genomförs på ett högtidligt sätt, till exempel på residenset. Antalet unga eller ungdomsorganisationer som tilldelas utmärkelsen årligen bör avgöras av respektive länsstyrelse, men utredningens förslag är den delas ut till ett flertal unga eller ungdomsorganisationer.

Till länsstyrelsernas ceremonier bör även andra representanter från det unga civilsamhället, näringslivet och medborgare i regionen bjudas in. Det är ett värdefullt tillfälle för unga att mötas, inspireras och utvecklas i sina uppdrag samt utöka sina nätverk.

9.3.3 Reglering av uppdraget

När det gäller reglering av detta uppdrag har utredningen tagit ställning till att uppdraget till sin karaktär är begränsat och relativt detaljerat. Skäl talar för både en mjukare styrning av genomförandet (genom att uppmuntra länsstyrelser och landshövdingar att införa utmärkelser) och för en mer formaliserad styrning av uppdraget givet önskemål om att ceremonier sker över hela landet på ett enhetligt sätt. Utredningens slutsats är att det bör styras genom ett formellt uppdrag. Risker är annars överhängande att länsstyrelserna väljer att inte genomföra uppdraget eller att upplägget sker på olika sätt.

För att säkerställa att uppdraget med årliga ceremonier genomförs av länsstyrelserna på ett enhetligt sätt föreslås att Länsstyrelsen i Skåne län ges ett särskilt samordnande uppdrag genom regeringsbeslut. Detta beslut bör ange att regeringen uppdrar åt Länsstyrelsen i Skåne län att genomföra insatser som bidrar till att ett årligt pris för ungt engagemang delas ut av samtliga länsstyrelser. Utmärkelsen ska uppmärksamma unga och ungdomsorganisationer som inom länet gjort förtjänstfulla insatser genom ideellt

engagemang. Utmärkelsen, i form av ett diplom, delas ut vid en årlig ceremoni och med utmärkelsen följer även ett pris i form av pengar, praktikplats eller utbildning. Formerna för priset beslutas av respektive länsstyrelse.

För uppdragets genomförande får Länsstyrelsen i Skåne använda högst 1 miljon kronor årligen.

Den årliga lunchen i Stockholm medför mindre kostnader för resor och boende för de unga som tilldelats regionala utmärkelser, och bärs av ansvarigt departement för ungdomsfrågor på Regeringskansliet.

9.4 Stärka det ideella ledaruppdraget

Utredningens förslag: Säkerställ att ungdomsorganisationer kan söka särskilda medel för att genomföra ledarutbildningar och mentorsprogram.

9.4.1 Skälen för förslaget

Engagerade och kunniga ledare inom ungdomsorganisationer är viktiga av flera skäl. Dels bidrar de till kvalitetssäkrade och välkomnande verksamheter som har förutsättningar att växa, dels är det angeläget att fler unga utbildas i ledarskap och föreningskunskap för att säkra ett livskraftigt lokal- och civilsamhälle på sikt. För att stärka möjligheterna för unga att ta eller utvecklas i sina ideella ledaruppdrag behövs riktade medel som ungdomsorganisationer kan söka för ledarutbildningar och mentorsprogram.

Utredningen anser att det finns välutvecklade och målgruppsanpassade ledarutbildningar och mentorsskapsprogram inom den ideella sektorn. Däremot saknas tillräckligt med riktade medel till ungdomsorganisationer för att öka antalet unga som kan gå dessa, ibland kostsamma, utbildningar eller för att organisationer ska kunna genomföra specifika verksamhets- och målgruppsanpassade utbildningar.

Utredningen anser att det finns olika sätt att gå fram i denna fråga. Den nyligen beslutade förordningen (2024:199) om statsbidrag för att öka engagemanget inom det civila samhället har

breda skrivningar om syftet med bidraget. Utredningens bedömning är att det under denna är möjligt för ungdomsorganisationer att söka medel för ledarutbildningar och mentorskapsprogram, men att medel då behöver öronmärkas. Syftet med bidraget är enligt 2 § att stödja åtgärder för att öka människors engagemang inom det civila samhället. Bidrag får enligt 4 § lämnas för projekt som 1.) utvecklar kompetens, resurser och verktyg inom organisationen för att skapa nya former för engagemang eller för att nå nya målgrupper, eller 2.) på annat sätt uppnår det syfte med bidraget som anges i 2 §. MUCF, som hanterar bidraget, anger på sin hemsida att de får prioritera projekt som bedöms ha bäst förutsättningar att öka människors engagemang inom det civila samhället och som engagerar personer som bor i områden med socioekonomiska utmaningar samt projekt som utförs i samarbete med en kommun.

Utredningen anser att satsningar på ledarkompetenser hos ungdomsorganisationer är en naturlig förutsättning för organisationer att ha kapacitet att öka engagemang i det civila samhället. Behov av utbildning för att stärka möjligheterna att ta eller utvecklas i sina ideella ledaruppdrag är särskilt framträdande hos ungdomsorganisationer, där de aktiva och ledarna av naturliga skäl inte har lång erfarenhet i sin ledarroll. Regelbundna utbildningsinsatser, i form av kurser eller mentorskapsprogram, kan ge stor utveckling i organisationens kapacitet att både växa och bedriva verksamhet med hög kvalitet som i förlängningen blir attraktiv för nya människor.

För att säkerställa att medel under detta bidrag går till ledarutbildningar och mentorskapsprogram för unga bör 4 miljoner kronor särskilt öronmärkas för detta ändamål.

Förordningen (2024:199) om statsbidrag för att öka engagemanget inom det civila samhället riktar sig dock brett mot hela civilsamhället och risk finns att de 14 miljoner som myndigheten har att fördela inte räcker för att möta de behov av ledarutbildningar och mentorskapsprogram som ungdomsorganisationer har. Ett alternativ är att särskilt riktade medel på 4 miljoner kronor görs tillgängliga via utgiftsområde 17 anslag 12.3 Särskilda insatser inom ungdomspolitik

9.5 Säkerställ ungas inkludering i statliga utredningar och sakråd

Utredningens förslag: Stärkande av ungas inkludering i statliga utredningar och andra beslutsprocesser behöver ske. Formen för detta bör bestå av två delar; direktiven till utredningar som berör barn och unga bör ange att utredningen ska inhämta erfarenheter och åsikter från barn och unga, samt ett internt arbete inom Regeringskansliet genomförs för att öka deltagandet av unga i beslutsprocesser.

9.5.1 Skälen för förslaget

Att lyssna på barn och unga och inkludera dem i beslutsprocesser som berör dem är en form av erkännande som utredningen återkommande hört unga önska. Det är också kopplat till Barnkonventionens artikel 3 och 12 som fastslår att alla beslut som rör barn ska i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa, samt att barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Systemet idag med vilka som får komma till tals i en utredning eller vilka som blir remissinstanser upplevs av många unga som godtyckligt och ostrukturerat (avsnitt 5.2.3). Utredningens bedömning är att det behövs insatser för att stärka ungas inkludering i beslutsprocesser (avsnitt 6.6.2). Utifrån detta, samt utifrån regeringens mål för ungdomspolitikerna där alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen, föreslår utredningen två steg för att öka ungas inkludering i beslutsprocesser.

9.5.2 Direktiven till utredningar

För det första, bör regeringen redan nu säkerställa att det i direktiv till utredningar som berör barn och unga anges att utredningen ska inhämta erfarenheter och åsikter från barn och unga. Även om detta kan uppfattas som en självklarhet, sker det inte genomgående. Ofta är det först under remissförfarandet som unga ges möjlighet till involvering.

Givet de underlag som utredningen tagit del av avseende denna fråga, och ungas mer begränsande förmåga (pga. ålder och erfarenhet) att ha vetskap om tillsatta utredningar och själva proaktivt uppvakta utredningar (till skillnad från etablerade organisationer inom vuxenvärlden) är det angeläget att tydliga skrivningar om detta ingår i direktiv som berör barn och unga.

9.5.3 Arbetet inom Regeringskansliet

För det andra, bör den interna processen inom Regeringskansliet med hur inhämtande av synpunkter från unga till beslutsprocesser sker, och till vilka som betänkande remitteras, bli mer strukturerad.

Stora och mer kända organisationer, eller de organisationer som har egna kontakter inom Regeringskansliet har större chanser att ta del av remisser. För att ge stöd i detta skeende av utredningsarbetet bör det inom Regeringskansliet finnas ett system för att sammanställa en förteckning över ungdomsorganisationer och deras intresse- och kompetensområden. En sådan sammanställning skulle underlätta för olika departement och handläggare, som inte naturligt är bekanta med barn- och ungdomsrörelsen, att identifiera aktuella remissinstanser. Här bör även alternativa sammanslutningar av unga utöver det traditionella föreningslivet inkluderas.

Som en del av detta förslag bör Regeringskansliet i större utsträckning än idag använda sakråd som form för att inhämta just ungas synpunkter. Givet det som framkommit i bland annat LSU:s rapport om *Unga och SOU* (avsnitt 5.2.3) kan flera av de hinder som unga upplever för att delta i SOU-arbetet sänkas genom att sakråd används som form för att inhämta ungas och ungdomsorganisationers medskick.

Sakråd är en arbetsmetod som används inom Regeringskansliet för att i en avgränsad sakfråga ta del av kunskap och perspektiv från civilsamhällets organisationer. Sakråd kan användas av samtliga departement vid behov av fördjupat beslutsunderlag i sakfrågor. Det är Regeringskansliet som tar initiativ till ett sakråd och som avgör vilka organisationer som ska bjudas in. Urvalet sker utifrån en bedömning av behovet av fördjupad kunskap och breddat perspektiv i den enskilda sakfrågan. Sakråd ersätter inte Regeringskansliets befintliga former för samråd med det civila samhället eller sedvanliga

remissförfaranden, utan är ett komplement för att öka kvaliteten i regeringens underlag. Som utredningen beskrev i avsnitt 8.6.2, har användningen av sakråd under 2023 minskat i jämförelse med föregående år från 24 till 20 stycken. Det framgår inte i budgetpropositionen om dessa sakråd har riktat sig till unga eller ungdomsorganisationer.

Utredningen anser att sakråd som form är väl lämpat särskilt för att inhämta och behandla ungas perspektiv i beslutsprocesser. Det flyttar en del av den administrativa, och för unga delvis svårhanterade, processen med att svara på remisser från unga till vuxna. Antalet sakråd med unga som deltagare bör öka, och följas upp årligen.

9.6 Fler möjligheter till offentligt erkännande

Utöver de huvudsakliga förslag som utredningen lägger fram finns även andra möjliga initiativ och förhållningssätt för regeringen att beakta. Givet Sveriges ordförandeskap i Nordiska ministerrådet under 2024 och det kommande ordförandeskapet i Nordiska Rådet under 2025 kan erkännande av ungas ideella insatser vara en fråga att driva vidare i dessa sammanhang. En möjlig väg skulle vara att de fem priser som **Nordiska Rådet** delar ut kompletteras med ett pris för ungas ideella insatser. Det finns inget liknande pris inom Norden.

I Förordning (1995:238) om totalförsvarsplikt anges i bilagan inom vilka verksamheter civilplikt kan fullgöras. I dagsläget avser detta verksamheter inom det civila försvaret och Försvarsmakten. Utredningen ser möjligheter att bredda dessa verksamheter för att bland annat öppna upp för att möjliggöra att **civilplikt kan genomföras hos en ideell förening**. Detta bör utredas i särskild ordning.

Utredningen vill också poängtera att det nya tillskott på 5 miljoner kronor som i våras riktades till MUCF för att **etablera en informationsfunktion** som ska stötta organisationers administrativa förmåga är en satsning som utredningen hade tänkt lägga som förslag. Utredningen vill understryka vikten av att denna blir bestående. Rätt utformad kan den möta ett stort behov av stöd avseende bidragshantering, skapa förståelse för kraven för att erhålla bidrag, sammanställa och sprida grundläggande information om

föreningsarbete, samt ge stöd runt andra förutsättningsfrågor som ungdomsorganisationer ger uttryck för. Det saknas idag en tydlig samlade plats för detta, och det bidrar till både osäkerhet och frustration hos unga.

10 Konsekvenser av förslagen

10.1 Övergripande konsekvenser

Syftet med de förslag som utredningen lämnar är att åstadkomma ett offentligt erkännande som bidrar till att stärka ungas ideella insatser i civilsamhället. Förslagen utgörs dels av sådana som på kort sikt har ett värde, dels sådana som underlättar för engagemang och som på längre sikt bidrar till att en positiv syn på, och ökad kunskap om, ideellt engagemang hos såväl allmänheten, som arbetsgivare och det offentliga.

Förslagen bedöms leda till att unga på olika sätt stärks i, och uppskattas för, sitt ideella engagemang. Det bedöms i sin tur bidra till att fler unga får möjlighet att engagera sig ideellt, status på ideellt engagemang höjs och steget in i arbetslivet förenklas för vissa grupper av unga.

10.2 Konsekvenser för ungas engagemang

Ungas ideella engagemang i Sverige är idag starkt. Det gäller både över tid och för en bredd av grupper i samhället. Det är dock tydligt att inom till exempel de politiska ungdomsförbunden har medlemsantal minskat stadigt de senaste åren. Nyligen genomförda studier visar att unga i stor utsträckning vill engagera sig, men inte vet hur de ska gå till väga. De uppger också att de saknar tid för att engagera sig. Utredningens förslag om föreningskunskap i grundskolan syftar tydligt till att agera på dessa två hinder genom att öka kunskapen om ideellt engagemang på skoltid för alla unga.

Förslaget om att synliggöra och verifiera ungas erfarenheter och kompetenser från ideellt engagemang bedöms vara både en konkret och värdefull form av erkännande, och som för vissa grupper även kommer underlätta klivet in i arbetslivet.

Förslaget om en årlig utmärkelse som länsstyrelserna delar ut bedöms dels ha ett värde för den mottagande organisationen/personen, dels bidra till att brett uppmärksamma ungas ideella engagemang.

Förslaget om att säkerställa medel för ledarskapsprogram för unga bidrar dels till kvalitetssäkrade och välkomnande verksamheter som har förutsättningar att växa, dels är det ur ett längre perspektiv angeläget att fler unga utbildas i ledarskap och föreningskunskap för ett livskraftigt lokal- och civilsamhälle på sikt.

Förslaget om att säkerställa ungas inkludering i beslutsprocesser bedöms bidra till att synliggöra och använda den kompetens som unga besitter. Det är en form av erkännande som unga också skulle uppskatta och känna sig motiverade utav.

Unga som idag har ideella uppdrag beskriver ett antal utmaningar med att vara aktiv (se avsnitt 1.3). Det handlar om såväl minskade ekonomiska resurser, ökat hot och hat kopplat till ens ideella uppdrag, misstänkliggörandet av ens ideella engagemang från såväl det offentliga som allmänheten, samt mindre inflytande i beslutsprocesser. Tydligt stöd och uppskattning från det offentliga för ungas ideella engagemang, genom olika former av insatser, kan bidra till att motverka dessa hinder.

Bedömningen är att om regeringen väljer att inte lägga fram några förslag om erkännande av ungas ideella engagemang, finns risk för ytterligare försämrade förutsättningar för unga som idag är ideellt engagerade samt att den önskade bredden av ideellt engagerade unga inte uppnås.

10.3 Konsekvenser för statens budget

De kostnader som är förknippande med utredningens förslag är kopplade till förslagen om att etablera ett system för digitala mikromeriter, föreningskunskap i grundskolan, utdelning av en årlig utmärkelse och medel för ledarskapsprogram.

10.3.1 Om att etablera ett system för digitala mikromeriter

Kostnaderna för att ge Folkbildningsrådet ett uppdrag att ta fram ett system för digitala mikromeriter som synliggör och verifierar ungas

erfarenheter och kompetenser från ideellt engagemang uppskattas uppgå till 3 miljoner kronor år ett, och därefter 2 miljoner kronor i löpande kostnader.

År ett krävs två miljoner kronor för personella resurser (2 årsarbetskrafter) på Folkbildningsrådet. Den ena är projektledare och kvalitetsansvarig, den andra är support- och kommunikationsansvarig. Utöver detta uppskattas kostnader för upphandling och utveckling av digital läroplattform/LMS-system, framtagning och kvalitetssäkring av digitala moduler, upphandling och utveckling av system för digitala kompetensmärken, samt informationsmaterial uppgå till 1 miljoner kronor.

Förvaltningskostnader för att upprätthålla systemen uppskattas därefter uppgå till 0,5 miljoner kronor årligen samt 1,5 årsarbetskrafter (1,5 miljoner) för kommunikationsinsatser, uppdatering av modulerna och supporttjänst till de som ansöker om kompetensmärken.

Kostnaderna för detta uppdrag föreslås belasta utgiftsområde 17, anslag 12:3 Särskilda insatser inom ungdomspolitik. Detta anslag får i dagsläget användas för utgifter för särskilda insatser inom ungdomspolitik. Anslaget behöver tillföras medel.

10.3.2 Om föreningskunskap

Framtagning av ett nationellt skolutvecklingsprogram uppskattas kräva resurser (1–2 årsarbetskrafter) på Skolverket och vissa tillhörande metod- och materialutvecklingskostnader om sammanlagt 2 miljoner kronor. Arbetet beräknas ta ett år.

Kostnaderna för detta uppdrag föreslås finansieras via utgiftsområde 16, anslag 1:5 Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk verksamhet. Detta anslag får i dagsläget användas för utgifter för att främja utveckling av skolväsendet, vissa särskilda utbildningsformer och annan pedagogisk verksamhet samt för insatser som syftar till att minska skolsegregation. Anslaget lämpar sig i sammanhanget väl för Skolverkets uppdrag med föreningskunskap.

Det var via detta anslag den tidigare satsningen på nationella skolutvecklingsprogram finansierades (se avsnitt 7.1.3).

10.3.3 Om årlig utmärkelse

Länsstyrelser som idag genomför olika former av ceremonier belastar förvaltningsanslaget med kostnader för detta. Det handlar om begränsade kostnaderna för att förbereda och genomföra ceremonierna, dialog och planering med berörda kommuner om nomineringar, kostnader för att inhämta namn- och adressuppgifter för mottagarna samt för att skicka ut inbjudningar och svarskort.

Förslaget om ett samordnande uppdrag till Länsstyrelsen i Skåne uppskattas kosta 1 miljon kronor årligen för att anställa en årsarbetskraft och vissa tillkommande kostnader för resor och möten. Kostnaderna för detta uppdrag kan gå via utgiftsområde 17, anslag 12:3 Särskilda insatser inom ungdomspolitiken. Detta anslag får i dagsläget användas för utgifter för särskilda insatser inom ungdomspolitiken. Anslaget behöver tillföras medel.

Kostnader för den årliga lunchen i Stockholm belastar ansvarigt departement för ungdomsfrågor, och uppskattas kosta 100 000 kronor för totalt 60–70 personer inklusive resor. Handläggare på ansvarigt departement koordinerar planering och genomförande.

10.3.4 Om att stärka ungas ideella ledarskap

De två förslag som lämnats för att säkerställa ungas möjlighet till ledarutbildningar och mentorskapsprogram har olika följder. Användning av bidraget som riktats till MUCF genom förordning (2024:199) om statsbidrag för att öka engagemanget inom det civila samhället ryms inom befintliga anslag under utgiftsområde 17, 13:5 Insatser för den ideella sektorn. Här är det en fråga om att göra särskilda prioriteringar inom bidraget för ungas ledarutbildningar och mentorskapsprogram.

Det alternativa förslaget med att ett särskilt riktat anslag på 4 miljoner kronor för ungdomsorganisationer att genomföra ledarutbildningar och mentorskapsprogram kan gå via utgiftsområde 17, anslag 12:3 Särskilda insatser inom ungdomspolitiken. Anslaget behöver tillföras medel.

10.4 Konsekvenser för statliga myndigheter

De förslag som utredningen lämnar med uppdrag till Folkbildningsrådet, Länsstyrelserna och Skolverket ligger väl inom deras respektive grunduppdrag. Det är även i huvudsak relativt begränsade insatser, och de insatser som blir nödvändiga (bland annat i form av nyanställning) är så pass små att det inte bedöms ha organisatorisk påverkan eller i övrigt inverka på förutsättningarna för genomförande av deras respektive grunduppdrag och övriga satsningar.

10.5 Konsekvenser för jämställdheten mellan män och kvinnor

Det ideella engagemanget i Sverige är inte homogent (se avsnitt 1.1). Ett flertal skillnader syns mellan olika grupper. Det handlar bland annat om att unga tjejer är mer engagerade än unga killar, unga med svensk bakgrund är mer engagerade än unga med utländsk bakgrund, unga som har föräldrar som är ideellt engagerade är avsevärt mer benägna att engagera sig ideellt än unga utan ideellt engagerade föräldrar, ungdomar med olika typer av funktionsvariationer är också underrepresenterade bland de ideellt engagerade. Dessutom är generellt sett en lägre andel ungdomar engagerade i civilsamhället som bor i områden som kan beskrivas som socioekonomiskt utmanande.

Utredningens förslag har beaktat detta och eftersträvat att förslagen även ska ha ett kompensatoriskt syfte. Genom till exempel förslaget om föreningskunskap i grundskolan nås unga som annars riskerar att inte komma i kontakt med eller få kännedom om ideellt engagemang. Förslaget om ett uppdrag till Folkbildningsrådet om att synliggöra och verifiera ungas erfarenheter från ideellt engagemang kommer särskilt var ett stöd till unga som har ett mer begränsat nätverk, saknar formell utbildning, och som har en svagare insikt om sina kompetenser.

Förslagen väntas därmed särskilt påverka unga som idag av olika anledningar inte har en etablerad kontakt med ideella organisationer, eller som har svårt att delta i föreningslivet.

10.6 Konsekvenser för EU-rätt och internationella åtaganden

Förslagen aktualiserar barnkonventionen. Överväganden i enlighet med barnkonventionen görs i avsnitt 8.6.2. I övrigt bedöms inte förslagen beröra de skyldigheter som följer av Sveriges medlemskap i EU. Förslagen bedöms inte i övrigt medföra några konsekvenser för Sveriges internationella åtaganden.

10.7 Övriga konsekvenser

I förhållande till företag och näringslivet syftar förslaget om ett system för att synliggöra och verifiera ungas erfarenheter och kompetenser från ideellt engagemang till att öka förståelsen mellan näringslivet och civilsamhället för varandras utgångspunkter och mervärden. Förslagen har dock inga direkta konsekvenser för företag.

Bilaga till regeringskanslibeslut 2023-10-09

Bilaga till regeringskanslibeslut 2023-10-09 § 447
Promemoria
2023-10-09
S2023/02837

Uppdrag om offentligt erkännande av ungas insatser i det civila samhället

Sammanfattning

En utredare ska biträda Socialdepartementet med att utreda hur en ordning för ett offentligt erkännande av ungas engagemang och insatser i civilsamhället kan utformas. Utredaren ska vid behov lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 9 augusti 2024.

Bakgrund

Det ideella arbetet är en bärande del inom det svenska civila samhället och berör på många sätt stora delar av befolkningen. Detta engagemang har stor betydelse för människors hälsa, utveckling och behov av gemenskap.

Idéburna organisationer av olika slag har dessutom länge spelat en viktig roll i välfärden. Föreningslivet verkar ofta som en demokratiskola och är en plats där människor lär sig och praktiserar demokratiska färdigheter och värden, skaffar sig tidiga erfarenheter

av ledarskap, mentorskap och får en möjlighet att skapa eller utöka sina sociala och professionella nätverk. Men det är även en plats som erbjuder rum för människor att verka. Sverige har länge haft ett levande föreningsliv, vilket har gett många personer, särskilt unga, möjlighet att skolas in i demokrati, ansvar, att ta egna initiativ och knyta viktiga kontakter inför inträdet på exempelvis arbetsmarknaden.

Drygt hälften av befolkningen gjorde 2019 ideella insatser i eller utanför föreningslivet, en nivå som varit stabil över tid. Även fördelningen av ideellt arbete mellan olika åldersgrupper är relativt stabil över tid. Bland unga i åldrarna 16–24 år har andelen som arbetar ideellt varierat mellan 41 och 2 (3) 54 procent sedan 1992. Under samma tidsperiod har mängden tid unga lägger ner på ideellt arbete ökat. Samtidigt som andelen unga som ägnar sig åt ideellt arbete varit relativt stabilt över tid är en annan långsiktig tendens att andelen av befolkningen som är medlemmar i en förening minskar. Många föreningar upplever också en brist på volontärer och inte minst ledare. Sedan 2007 har andelen unga i åldern 16–25 år som är medlemmar i en förening minskat från 68,6 procent till 55,9 procent 2021. År 2021 var det ingen skillnad mellan tjejer och killar i andelen som var medlem i en förening.

Fortfarande är dock ungefär sex av tio unga medlemmar i en förening och en av tio är medlem i en förening som är uttalat samhällsorienterad.

Samhället behöver bli bättre på att uppmärksamma och synliggöra det engagemang och de insatser som unga gör genom sitt deltagande inom olika civilsamhällesorganisationer. Det finns också skäl att stärka ungas möjlighet och vilja att ta på sig ledaruppdrag i civilsamhället. Det finns redan olika sätt där ideella insatser i det civila samhället uppmärksammas och erkänns. Syftet med ett offentligt erkännande av just unga är att skapa incitament för och uppmuntra unga att engagera sig i det civila samhället. Ett offentligt erkännande kan motivera och bidra till ett ökat ideellt engagemang bland unga både i och utanför det traditionella föreningslivet. Ett offentligt erkännande av engagemang i civilsamhället kan även stärka ungas

sociala inkludering, möjligheter att bygga nätverk och skapa kontakter inför framtida arbetsliv eller studier.

Uppdraget

Utredaren ska analysera och lämna förslag på hur ett offentligt erkännande i syfte att uppvärdera unga personers engagemang och insatser i det civila samhället skulle kunna utformas och på vilka grunder. I uppdraget ingår att lämna förslag på hur en ordning för ett sådant erkännande bör organiseras och administreras, så att urvalet av de personer som kan bli föremål för ett offentligt erkännande sker på ett transparent sätt. I uppdraget ingår vidare att lämna förslag på vilken offentlig aktör på nationell nivå som bör ha det övergripande ansvaret för att administrera systemet. Utredaren ska utforma sina förslag så att det offentliga erkännandet av ungas engagemang och insatser i civilsamhället innebär att urvalet och formerna för erkännande inte konkurrerar med belöningar som kan delas ut inom ramen för det system för offentliga belöningar som nyligen har reformerats. Utredaren ska redogöra för goda exempel som redan finns inom andra delar av civila samhället, 3 (3) exempelvis inom idrottsrörelsen eller andra sektorer, så som kulturområdet, näringslivet och kommunsektorn.

Utredaren ska även undersöka och vid behov föreslå hur förutsättningarna för de utbildnings- och mentorskapsprogram eller liknande som finns inom civilsamhället kan främjas för att stärka möjligheterna för både unga män och kvinnor, flickor och pojkar att ta eller utvecklas i sina ideella ledaruppdrag.

Inom ramen för uppdraget ska utredaren även inhämta kunskaper och erfarenheter av hur liknande system är utformade i andra länder. Utredaren ska vid behov lämna nödvändiga författningsförslag. Inom ramen för uppdraget ska utredaren också inhämta ungas egna synpunkter och erfarenheter.

I genomförandet av uppdraget ska utredaren beakta ett jämställdhetsperspektiv.

I genomförandet av uppdraget bör utredaren särskilt beakta den stora bredd och variation på verksamheter som finns i det civila

samhället och det faktum att detta kan göra det nödvändigt att ta fram olika kriterier som är anpassade efter olika typer av organisationer och verksamheter. Utredaren ska överväga om det finns behov av att utforma olika slags erkännanden för olika typer av engagemang och insatser.

I uppdraget ingår att analysera och redovisa konsekvenser för statens utgifter som följer av förslagen. Utredaren ska även säkerställa att den administrativa bördan för den föreslagna offentliga aktören blir begränsad. Om utredaren lämnar förslag ska även förslag om finansiering lämnas. Förslagen ska rymmas inom befintliga ramar. Utredaren ska även redovisa eventuella konsekvenser för berörda myndigheter.

Uppdraget ska redovisas senast den 9 augusti 2024.

Deltagande organisationer på workshop

På de workshops som utredningen anordnade i Stockholm och digitalt mellan den 20 februari – 7 mars 2024 samt efterföljande möten i Malmö, Dorotea och Östersund deltog representanter från följande organisationer:

African Leaders
Afro Sportklubb
Ax - Kulturorganisationer i samverkan
CISV SWEDEN
CUF
Elvan
Folketshus och parker
Friluftsförbundet
Frälsningsarmén
Fältbiologerna
Föreningen Norden
Grön ungdom
Hej främling
Hemslöjdsförbundet
Ideell kulturallians
Judiska ungdomsförbundet
Jägarförbundet
KFUM
Korpen Svenska Motionsidrottsförbundet
KDU
LSU
LUF
Mattecentrum

Mentor
MUF
Mindfullness Malmö
Novare
Out of Africa
Raoul Wallenberg Academy
RFSL Ungdom
Right by me
Riksidrottsförbundet/SISUF
Rädda Barnens Ungdomsförbund
Scouterna
SIOS - Samarbetsorgan för etniska föreningar i Sverige
Stiftelsen Berättarministeriet
Stiftelsen Ungt ledarskap
Studieförbunden i samverkan
Svenska Blå stjärnan Ungdomsförbund
Svenska danssportsförbundet
Svenska FN-förbundet
Svenska freds
Svenska kyrkans unga
Svenska Röda Korset Ungdomsförbund
Sveriges elevkårer
Sveriges Hundungdom
SVEROK
Unga hörselskadade
Unga örnar
Ungdomsbarometern
Ung i kör
Ungkraft
Vi unga
Volontärbyrå/årets volontär
Youth 2030 Movement

Enkät

Den 28 mars skickade utredningen ut en digital enkät med frågor kopplade till utredningens uppdrag. Nedan redovisas följebrevet samt frågorna.

Följebrevet

Hej!

Vi hoppas att du kan hjälpa oss att få ett bra underlag till utredningen om hur ungas engagemang i civilsamhället kan uppmärksammas bättre genom att besvara den här enkäten.

Socialdepartementet tillsatte i oktober 2023 en utredning om hur ungas engagemang i civilsamhället kan uppmärksammas bättre av det offentliga (S 2023:F). Bakgrunden till utredningen är en önskan om att samhället bättre ska uppmärksamma och synliggöra det engagemang och de insatser som unga gör genom sitt deltagande inom olika civilsamhällesorganisationer. Syftet med ett offentligt erkännande av just unga är att skapa incitament för och uppmuntra unga att engagera sig i det civila samhället. Ett offentligt erkännande av engagemang i civilsamhället kan även stärka ungas sociala inkludering, möjligheter att bygga nätverk och skapa kontakter inför framtida arbetsliv eller studier.

Utredningen har under vintern haft ett antal möten och workshops med unga, ungdomsorganisationer, myndigheter och forskare för att kartlägga hur ungas insatser i civilsamhället idag uppmärksammas och

vilka möjligheter det finns att utveckla olika former av erkännande. Som en del av detta arbete gör utredningen en enkät som sammanställer ett antal specifika frågor och förslag som kommer fram under vinterns möten. Syftet är att dels att se hur dessa förslag uppfattas, dels inhämta ytterligare förslag och andra medskick som kommer ligga till grund för utredningens slutliga sammanställning.

Denna enkät riktar sig till unga, ungdomsorganisationer eller andra organisationer med verksamhet riktad mot unga. Vi är väldigt tacksamma om ni svarar på dessa frågor! Ni besitter stor kunskap och erfarenhet som vi vill ta del av. Det tar ca 7 min att svara på enkätens 11 frågor. Det spelar ingen roll om flera personer svarar från samma organisation, bara ni anger vilken organisation/förening ni är aktiva inom. Svara senast fredagen den 12 april.

Har ni frågor kan ni höra av er till utredningssekreterare Cecilia Tengroth på mail cecilia.tengroth@regeringskansliet.se eller mobil 076-7612851.

Enkätfrågorna

- 1 Namn på den förening du är aktiv inom: *Fritext*
- 2 Din roll i föreningen:
 - Medlem
 - Volontär/frivillig
 - Förtroendevald
 - Anställd
 - Annat
- 3 Har er förening egna utmärkelser för ungas ideella insatser?
 - Ja
 - Nej
 - Vet inte

3.1 Om ja, hur delas den ut? *Fritext*

3.2 Vilka kan få utmärkelsen? *Fritext*

4 Har er förening egna ledarskapsutbildningar för unga?

- Ja
 Nej
 Vet inte

4.1 Om ja, vilka kan gå den? *Fritext*4.2 Hur lång är den? *Fritext*

5 Ange i vilken utsträckning du tror att följande insatser från det offentliga skulle uppskattas som ett erkännande av ungas ideella insatser i civilsamhället?

VÄLJ 1–5 (1 inte alls – 5 väldigt mycket)

	Vet ej	1	2	3	4	5
Säkerställa ungas deltagande i remisser, statliga utredningar och andra former av beslutsfattande genom lag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En regional/kommunal årlig ceremoni som hyllar ideella insatser av enskilda unga personer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En regional/kommunal årlig ceremoni som hyllar ungdomsorganisationers arbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att ideella insatser ger meritpoäng vid ansökan till universitet/högskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Införandet av obligatorisk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Vet ej	1	2	3	4	5
föreningskunskap i grundskolan						
Ideellt (förenings)-arbete på gymnasiet erbjuds som valbar kurs och ger gymnasiepoäng	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att det finns en handläggare på kommunen som har särskilt ansvar att stötta föreningsengagemanget (svara på frågor, ge stöd, informera om regler och bidrag etc).	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att beslutsfattare och politiker besöker verksamheten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att på ett enkelt sätt få ett intyg som validerar (bekräftar/intygar) de kunskaper och erfarenheter jag har fått genom mitt ideella engagemang	☐	☐	☐	☐	☐	☐
En nationell plattform/hemsida som gör det lätt att hitta information om föreningsarbete, hur man startar en förening, var man hittar volontäruppdrag, delar information och metodmaterial, ger tips och råd om bidrag etc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Vet ej	1	2	3	4	5
En årlig fysisk konferens/mötesplats där unga från olika föreningar träffas för nätverkande, kunskapsutbyte och samtal med beslutsfattare	☐	☐	☐	☐	☐	☐

5.1 Har du andra förslag på initiativ som skulle vara en bra form av erkännande? *Fritext*

- 6 Finns det former av erkännande skulle kunna underlätta för unga att komma in på en utbildning eller få jobb? *Fritext*
- 7 Finns det former av erkännande skulle motivera dig att fortsätta göra ideella insatser? *Fritext*
- 8 Ser du några övergripande risker med ett offentligt erkännande? *Fritext*
- 9 Ser du några övergripande fördelar med ett offentligt erkännande? *Fritext*
- 10 Övriga erfarenheter och förslag du vill dela? *Fritext*

Efter denna fråga är enkäten avslutad.

Om du vill ändra något i dina svar, klicka då tillbaka med hjälp av pilarna. Om du känner dig klar med enkäten är det bara att klicka på högerpilen.

Svarande organisationer på enkäten

Enkäten skickade till de unga och ungdomsorganisationer som utredningen haft kontakt med, organisationer som erhållit medel från MUCF, organisationer anslutna till GIVA Sverige samt delades genom Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället (NOD). Totalt inkom 419 fullständiga svar från 290 olika organisationer. Svaren kommer från både enskilda medlemmar och styrelser/ledning.

Följande organisationer svarade:

A Million Minds, A Non Smoking Generation, Act Svenska kyrkan, AIK Basket, Alvik Basket, Alzheimerfonden, Amnesty, International Svenska Sektionen, Anhörigas Riksförbund, Astma- och Allergiförbundet, Astma- och Allergiföreningen i Göteborg, Astronomisk Ungdom, Ax - kulturorganisationer i samverkan, Baltic Sea Science Center på Stiftelsen Skansen, Barncancerfonden, BEMUF, Berättarministeriet, BirdLife Sverige, Bollstanäs Basket SK, Botkyrka basket, Brottsofferjouren Sverige, Bygdegårdarnas Riksförbund, Centerpartiets Ungdomsförbund, CISV, CISV HALMSTAD, CISV Jönköping, CISV Stockholm, CISV Sverige, CISV Sweden, CISV Sweden, CISV Uppsala, CISV Östersund, Credo Sverige, Djurens Rätt, Djurskyddet Sverige, Djurskyddet ungdom, Duvbo IK, Dövsblind Barn och Ungdom (DBU), ECPAT Sverige, EFK Ungs Bidragsspår, Ekerö båtklubb, Ekolns Segelklubb, Eksjö Kulturskolas blåsorkester, Elevernas riksförbund, En Frisk Generation, Equmenia, Ericastiftelsen, Esport United, EUP Svergie, Eureka och Halmstad Studentkår, Finlandssvenska nationen i Umeå, Folk Youth Västra Götaland, Forum för Utvecklingsfrågor, Framtidsjorden, Friends, Friends Ungdomsråd, Friendship and

Music, Friluftsförbundet, Friluftsförbundet Lund, Frisk & Fri Riksföreningen mot ätstörningar, Fritidsforum, Fritidsforum riksförbundet, Sveriges fritidsgårdar och mötesplatser, Fryshuset, Fryshuset Basket, Frälsningsarmén, FUBB Basket, FUF Stockholm Södra, Fältbiologerna, Fältverksamhet, Förbundet Aktiv Ungdom, Förbundet Skog och Ungdom, Förbundet Unga Rörelsehindrade, Förbundet Vi Unga Skaraborgs distrikt, Förbundet Vi Unga Västra Distrikt, Förenade Jourer, Föreningen Furuboda, Föreningen Hovrastämman, Föreningen Unga på landsbygden, Gambiagrupperna, Gefle segel sällskap, Grön Ungdom, Gävle hundungdom, Göteborgs FN-förening, Göteborgs Stadsmission, Haga Haninge, Hej främling, Hela Människan, Human Bridge, Ideell kulturallians, IFMSA-Sweden, IM Sweden, jagvillhabostad.nu, Jollekappseglarna Västerås, Jontefondens insamlingsstiftelse, Judiska Ungdomsförbundet i Sverige, Järfälla Basket, Järfa IF FK, KarlEkon (Karlstads Ekonomistuderandes Föreningen), KFUM Haga Haninge Basketförening, KFUM Sverige, KFUM Ängsholmen, Kodcentrum, Kontaktnätet, Konung Gustaf V:s 90-årsfond, Konungens Stiftelse Ungt Ledarskap, Korpen Svenska Motionsidrottsförbundet, Kristen Idrottskontakt (KRIK), KSSS och SSF, Kulturföreningen Kretsen, Kungsholmen Basket, Kårsektionen och Studentföreningen Sesam, Lerums Unga Blåsare, Liberala Ungdomsförbundet, Lira I Arild, LRF Ungdomen, LSU, Lunds fotbollsförening, Lundsbrunns Samhällsförening (Lundsbrunns Byddegård), Läkare Utan Gränser, MAF Sweden, Marstrands Segelsällskap, Göteborgs Kungliga Segelsällskap, Svenska Seglarförbundet (styrelse), Mattecentrum, Mentor, Mentor Sverige Insamlingsstiftelse, Mercy Ships Sverige, Mjölby Ungdomsmusikkår, Moderata ungdomsförbundet, Musik i Fristad, MyRight, Naturskyddsföreningen, New life mission, Nigerian community in Skane, African Leaders forum, Norrköpings Hundungdom, Nuft, Ny Generation elev- och studentorganisation, Nya Kompisbyrån, Nykterhetsrörelsens Scoutförbund, Organisationen MÄN, Ornö bygdegårdsförening, Out of Africa, Personalvetarstuderandes riksförbund, Pingst ung, Plan International Sverige, Popkollo, Raoul Wallenberg Academy, Reach for Change, RFSL Ungdom, RFSU Stockholm, Right By Me, Riksförbundet DHB, Riksförbundet HjärtLung, Riksförbundet Sveriges 4H, Riksförbundet Unga Musikanter,

Stockholmsdistriktet, Riksorganisation Unga Reumatiker, Riksorganisationen Popkollo, Riksorganisationen Unga med Synnedsättning, Run for Office, Rädda Barnens Ungdomsförbund, Rädda Djurenklubben, Sáminuorra, SAUF Sverige, Schizofreniförbundet, Scouterna, Scuf, Segelsällskapet Fram, Serbisk kulturförening Södertälje, Serbiska kulturföreningen Sveti Nikola Västerås, Serbiska kulturföreningen Södertälje, Serbiska ungdomsorganisationen i Sverige, SESUS, Sjöräddningssällskapet, Skansen, Skåne Stadsmission, SkåneFolk Youth Ensemble, SOKU, Sos barnbyar, SSU, Stiftelsen Choice, Stiftelsen Håll Sverige Rent, Stockholms basket, Stockholms finska studentförening, Stockholms Segelsällskap, Stockholms Stadsmission, Studentradion i Sverige, Studieförbunden, Svensk Live Unga Arrangörsföreningen, Svenska Alliansmissionens Ungdom, Svenska Blå Stjärnan, Svenska Celiakiförbundet, Svenska Celiakiungdomsförbundet (SCUF), Svenska FN-förbundet, Svenska Freds och skiljedomsföreningen, Svenska Freds Fredsakademin, Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund, Svenska Hundskyddsföreningen – Hundstallet, Svenska Jägareförbundet, Svenska kyrkans unga, Svenska Parasportförbundet, Svenska RS Förbundet (segling), Svenska Röda Korsets Ungdomsförbund, Svenska seglarförbundet, Svenska Seglarförbundet m.fl., Svenska Skolidrottsförbundet, Sverige Dövas Ungdomsförbund, Sveriges Ekonomiföreningars Riksorganisation, Sveriges Elevkårer, Sveriges Elevråd, Sveriges Frimärksungdom, Sveriges förenade studentkårer, Sveriges Hundungdom, Sveriges Paralympiska Kommitté, Sveriges socialdemokratiska Studentförbund, Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund, Sveriges Unga Blåsare, Sveriges Ungdomsråd, Sverok, Sverok Skåne, Sverok Östergötland, Sveroks förbundsaktiva, SÖFRE - Södertörns Förenade Ekonomer, Tamam, Teater Aros, The Hunger Project Sverige, Tjejjonen, Trygga Barnen, Tvm lund, Tvm Malmö, Täby Basket, UNF, Ung Cancer, Ung Diabetes/Svenska Diabetesförbundet, Ung Företagsamhet, Ung i FUB (Riksförbundet FUB), Ung i Världen, Ung kraft, Ung kraft Nyköping, Ung Media Sverige, Ung Pirat, Ung Teaterscen, Ung Vänster, Unga Aktiesparare, Unga Allergiker, Unga Asov, Unga Forskare, Unga Funkisar, UNGA hörselskadade, Unga reumatiker, Unga Örnars Riksförbund, Ungdomens nykterhetsförbund, UNGiKÖR, UNICEF Sverige, United Soul, Unizon, Uppsala

Stadsmission, Uppsala Stadsmission/Unga Station, Uppsala Segelsällskap, Vallentuna Basket, Vi Unga, Vilans bygdegård, Volontärbyrån, Västergötlands Unga Folkmusikanter, Västerås Stadsmission, Westerviks Segelsällskap Wikingarna, WWF, WWF Sweden Youth, Youth 2030 Movement, Zelmerlöw & Björkman Foundation, Ågrenska, Åkersberga Basketbollklubb, Älta IF, Älta IF Basket, Örnsköldsviks segelsällskap och Östergötlands Stadsmission.

Departementsserien 2024

Kronologisk förteckning

1. Ändrade regler om tillsyn m.m. över Totalförsvarets forskningsinstitut. Fö.
2. Avtal om försvarssamarbete med Amerikas förenta stater. Fö.
3. Partipolitiska lotterier. Fi.
4. Ett digitalt utvecklingsstöd till vissa tidskrifter. Ku.
5. Sociala grundvillkor i den gemensamma jordbrukspolitiken. LI.
6. Stärkt försvarsförmåga. Sverige som allierad. Fö.
7. Avskildhet vid dygnsvilan. En delredovisning angående frågor om Statens institutionsstyrelsens särskilda befogenheter. S.
8. Förbättrat informationsutbyte mellan Arbetsförmedlingen och kommuner. A.
9. Bättre förutsättningar för utsänd statlig personal. UD.
10. Stärkt skydd för vissa förtroendevalda och en tydligare intern kontroll i kommuner och regioner. Fi.
11. Förbättrade möjligheter för polisen att använda kamerabevakning. Ju.
12. Pensionärernas levadsstandard då och nu. En studie av pensionärernas levnadsstandard 2003–2024. S.
13. Bättre förutsättningar för att utveckla en kunskapsbaserad socialtjänst. S.
14. Ändamålsenlig styrning av äldreomsorgen via riktade statsbidrag. S.
15. Underlätta, utbilda, uppskatta – så erkänns ungas ideella engagemang. S.

Departementsserien 2024

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

Förbättrat informationsutbyte mellan Arbetsförmedlingen och kommuner. [8]

Finansdepartementet

Partipolitiska lotterier. [3]

Stärkt skydd för vissa förtroendevalda och en tydligare intern kontroll i kommuner och regioner. [10]

Försvarsdepartementet

Ändrade regler om tillsyn m.m. över Totalförsvarets forskningsinstitut. [1]

Avtal om försvarssamarbete med Amerikas förenta stater. [2]

Stärkt försvarsförmåga. Sverige som allierad. [6]

Justitiedepartementet

Förbättrade möjligheter för polisen att använda kamerabevakning. [11]

Kulturdepartementet

Ett digitalt utvecklingsstöd till vissa tidskrifter. [4]

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

Sociala grundvillkor i den gemensamma jordbrukspolitiken. [5]

Socialdepartementet

Avskildhet vid dygnsvilan. En delredovisning angående frågor om Statens institutionsstyrelses särskilda befogenheter. [7]

Pensionärernas levnadsstandard då och nu. En studie av pensionärernas levnadsstandard 2003–2024. [12]

Bättre förutsättningar för att utveckla en kunskapsbaserad socialtjänst. [13]

Ändamålsenlig styrning av äldreomsorgen via riktade statsbidrag. [14]

Underlätta, utbilda, uppskatta – så erkänns ungas ideella engagemang. [15]

Utrikesdepartementet

Bättre förutsättningar för utsänd statlig personal. [9]